

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

GUNYETÜ'T- TÂLİBÎN'DE DELİL OLARAK KULLANILAN
HADİSLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ
(EDEB BÖLÜMÜ BAĞLAMINDA)

Saliha KOBAK
0930207129

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Talat SAKALLI

ISPARTA - 2013

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ
SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması I

Tarih: 29/2013

Enstitü Yönetim Kurulunun 4/9/2013 tarih ve 09/a sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi Saliha Kobak'ın "Günyetüt-Talibin'de Delil Olarak Kullanılan Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi (Edeb Bölümü Bağlamında)" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 29/2013 tarihinde saat 10.0'da toplanmış ve aday tezin savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya 45 dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

Tezin kabul edilmesine
(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

Tezde düzeltme verilmesine
(Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra üç (3) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

Tezin reddedilmesine
(Öğrenci, yeni tez konusu belirlemelidir.)

*Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman :	Prof Dr. Talat SAKALLI	
Üye :	Doç. Dr. Nuri TUĞLU	
Üye :	Doç. Dr. Sadık AKDEMİR	

Ek : Herbir jüriye ait tez değerlendirme jüri raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracıyla ile Enstitüye teslim edilir.		

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Günyetü’t -Tâlibîn’de Delil Olarak Kullanılan Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi (Edeb Bölümü Bağlamında)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza
Ad Soyad
Tarih

Salih KOBAK
25.10.2013

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
A.ARAŞTIRMANIN KONUSU AMACI VE ÖNEMİ.....	1
B.ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VAAZ, İRSAT, TEBLİĞ VE KISSA

A. KUR’AN VE SÜNNETTE TEBLİĞ – İRŞADIN ÖNEMİ	3
B. VA’Z, KISSA, KUR’AN’DA KISSA.....	4
C. HZ. PEYGAMBER VE SONRAKİ DÖNEMDE VA’Z VE KISSA	6
D. HADİS MUSANNEFÂTINDA VA’Z.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLKADİR GEYLÂNÎ VE DÖNEMİ

A.HİCRİ VI. ASIR İLİM VE KÜLTÜR HAYATI	13
1. Hicri VI. Asırda Siyasi Hayat.....	15
2. Hicri VI. Asırda Hadis İlmi.....	17
3. Hicri VI. Asırda Va’z ve İrşad.....	18
4. Hicri VI. Asırdaki Va’z ve İrşad Kitapları.....	19
B. ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ’NİN HAYATI.....	21
1. Abdülkâdir Geylânî’nin Hadis İlmindeki Yeri.....	23
2. Eserleri.....	24
3. Gunyetü’t-Talibin ve Va’z Edebiyatına Tesiri	25
4. Gunye ve Özellikleri.....	25

a. Gunye’de Hadis.....	26
------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GUNYE’DEKİ EDEB BÖLÜMÜ HADİSLERİNİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

A. NİKÂH ADABI	28
1. nikâh Adabı Hadisleri.....	29
B. DUA ADABI.....	48
1. Dua Adabıyla İlgili Hadis	48
C. SELAM ADABI.....	49
1. Selamlaşmayla İlgili Hadisler	49
D. İZİN ADABI	52
1. İzin İsteme Adabıyla İlgili Hadisler	52
E. YEME-İÇME ADABI	54
1. Yeme-İçme Adabıyla İlgili Hadisler	55
F. TEMİZLİK ADABI.....	63
1. Tuvalet ve İstinca Adabıyla İlgili Hadisler	64
G. GİYİM ADABI	65
1. Giyim Adabıyla İlgili Hadisler	66
H. UYKU ADABI.....	69
1. Uyku Adabıyla İlgili Hadisler.....	69
I. YOLCULUK ADABI	74
1. Yolculuk Ve Arkadaşlık Adabıyla İlgili Hadisler	75
İ. BAZI EDEBLERE DAİR HADİSLER.....	78
SONUÇ	90
BİBLİYOGRAFYA	92

ÖZET

Gunyetü't -Tâlibîn'de Delil Olarak Kullanılan Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi
(Edeb Bölümü Bağlamında).

Saliha KOBAK

Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Bölümü, Yüksek Lisans Tezi,

99 Sayfa, Ekim 2013.

Danışman: Prof. Dr. Talat SAKALLI

İnsan fitratı için vazgeçilmez bir unsur olan vaaz ve nasihat, İslâm tarihinde Hz. Peygamber ve sonrasında uygulanmıştır. Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle va'zların içerisine ideolojik ve mezhepsel görüşler katılarak, hadis uydurma faaliyeti ortaya çıkmıştır. Hicrî ikinci asrın sonlarına doğru vaaz edebiyatı alanında eserler kaleme alınmaya başlanmış, bu eserlerde terğib ve terhib içerikli hadisler işlenirken zayıf rivayetler kullanılmıştır. Bunun neticesinde va'zlarda kullanılan zayıf ve uydurma rivayetler tetkik yapılmadan halka aktarılmış ve halkın dini algısında sapmalar meydana gelmiştir.

Hicri VI. asırda yaşayan büyük İslam alimi Abdülkâdir Geylânî'nin hayatı, eserleri ve bu asrın siyasi ilmi ve kültürel durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Klasik bir ilmihal mahiyetinde yazılan Abdülkâdir Geylânî'nin eseri Gunyetü't-Tâlibîn'in edeb bölümündeki 85 hadis tahric edilip değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Scrutinizing and assessing the Ahadith used as evidence in *Gunyetü't Talibin* (in the context of the section on manners).

Saliha KOBAK

Suleyman Demirel University, Department of Theology, Postgraduate Thesis,
Paper 99, October 2013.

Supervisor: Prof. Dr. Talat SAKALLI

In the history of Islam, sermons and advice were used during the time of Prophet Muhammad and thereafter as these are considered to be indispensable factors for human nature. After the martyrdom of Caliph Uthman, ideological and denominational ideas were included in sermons thus giving rise to the use of fabricated Ahadith.

Towards the end of the 2nd century Hijra, works in the field of sermon literature started to be written. In these works, Ahadith including *tergib*-encouragement and *terhib*- intimidation, were examined although weak reports were used. These weak and fictitious reports that were used in sermons were publicized without being scrutinised, resulting in the occurrence of deviations in the religious sense of the people.

Information about the life of the influential Islamic scholar Abd al-Quadir al Jilani who lived in the 6th century Hijra, including his works and the prevailing political, cultural and scientific condition were provided. 85 Ahadith in the section on manners in Abd al-Quadir al Jilani's work entitled *Gunyetu-t Talibin*, which was written as an intended classical catechism, were scrutinized and assessed.

ÖNSÖZ

İnsan, akıl nimetiyle donatılan bir varlık olması hasebiyle anlama ve anlatma yetilerine sahiptir. Anlatma yetisinden hareketle insanlara bilgiyi aktarma yollarından biri de va'zdır. Va'z, yaygın din eğitimi noktasında fazlasıyla tercih edilen bir öğrenme usulüdür. Va'z deyince de akla ilk olarak ayetler ve hadisler gelir. Hz. Peygamber sonrasında bugüne kadar va'zlarda kullanılan hadisler ve bunların sıhhat durumları, üzerinde durulması gereken önemli konulardan biridir.

Her müslümanın dinini tahkik ederek öğrenmesi mümkün değildir. Dini kaynaklardan habersiz yaşayan sadece işittikleriyle dini algısını oluşturmaya çalışan halk için va'z olmazsa olmaz şifahi bir kaynaktır. Dolayısıyla camilerde anlatılan va'zlarla yetinen insanlara yanlış bilgiler verildiğinde, İslam dininin olması gerekenden farklı telakki edilmesi ve birtakım hurafelerin ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Va'z anlatan kişiler ise bu vebali üzerine almaktadır. Bu durum hem va'zla ilgili yazılan eserlerin tetkikini hem de vaizlerin bilinçlendirilmesini gerektirmektedir. Nitekim tasavvuf sahasında yer alan bu konunun daha fazla araştırılma ihtiyacı vardır.

Klasik tahrir çalışmalarında ise tasavvufi eserlerle ilgili pek fazla çalışma yapılmadığı görülür. Ancak son dönemlerde ilahiyatçılar bu konuya gereken ilgiyi göstermiş ve bu çapta pek çok araştırma yapılmaya başlanmıştır. Geniş kitlelere hitap eden va'z edebiyatı eserlerinin tahrir ve tenkidinin önemine binaen, bu çalışmada Gunye'nin edeb hadisleri tahrir ve tenkid edilmiştir.

Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi ve amacı, konunun metodu ve kaynakları açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde ise kavramsal çerçeve başlığı altında tebliğ ve irşadın önemi, va'z, kıssa kelimelerinin anlamlarıyla birlikte Kur'an'da kıssa, Hz. Peygamber ve ondan sonraki dönemde va'z meselesine değinilmiştir. Ayrıca hadis musannefatında va'z ile ilgili hangi başlıkların kullanıldığı ve buradaki hadislerin muhtevaları işlenmiştir.

İkinci bölümde Abdülkâdir Geylânî'nin yaşadığı dönem, ilim ve kültür hayatı, siyasi hayat, hadis ilmi, o dönemde va'z ve irşad, va'z edebiyatı alanında yazılan eserler anlatılmıştır. Daha sonra Geylânî'nin kısa hayatı, hadis ilmindeki yeri, eserleri

incelenmiştir. Ayrıca Gunyetü't-Tâlibîn'in va'z edebiyatı alanındaki tesiri, kitabın özellikleri, Gunye'de hadis meselesi irdelenmiştir.

Çalışmanın ana bölümünü oluşturan üçüncü bölümde Gunye'de edeb başlığı altında yer alan hadislerin tahrir ve tenkidi yapılmıştır. Hadislerin tahriri verilmeden önce konunun Kur'an ve sünnetteki adabı özet bir şekilde işlenmeye çalışılmıştır. Hadislerin tahririnde cerh ve tadil lafızları asli şekliyle kullanılmıştır. Hadisler tahrir edilirken öncelikli olarak Gunye'de geçen şekli baz alınmıştır. Fakat ulaşılan kaynaklardaki metin farklılıkları da verilmiştir.

Gunye'nin edeb bölümüyle ilgili yapılan bu çalışma her ne kadar eserin küçük bir bölümünü ihtiva etse de eserin bütünü hakkında da bilgi vermektedir. Bu sebeple eserin kaynak değerini tanıma ve bilme yönünden yapılan bu çalışma eserin hadis kaynakları hakkında bir fikir vereceğini düşünüyoruz.

Çalışmanın her safhasında yardımcı olan, beni yetiştiren ve geliştiren, hadis ilminde bana ufuk açan, kusurlarıma sabreden çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Talat SAKALLI'ya, çalışmam boyunca kaynak bulma, tenkit ve tavsiyeleriyle yardımcı olup yön veren değerli hocalarım Doç. Dr. Nuri TUĞLU'ya, Yrd. Doç. Dr. Yusuf AÇIKEL'e, ve Doç. Dr. Ramazan KAZAN'a kalbî teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışma boyunca maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen, hep yanımda olan kıymetli eşim Said KOBAK'a, tezin yazılma aşamasında yardımcı olan değerli kardeşim Yavuz Bahadır ÇINAR'a da en içten duygularla teşekkür ediyorum.

Saliha KOBAK

ISPARTA-2013

KISALTMALAR

AİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
as.	: Aleyhisselam
b.	: İbn
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİD	: Diyanet İlmî Dergi
dp.	: Dipnot
h.	: Hicri
H.z.	: Hazreti
HÜİFD	: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphane
nr.	: Numara
ö.	: Ölüm
ra.	: Radıyallâhu anh
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı

thk.	: Tahkik eden(ler)
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diđerleri
yy.	: Yaymevi yok

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın konusu Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin eseri Gunyetü't-Tâlibîn'in edeb hadislerinin tahrir ve değerlendirilmesidir. Bu çalışmada eserin, Ebû Abdurrahman Salah b. Muhammed b. Uveyza'nın Arapça tahkiki¹ ve Doç. Dr. Abdülvehhab Öztürk'ün Türkçe tercümesinden² faydalanılmıştır.

Gunye, va'z edebiyatı alanında ön plana çıkan eserlerden biridir. Bugüne kadar pek çok baskısının ve tercümesinin yapılması da bu eserin çok okunduğunu göstermektedir. Burada yer alan hadislerin sıhhat durumlarının bilinmesi, halkın istifadesine sunulan böyle bir eser için bir gerekliliktir. Bu kitaplarda asılsız rivayetlerin yer alması, halkın dini inancını şekillendirmesi bakımından büyük tehlike arz etmektedir. Nitekim halk bu kitaplardaki bilgilere göre dini düşünceye sahip olmaktadır. Bu türlü öneme haiz, popüler dini kaynaklar içerisinde yer alan bu eserlerdeki hadislerin kaynaklarını göstermek amacıyla tahrir çalışmalarının yapılması çok kıymetlidir.

B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Gunye'nin adab bölümünde yer alan 207 hadisten 85 hadis tahrir ve tenkit edilmiştir. Hadislerin tahriri yapılırken ilk önce temel kaynaklara başvurulmuş, burada bulunmayan hadisler için ikinci ve üçüncü tabakada yer alan kaynaklara bakılmıştır. Hadislerin kaynaklardaki yerini tespit için el-Mektebetü's-Şâmîle adlı CD'den sıkça faydalanılmıştır. Ancak bu faydalanma sadece hadisin bulunduğu eser ya da eserleri tespit için yapılmış, araştırılan hadisler ana kaynağından bulunarak gösterilmiştir, CD kaynak olarak kullanılmamıştır. Ayrıca hadislere ulaşmak için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hadis projesi olan Hikem'den yararlanılmıştır.

Gunye hadislerinin metinleri, araştırılan kaynaklardaki metinlerle karşılaştırılmış, farklılıklar belirtilmiştir. Temel kaynaklarda Gunye metni yer almıyorsa

¹ Abdülkâdir el-Geylânî, el-Ğunye li Tâlibî Tarîki'l-Hak, (thk. Ebû Abdurrahman Salah b. Muhammed b. Uveyza), I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1997.

² Abdülvehhab Öztürk, Gunyetü't-Tâlibîn, Saadet Yayınevi, İstanbul, 2008.

en çok mükerrer olan rivayet ele alınmıştır. Metin tahlili yapılan yerlerde karışıklık olma ihtimali bulunan kaynaklar için dipnot verilmiş, bunun dışında dipnot verilmemiştir. Çünkü isnad için de aynı kaynaklar kullanıldığından dipnotlar isnad bilgisinde yer almıştır. Hadislerin isnad açıklamalarının yeterli olmadığı yerlerde hüküm cümlesi verilmiştir. Gunye'nin Türkçe tercümesinden kaynaklanan ifade eksiklikleri giderilmiştir. Hadis verilirken şerhe ihtiyaç duyulan yerlerde şerhlerden faydalanılmıştır. Araştırılan kaynaklarda vürud sebebi bulunan hadislerin vürud sebepleri yazılmıştır. Gunye'de geçen sahabi ravileri verilmiştir. Muhtelifü'l-Hadis konusuna giren rivayetler belirtilmiştir. Hadislerde geçen garip kelimeler izah edilmiştir. Hakkında bilgi veya tartışma bulunan hadisler üzerinde açıklama yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. KUR'AN VE SÜNNETTE TEBLİĞ VE İRŞADIN ÖNEMİ

İnsana verilen sorumluluk duygusu onu davranışları noktasında hassas olmaya yönlendirmektedir. Yaptıklarından mesul olan insan her zaman doğru yolda olma çizgisini korumak zorundadır. Bunun için tek başına olması kâfi değildir. İnsan bir rehber ihtiyacı duymaktadır. Nefsiyle olan mücadelede yanlış yollara sapma riski, her zaman bir tehlike unsuru olarak karşısında durmaktadır. Bundan dolayı insanın olduğu her yer ve zeminde tebliğ ve irşad kavramları gündemde olmaktadır.

Tebliğ kelimesi ulaşmak, yetişmek, yeterli olmak ve maksada kavuşmak gibi anlamlara gelir.³ İrşad ise Kuran'da Rüşd,⁴ Reşad,⁵ Raşid,⁶ Reşid⁷ ve Mürşid⁸ şeklinde geçmektedir. Rüşd, insanlara maslahatlarını göstermek ve çıkarlarını anlatmaktır. Doğru iş ve doğru yola Rüşd denmektedir.

Tebliğ ve irşad'ın ehemmiyeti ilk önce Kur'an ayetlerinden anlaşılmaktadır.⁹ Allah insanın tabiatı gereği her zaman, irşada, öğüt ve nasihate muhtaç olduğunu bildirmektedir.¹⁰ İnsana verilen bu fitri hal iktizasınca Allah tebliğ ve irşadı emretmiştir.¹¹ Bu kutsal vazifeyi ilk önce toplumun manevi mimarları olan Peygamberlere yüklemiştir. Kur'anda anlatılan Peygamber kıssalarında onların tebliğ vazifelerine geniş yer verilmiştir. Mesela Hz. Muhammed, (sav)¹² Hz. Nuh, (as)¹³ Hz.

³ Fikret Karaman, Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) Yayınları, Ankara, 2007, s. 48-51, 58.

⁴ Bakara, 2/186, 256; A'raf, 7/146.

⁵ Kehf, 18/10, 24.

⁶ Hud, 11/78, 87, 97.

⁷ Hucurat, 49/7.

⁸ Kehf, 18/17.

⁹ Süleyman Uludağ, İslam'da İrşad, Marifet Yayınları, İstanbul, "ts.", s. 19, 26-29.

¹⁰ Zâriyât, 51/55.

¹¹ Âl-i İmrân, 2/110.

¹² Müddessir, 74/2, Şu'arâ, 26/214.

¹³ A'râf, 7/62.

Salih, (as)¹⁴ Hz. Şuayb, (as)¹⁵ ve daha pek çok peygamber kavimlerine Allah'a kulluk etmelerini öğütlemişlerdir. Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara anlatmak, şüphesiz en hayırlı işlerden biridir. Nitekim Allah Kur'an'da böyle tebliğ yapan kişinin hayırlı kimselerden olduğunu vurgulamaktadır.¹⁶

Hz. Peygamber de tebliğ ve irşadın önemine işaret etmek için, kim bir hidayete davet ederse, kendisine uyanların sevabı kadar ona sevab verileceğini söylemektedir.¹⁷ Aynı zamanda iyilik emredilip kötülükten nehyedilmediğinde, ilahi gazabın geleceğini haber vermektedir.¹⁸ Hz. Peygamber: “Bir kötülük gördüğünüzde elinizle veya dilinizle düzeltin bunu da yapamazsanız en son nokta olarak kalben buğz edin” buyurarak toplumun ıslahının bu yöntemle olacağını vurgulamaktadır.¹⁹

B. VA'Z, KISSA, KUR'AN'DA KISSA

Va'z: Va'z, ı'za ve mev'ıza kelimeleri aynı kökten türemiştir. Öğüt vermek, nasihat etmek, bir kimseye kalbini yumuşatacak sevap ve ceza ile ilgili sözler söylemek, işin sonunu hatırlatmak gibi manalar ifade eder.²⁰

Kıssa: Kıssa kelimesi, Arapça'da “قصص” kökünden bir isim olup, sözlükte “hikâye, haber, cümle, söz parçası, vak'a, durum ve mevzu” gibi anlamlara gelmektedir.²¹ Kıssa kelimesinin ıstılah anlamı ise geçmiş zamanda yaşamış insanların başlarından geçen ilgi çekici, ibret verici olay ve hadisedir.²²

Güzel öğüt, nasihat ve kıssa insan fitratı açısından önemlidir. İslam'ın tebliği ve irşad faaliyetlerinde de bu unsurlar kuvvetli bir yere sahiptir. Geçmişte ve bugünde

¹⁴ A'râf, 7/79.

¹⁵ A'râf, 7/93.

¹⁶ Fussilet, 41/33.

¹⁷ Müslim, Ebu'l Hüseyin el-Kuşeyrî (261/874), Sahîh-u Müslim, (thk. Nazzâr Muhammed Fâribânî), I-II, Dâr-u Tayyibe, Riyâd, 1426, İlim, 16.

¹⁸ Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmîzî (279/893), el-Câmiu'l-Kebîr, (thk. Beşşar Avvâd Ma'ruf), I-VI, Dâru'l Ğarbi'l-İslâm, Beyrût, “ts.”, İlim, 4.

¹⁹ Müslim, İman, 78.

²⁰ İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâleddin Muhammed b. Mukrim el-Mısırî (711/1311), Lisânü'l-Arab, (thk, Abdullah Ali el-Kebîr vd.), I-VI, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, “ts.”, VI, s. 4873.

²¹ Cevherî, İsmail b. Hammâd (398/1007), Sihâh, (thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr), I-VI, Dâru'l-İlmi lil-Melâyin, Beyrût, 1376/1956, III, s. 1051; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, V, s. 3251.

²² Âsım Efendi, Kâmus Tercemesi, I-IV, Cemâl Efendi Matbaası, İstanbul, 1305, II, s.1204.

İslam eğitim ve öğretim metodları arasında vazgeçilmez bir yeri olan va'z ve kıssa tarihi süreç içerisinde değişik şekillerde uygulanmıştır.

Kur'anda kıssa, geçmiş milletlerin ibretlik hikâyelerini anlatma ve bundan ders çıkarma amacıyla kullanılmıştır. Kur'an kıssaları insan fitratına uygun bir şekilde sunularak Peygamberler'in örnekliliği noktasında Müslümanlara önemli bir model olmuştur.²³ Kur'an insan nevinin bütün özelliklerini, psikolojik, sosyolojik yönlerini göz önünde tutarak külli metoduyla hitap ederek irşad ve terbiyeyi gerçekleştirmiştir.²⁴ Kur'an kıssaları tarihte yaşanmış olaylardan seçilmiştir. İdeal insanların ve ideal yaşantıların anlatıldığı örnek olaylardır. Bu hikayelerde iyi ve kötü davranışlar göz önüne serilir ve karşılaştırma yapılır. Bu hikayelerden ders alınması ve uygulanması istenir. Kur'an kıssaları ulaşılmak istenen hedeflere uygunluk içerisinde anlatılması gereken prensipleri öz bir şekilde ihtiva eder. Kıssalara konu olan kişiler ya iyilikte ya da kötülükte zirvedir. İncelenen olaylar herkesin hayatına uygulayabileceği genel-geçer kurallardan oluşur. Anlatılan kıssalardan peygamberlerin ve geçmiş milletlerin başına gelenlerden ibret alınması istenir. Kuran kıssalarının amacı hem akli hem duyguları harekete geçirerek doğru bilgiye ulaşmaktır.²⁵ Bu kıssaların birde gayeleri vardır onlar da kısaca şöyledir: "Tevhid, ahirete iman, vahiy ve peygamberliğin ispatı, tevekkül, dua, gayb ve kadere ait meselelere dikkat çekmek, Peygamber'e ve bütün mü'minlere teselli vermek, bütün ilahi dinlerin esasta bir olduğunu açıklamak, şeytana karşı insanı uyarmak vb." Kuran'da tafsilatla anlatılan Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Adem kıssaları Hz. Peygamber'e (sav) gelen vahyi çok açık bir şekilde ispat etmişlerdir.²⁶

Yine ahirete imanla ilgili Ashab-ı Kehf hadisesi,²⁷ Hz. İbrahim'in Allah'a, ölüleri diriltme meselesini sorması²⁸ Habib-i Neccar'ın halkına Allah'ı anlatmaya çalışması ve Allah'ın onu mükafatlandırması²⁹ gibi kıssalar yer almıştır. Peygamberlerin

²³ Adem Akıncı, "Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri" Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (HÜİFD), 2004, S. 13, s. 41-63.

²⁴ İdris Şengül, Kur'an Kıssaları Üzerine, Işık Yayınları, İzmir, 1994, s. 281-309.

²⁵ Adem Akıncı, "Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri", HÜİFD, S. 13, s. 41-63.

²⁶ İdris Şengül, Kur'an Kıssaları Üzerine, s. 281-309.

²⁷ Kehf, 18/17-21.

²⁸ Bakara, 1/259.

²⁹ Yasin, 36/20-28.

hayatlarından örnek tablolar verilmiştir. Şuayb (as)'ın tevekkülü,³⁰ Yusuf (as)'ın nefsiyle mücadelesi,³¹ Yakub (as)'ın sabrı ve ümidi³² Hz. Meryem'in halkın iftiralarına sabretmesi,³³ Musa (as) ve Hızır (as)'ın hayır görünen şeyde şer, şer görünen şeyde hayır olduğunu anlatan hikayeleri,³⁴ Allah'ın ibret alınması için kullarına sunduğu model olaylardan bazılarıdır.

Kur'an kıssaları akla uygun olan, insan fitratı ve psikolojisiyle çelişmeyen tesir gücü yüksek bir özelliğe sahiptir. İnsana, doğru yola veya yanlış yola girdiğinde ne yaşayacağı anlatılarak iki yönlü bir eğitim metodu uygulanmıştır. İnsanın hayatı boyunca yaşama ihtimali bulunan bütün olumsuzluklar canlı örneklerle sergilenmiş ve böylece rehberlik vazifesi yerine getirilmiştir. Bununla birlikte güzel hasletlere teşvik konusunda da zirve şahsiyetler örnek gösterilmiştir. Kur'an kıssalarında ön plana çıkan hedef düşünce ahlakiliktir.

C. HZ. PEYGAMBER VE SONRAKİ DÖNEMDE VA'Z VE KISSA

Hz. Peygamber mescidde va'z etmektedir. Peygamber'in sahabeyle yaptığı sohbetlerde günahlardan sakındırma, Allah'ı zikretme, hayırlı işlere yönelmenin gereği gibi konular yer almıştır. Bu va'zlarda Allaha itaatle birlikte, cemaatin içtimai hayatına dair kurallardan da bahsetmiştir. Bunların yanı sıra müminlerin ibret ve öğüt almalarını sağlamak veya birtakım mücerred gerçeklerin daha iyi anlaşılmasını temin etmek amacıyla va'zlarında tarihi ve temsili mahiyette kıssalara yer vermiştir. Va'zlarında eğitim ve öğretimi ön plana alan Hz. Peygamber insanları bıktırmamak için sohbetlerini kısa tutmuş, uygun zamanı kollayarak geçmiş milletlerin kıssalarından örnekler vermiştir. Musa ve Hızır arasında geçen olay,³⁵ mağaraya sığınan gençlerin hikayesi,³⁶ sihirbaz çocuk ile rahip hadisesi³⁷ anlattığı belli başlı kıssalardandır.

---

³⁰ Hud, 11/88.

³¹ Yusuf, 12/23.

³² Yusuf, 12/83.

³³ Meryem, 19/27.

³⁴ Kehf, 18/60-82.

³⁵ Buhârî, İlim, 44.

³⁶ Buhârî, Buyû, 98.

³⁷ Müslim, Zühd ve Rekâik, 73.

Sözlü geleneğin hâkim olduğu Arap dünyasında va'z ve nasihat çok önemli bir yere sahipti. Bu sebeple Hz. Peygamber, Kur'ani metodla kıssa anlattığı gibi, yaşarken duyduğu kıssalara karşı da olumsuz bir tavır takınmamıştır. Yine Hz. Peygamber kıssa anlatan bir topluluğa uğradığı zaman oturup dinlemiştir: “Ve şurada fecir vaktinden güneş doğuncaya kadar veya ikinci namazından güneş batıncaya kadar oturmam bana dört köle azad etmemden daha sevimlidir” buyurmuştur.³⁸ Hz. Peygamber zaman zaman kıssalar anlatsa da onun meclisi ilim meclisiydi. Hz. Peygamber'in yasaklamadığı, onayladığı kıssa Kur'ani kıssaydı. Bunun dışında Hz. Peygamber: “Emir, memur veya gösteriş düşkününü olandan başkası kıssa anlatmaz” buyurarak Kur'ani olmayan kıssacılığı sınırlandırmıştır.³⁹ Hz. Peygamber'in vefatından bir süre sonraya kadar va'z normal bir şekilde devam etmiştir.

Hulefâ-i Râşidin müminlerin emiri olarak hutbelerinde ve diğer konuşmalarında halka va'z ve nasihatta bulunmuşlardır. Ayrıca İslam'ın fetihlerle genişlediği dönemlerde farklı coğrafyalara giden sahabiler eğitim ve öğretim metoduna uygun olarak va'z etmişler, yerine göre Hz. Peygamberden duydukları kıssaları nakletmişlerdir.⁴⁰ Hz. Peygamber henüz hayattayken va'z eden sahabiler va'zlarında genellikle öğütler vermek, cennet-cehennem ahvalinden söz etmek, dinleyenlere Kur'an okuyup açıklamak ve Peygamberden öğrendikleri hadisleri rivayet etme metodunu seçmişlerdir. Hz. Peygamber sahabelerden bazısının va'zına katılmış ve dinlemiştir. Büyük bir ihtimalle Medine devrinin sonlarına doğru, sahabeden va'z edenler olmuştur.

Sahabeden va'z etmek için resmi izin isteyenler vardır. Bunlardan Temim b. Evs ed-Darî (40/660) Medine mescidinde ilk va'z eden ve va'zında kıssa anlatan kişidir.⁴¹ Hz. Ömer Temim b. Evs ed-Darî'ye izin vermeden önce, “Bu iş hayvan boğazlamaya benzer” diyerek kıssacılığın tehlikesine işaret etmiştir. Sadece cuma günleri kendisi

³⁸ Ahmed b. Hanbel (241/855), el-Müsned, (thk. Şuayb Arnavud vd.), I-L, Müessesetü'r-Risale, Beyrût, 1418/1997, V, s. 261.

³⁹ İbn Mâce, Muhammed b. Yezid (273/886), es-Sünen, (thk. Muhammed Nâsiruddin Elbânî), Mektebetü'l-Ma'ârif, Riyâd, “ts.”, Edeb, 40.

⁴⁰ Mücteba Uğur, Va'z Kıssacılık ve Hadiste Kussas, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AİFD), 1986, XXVIII, s. 301.

⁴¹ İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1233), Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe, (thk. Ali Muhammed Muavvad), I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, “ts.”, I, s. 428.

namaza çıkmadan va'z etmesine müsaade etmiştir.⁴² Hz. Ömer döneminde resmi görevler arasında yer almaya başlayan kıssacılık, Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle başlayan siyasi ve fikri karışıklıklar, Cemel ve Sıffin savaşları ve bunların sonucunda ortaya çıkan fırka ve mezhepler hadis uydurmacılığına meydan vermiştir. Grupların kendi görüşlerini destekleme ihtiyacı ideolojik va'zı ortaya çıkarmıştır.⁴³ Nitekim Hz. Ali'nin Sıffin dönüşü kendi karşıtlarına kunut okutup beddua ettiği, Muaviye'nin de sabah ve akşam namazlarından sonra kıssa anlatmak ve kendisine, Şamlılara dua etmek maksadıyla bir kimseyi görevlendirdiği söylenmektedir.⁴⁴

Emeviler döneminde va'z ve kıssacılık büyük ölçüde gelişme kaydetmiştir. Muaviye müslümanların birliğini sağlamaya çalışırken, diğer taraftan kendi lehine kamuoyu oluşturmak ve iktidarı güçlendirmek için birtakım girişimlerde bulunuyordu. Böylece va'z ve kıssa Muaviye'yle ideolojik bir boyut kazanmıştır.⁴⁵ Emevi saltanatının arap olmayanlara yaptığı ayrımcılık ve baskılar, bir yandan iç ve dış karışıklıklar bu dönemin samimi müslümanlarını büyük sıkıntılara itmiştir. Çaresizliğin ve fitnelerin yoğun baskısından bir kaçış sebebi olması hasebiyle yalnızlığa ve zühde yönelmişlerdir.⁴⁶ İktisadi ve siyasi şartlara bir tepki olarak çıkan bu zühd hareketi de va'zlara etki etmiştir. Bu hareket Hicretin birinci asrının sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Özellikle Irak ve havalisinde geniş bir taraftar kitlesi bulan bu hareket, zamanın tabii bir eğitim ve öğretim, aynı zamanda taraftar toplama ve görüş yayma vasıtası olan va'zı geniş çapta kullanmıştır. Zühd hareketine bağlı abid ve zahidler, va'zlarında daha çok günah korkusu, cehennem azabı, dünyayı hiçe saymak gibi konuları anlatmışlardır. Konuşmalarını cazip hale getirmek için işledikleri konuya uygun kıssalardan bahsetmişlerdir. Zühd hareketinin en tanınmış vaizleri el-Hasenü'l-Basri, (öl.110) İbrahim et-Teymi, (öl.90) Salih el-Murrî, (öl.176) Mutarrif b. Abdillah, Sabit el-Bunanî, Ebu İmran el-Cüveni, Yezid er-Rakaşî, Malik b. Dinar'dır. Zahid

⁴² Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed (748/1374), Siyeru A'lami'n-Nübelâ, (thk. Şuayb Arnavud vd.), I-XXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1405/1985, II, s. 448.

⁴³ Hasan Cirit, Vaiz ve Kıssacıların Hadis İlimiyle Münasebetleri, Diyanet İlmî Dergi (DİD), 2000, XXXVI, S. 1, s. 34-35.

⁴⁴ Abdurrezzak, b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî, (211/826) Musannef Abdurrezzak, (thk. Habiburrahman el-A'zamî), I-XII, el Mektebetü'l-İslamî, Beyrût, 1403/1983, III, s. 218; Makrizî, Ahmed b. Ali, Kitâbu'l-Mevâ'iz ve'l-İ'tibâr bi Zikri'l-Hıtat ve'l-Asâr, (thk. Muhammed Zeynhum), I-III, Mektebetu Medbûlâ, Kahire, 1998, s. 163-164.

⁴⁵ Müctebâ Uğur, Va'z Kıssacılık ve Hadiste Kussas, AİFD, XXVIII, s. 30.

⁴⁶ Ahmed Yıldırım, Din, Dünyevileşme ve Zühd, Araştırma Yayınları, Ankara, 2005, s. 53.

vaizler va'zlarında çok ağladıkları için zamanla “Bekkâîn” denilen bir grubun oluşmasına zemin hazırlamışlardır. İkinci asırda da devam eden bu hareket daha sonraları oluşan tasavvufun temelinde yatan esaslardan sayılabilir. Zamanla zühd hareketi hilafet sarayına kadar girmiştir.⁴⁷ Yine bu dönemde Ka’bu’l-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih israiliyyâtın yaygınlaşmasına sebep olmuşlardır.⁴⁸ Hadis uydurmaya başlayan ilk mezhep Şia’dır.⁴⁹ “Emeviler de Şiilere karşı sessiz kalmamışlar Muaviye’nin faziletine dair hadisler va’z etmişlerdir.” Hicri birinci asrın sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlayan itikadi mezhepler, fıkıh mezhepleri ve bunlara paralel olarak faaliyetini artıran zındıklık ve ilhad hareketleri hadis va’zına yol açan önemli unsurlardır.⁵⁰ Bu dönemde va’z siyasi propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Terğib ve terhib amaçlı da hadis uydurulmuştur.⁵¹

Tabiîn devri muhtelif parti ve mezheplerin ortaya çıktığı, dikkatsiz ve samimiyetsiz hadis talebelerinin çoğaldığı bir asırdır.⁵² Tabiin döneminde ehl-i kitaptan nakil yaygınlaştı. İsraili rivayetler tefsir ve hadise bulaştı. Ehl-i kitaptan İslam’a girenlerin sayısının çok olması ve halkın, onların kitaplarındaki ilginç şeyleri dinlemeye meraklı olması israiliyyâtın tesir gücünü artırdı. Bu dönemde tefsir ve hadise israiliyyâtı karıştıran insanların çoğu, mescidlerde ve başka yerlerde halkın önüne oturup, onların gönüllerini kazanan ve onlardan maddi anlamda bir şeyler elde etmeye çalışan kıssacılarıdır. “Tabiin döneminden sonra İsrailiyyâta çok düşkün olan, ifrata düşüp bu rivayetlerde zikredilen hiçbir şeyi reddetmeyen insanlar vardı.”⁵³ Tebe-i Tabiin dönemi ise israiliyyâtın en tehlikeli olduğu zamandır. Kussâsın faaliyetlerinin en yoğun olduğu dönem Abbasilerin hüküm sürdüğü hicri II. ve III. asırlardır. Bu asırda yaşayan İbn Kuteybe, hadis ilmine en çok zındıkların ve kussâsın zarar verdiğini söylemektedir.⁵⁴

⁴⁷ Müctebâ Uğur, Va’z, Kıssacılık ve Hadiste Kussas, AİFD, XXVIII, s. 308, 309.

⁴⁸ Hasan Cirit, Vaiz ve Kıssacıların Hadis İlmiyle M ünasebetleri, DİD, XXXVI, S. 1, s. 36, 37.

⁴⁹ Musa Bağcı, Hadis Tarihi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009, s. 124.

⁵⁰ Musa Bağcı, Hadis Tarihi, s. 156, 157.

⁵¹ Musa Bağcı, Hadis Tarihi, s. 166, 167.

⁵² Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler Menşei, Tanıma Yolları, Tenkidi, İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) Yayınları, İstanbul, 2009, s. 26.

⁵³ Muhammed Hüseyin Zehebi, Tefsir ve Hadiste İsrailiyyât, (ter. Enbiya Yıldırım), Rağbet Yayınları, İstanbul, 2007, s. 39.

⁵⁴ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889), Te’vîlu Muhtelefi’l-Hadîs, (thk. Muhammed Muhyiddin el-Asfar), el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrût, 1419/1999, s. 404.

Hicri III. asrın sonlarına doğru kıssacıların faaliyeti resmen yasaklanmıştır. Bu asırdan itibaren İslami ilimlerin müstakil hale gelmesiyle birlikte zühd hareketi de tasavvufu sistemleşmiştir. Camilerde tasavvufa dair dersler yapılmaya başlanmıştır. Bu arada bazı zahid vaizlerin terğib ve terhib maksadıyla hadis uydurdukları kaynaklarda yer almaktadır.⁵⁵

Hicri ilk dört asırla ilgili olarak vaiz ve kıssacıların hadis ilmi açısından pek çok olumsuz hadiseye sebebiyet verdikleri, hadis rivayetinde dikkatli davranmadıkları hatta bunlardan bazısının hadis uydurduğu tarihi bir gerçektir.⁵⁶

D. HADİS MUSANNEFÂTINDA VA'Z

“Hicri II. ve III. asırda tasnif edilen bazı kitaplara Câmi adı verilmiştir. Câmiler sünenlerdeki ibâdât, muamelât, ve ukubâta ait bablara göre tasnif edilmiş hadisleri ihtiva etmekle beraber, onlarda bunlara ilaveten Kur'an'ın faziletleri, tefsiri, yaratılışın başlangıcı, geçmiş peygamberler, menakıb, Hz. Peygamber sireti ve megazisi, halifeler ve ashabının faziletleri, iman, tevhid ve bunun gibi diğer bazı konulara ait hadisler de vardır. Sünenler ise fıkıh bablarına göre tasnif edilmiş, ahkâm hadislerini içeren kitaplardır. Ahkâm hadisleri de insanların Allah'a karşı kulluk görevleriyle, kendi aralarında birbirlerine karşı insanlık görevlerini düzenleyen kuralları kapsar.”⁵⁷ Musanneflerde ise va'z'la ilgili bir bölüm başlığı bulunmamaktadır. Fakat vaz ve irşadla ilgili hadislerin bulunduğu bab başlıkları şunlardır: Rikak, Zühd, Kıyamet, Cihad, Salât, Zekat, nikâh, Talak, Hayz, İlim, Kelam, Fiten, Libas, Edeb, Buyû, Megâzi, Tefsiru'l-Kur'an, İman, Birr, Cennet, Cuma, Kûsuf, Fey ve İmâre. Bu bab başlıklarıyla birlikte Buhârî ve Müslim'de menakıb bölümü de yer almaktadır. Ve Ümmü Zer hadisi burada geçen menakıb'a güzel bir örnektir.⁵⁸

⁵⁵ Yaşar Kandemir, “Gulamu Halil”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 1996, XIV, s. 187.

⁵⁶ Hasan Cirit, Vaiz ve Kıssacıların Hadis İlmiyle Münasebetleri, DİD, XXXVI, S. 1, s. 48.

⁵⁷ Musa Bağcı, Hadis Tarihi, s. 258, 273.

⁵⁸ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), el-Câmiu's-Sahîh, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki vd.), I-IV, el-Matba'atü's-Selefiyye, Kahire, 1400, Nikâh, 82; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 92.

Vaz ve irşadla ilgili hadislerde yer alan temel konular, Allah'a iman ve Onu zikretmek, ahirete hazırlık,⁵⁹ ahireti arzulamanın teşviki,⁶⁰ namazı hafif kıldırmanın tavsiye edilmesi,⁶¹ irşadın fazileti,⁶² dünya hususunda rekabet ve kıskançlığın men edilmesi,⁶³ fitri olanları bozmanın⁶⁴ ve başkasının malını gasbetmenin yasaklanması,⁶⁵ haksız yere zulüm görenin sabretmesi,⁶⁶ eşler arası ilişkinin boyutu ve hanımlar hususunda erkeklerin uyarılması,⁶⁷ kadınların sadaka ve istiğfara teşvik edilmesi,⁶⁸ nefis muhasebesi, her bid'atın dalalet olduğunun⁶⁹ vurgulanmasıdır.

Hz. Peygamber'in va'z ve irşadla ilgili hadislerine bakıldığında ana muhtevayı Allah'a ve ahirete iman, insanlar arasındaki ilişkilerin hukuk çerçevesi, ibadetlerle ilgili bazı hatırlatmalar, tebliğ ve irşadın önemi, fitri olana müdahalenin yasak olması oluşturmaktadır.

DEĞERLENDİRME

Va'z ve irşad Müslümanlar için her zaman vazgeçilmez bir eğitim öğretim vasıtası olmuştur. Hz. Peygamber ve raşid halifeler devrinde vaz ve irşad Kur'an'ın öngördüğü metotla en güzel şekilde uygulanmıştır. Bir diğer öğrenme aracı da kıssa (hikaye) anlatmadır. Kuran eğitici ve öğretici kıssaya yer vermiştir. Hz. Peygamber sahabelerine Kur'andaki kıssalardan bahsederek, geçmiş milletlerin ibretlik hayatlarından ders almalarını sağlamıştır. Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayan fitneler ve devamında gelen siyasi karışıklıklar sonucunda va'z ideolojik bir boyut kazanmıştır. Zamanla kıssacılar ve yalancı vaizler türemiş bunlar kendi grupları lehinde ve karşıtları aleyhinde va'zı kullanarak bir menfaat aracı haline getirmişlerdir.

---

⁵⁹ Tirmizî, Kıyamet, 24.

⁶⁰ Tirmizî, Kıyamet, 31.

⁶¹ İbn Mâce, İkâmetü's-Salavat, 48.

⁶² Buhârî, Cihad, 143.

⁶³ Buhârî, Rikak, 7, 53.

⁶⁴ Müslim, İman, 95.

⁶⁵ Ebû Dâvûd, Edeb, 93; Tirmizî, Fiten, 3.

⁶⁶ Tirmizî, Zühd, 17.

⁶⁷ İbn Mâce, nikâh, 3.

⁶⁸ İbn Mâce, İkâmetü's-Salavat, 155.

⁶⁹ Müslim, Cuma, 43.

Kendilerini halkın gözünde muteber kılmak için pek çok hadis uydurmuşlardır. Va'z ve irşad Kur'ani ve Peygamberi çizgiden tamamen ayrılmış ve sokaklara kadar inmiştir.

Hicri III. asrın başlarında ortaya çıkan zühd hareketiyle birlikte sufi ve mutasavvıf şahsiyetler de va'z etmişler, irşad görevini yerine getirmişlerdir. Bu vazifeleri yaparken bazı zahid vaizlerin terğib ve terhib amacıyla hadis uydurdukları da vâkidir. Kısacası kussas zümresi ve hadis rivayet ederken mütesâhil davranan bir kısım zahid vaizler uydurma hadis ve asılsız hikâyeler anlatarak, hurafeleri halkın aklına sokarak, İslam dininden uzak bir yaşayış benimsenmesine sebep olmuşlardır.

Bilgisiz ve bilinçsiz vaizlerin geçmişten günümüze kadar sebep olduğu dinî erozyonun tahribatını azaltmak için yaygın din eğitimi kullanırken dikkat edilmesi gereken belli başlı kurallar vardır. Bunlar şu başlıklarla özetlenebilir: Tefsir, Hadis, Fıkıh Siyer, Tarih vb. ilimlere vukufiyet, hadislerin sahihlerini sakiminden ayırma bilinci, Arapça'ya hâkimiyetinin olması, takva ve ihlas sahibi olması, aşırı bir yaşam tarzından kaçınması.⁷⁰

Bunun neticesinde cami kürsülerimizin kıssalar üreten yerlerden kurtarılıp, bilgi veren ve aktaran yerler haline getirilmesi kaçınılmazdır.

---

⁷⁰ Detaylı bilgi için bkz. İbnü'l-Cevzî, Ebu'l Ferec Abdurrahman b.Ali (596/1200), Kitâbü'l-Kussâsi ve'l-Müzekkirîn, (thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ), el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1409/1988, s. 181-185.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ VE DÖNEMİ

A. HİCRİ VI. ASIR İLİM VE KÜLTÜR HAYATI

“Selçuklular, İslam dünyasının siyasi açıdan parçalanmış, ilmi ve kültürel yönlerdence zayıflamaya başlamış olduğu bir devrede ortaya çıkmışlardır. Kuzey Afrika’dakiler haricindeki bütün İslam ülkelerini kendi egemenliklerinde birleştirdikleri gibi, Hristiyan dünyasının farklı yönlerinden gelen darbeleri karşılamış, üstelik Anadolu gibi pek mühim coğrafya ve bölgeleri de ebedi Müslüman toprağı haline getirmişlerdir. Bu siyasi başarıyı ekonomik, sosyal kalkınma ile tabîi olarak bunlarla paralellik arz eden kültürel alandaki canlanma çabaları takip etmiş, ilim ve kültür hayatının gelişmesi için uygun ortamlar oluşturulmuş, âlimler desteklenmiş, böylece çok sayıda ilmi, kültürel, sosyal eser ve müessese meydana getirilmiştir.”⁷¹

Selçuklular İslam dünyasının siyasi liderliğini elde ettikten sonra iç politikada Şii Fâtimiler, dış politikada Bizanslılarla mücadele etmeyi temel ilke kabul etmişlerdir. Şii Fâtimiler’e karşı Sünniliğin koruyuculuğunu yaparak ülkeye yayılmasına sebep olmuşlardır. Selçuklu sultanları Sünniliğin Hanefi yorumunu benimsemişler ve bu konuya hassasiyet göstermişlerdir.⁷²

Selçuklular döneminde eğitim faaliyetleri şehirlerdeki medreselerde çok aktif bir şekilde yapılmıştır. “Merv, Nişabur, Bağdat, İsfahan, Rey gibi şehirlerde çok sayıda medrese ve büyük kütüphane mevcuttu. Yakut el-Hamevî, Merv’de on büyük kütüphanenin olduğunu, dünyada bir eşi görülmeyen bu kütüphanelerden ikiyüz cilt kadar kitabın okunmak üzere eve götürülebildiğini kaydetmiştir.”⁷³

⁷¹ Nesimi Yazıcı, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, Ankara, 2002, s. 324-325.

⁷² Ahmet Ocak, “Selçuklular”, DİA, İstanbul, 2009, XXXVI, s. 375-377.

⁷³ Yâkût, Şihabuddin Yakut b. Ahmed el-Hamevî (626/1229), Mu’cemu’l-Buldân, I-V, Dâru Sâdir, Beyrut, 1977/1397, V, s. 114. Bkz. Ahmet Ocak, “Selçuklular”, DİA, XXXVI, s. 375-377.

Bu dönemde açılan medreselerde dini ilimlerin yanı sıra edebiyat, riyaziye, astronomi, felsefe okutulmuş, Ebu İshak eş-Şirâzî, (ö.476/1083) Cüveynî, (ö.478/1085) Gazzâlî (ö.505/1111) ve Fahreddin er-Razî (ö.606/1209) gibi din âlimleri yanında diğer ilimlerde de söz sahibi alimler yetişmiştir.⁷⁴ Edebiyat alanında Ömer Hayyam (ö.525/1131) ve Muhammed Beyhakî (ö.470/1077) gibi güçlü temsilciler yer almıştır. Bunlar cebir, mahrutât, geometri alanında önemli eserler meydana getirmişlerdir. 476 (1074/1075) yılında bir rasathane kurularak Ömer Hayyam, Ebu'l-Muzaffer İsfizârî, (ö.506/1112) Meymun b. Necib el-Vasîtî gibi astronomlardan kurulu heyet, Tarihi Meliki, Tarihi Celâlî veya Takvimi Melikşahi diye meşhur olan yeni bir takvim tanzim etmişlerdir. Kağıt imalatında gelişme kaydedilmiş tabibler ve dilciler yetişmiştir.⁷⁵ Fars yazı dili ve edebiyatı altın çağını yaşamıştır. Tıp sahasında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Sultan Alparslan zamanında yeni hastaneler açılmış, Sâbûr b. Sehl ve İbnü't-Tilmîz gibi ünlü hekimler buralarda hizmet vermişlerdir. Sefer esnasında askerlerin tedavileri için seyyar hastaneler kurulmuştur. Mimarlık ve güzel sanatlar alanında da önemli başarılarla imza atılmıştır.⁷⁶

Selçuklularda Mutezili düşünce, fikir hareketlerini etkilemiştir. Selçuklular amelde Hanefî, itikadda Mâturidi idiler. Bir dönem Tuğrul Bey (1040-1063) ve Alparslan'ın (1064-1072) vezirliğini yapan ve kendisi itikadda Mutezili olan Amîdü'l-Mülk el-Kündürî Eş'arilere minberlerden lanet edilmesini istemiştir. Bu durum uzun yıllar sürecektir fikri çatışma başlatmıştır.⁷⁷ Eş'ari alimleri Tuğrul Bey'le görüşerek bu haksızlığın kaldırılmasını istemişlerdir. Fakat mesele daha ileri boyutlara varmış ve “Şafiiler de ehl-i bidat sayılmış, kitap yazma, vaaz, hutbe ve ders verme gibi faaliyetleri yasaklanmıştır. Bazı Eş'ariler yakalanarak, hapsedilmiş imam Cüveynî ve Beyhakî gibi alimler yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır.”⁷⁸ Bu sorun Sultan Alparslan tahta geçince Kündürî yerine Şafii ve Eş'ari olan Nizamü'l-Mülk'ü getirmiş ve Nizamiye medreselerinin açılmasıyla birlikte Şafii ve Eş'ari âlimlere geniş imkanlar tanınmasıyla çözülmüştür. Eş'ari kelamının nihai zaferi Gazzâlî'yle elde edilmiş daha sonra gelen

⁷⁴ Ahmet Ocak, “Selçuklular”, DİA, XXXVI, s. 375-377.

⁷⁵ Hakkı Dursun Yıldız vd., Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I-XV, Çağ Yayınları, İstanbul, 1992, VII, s. 206.

⁷⁶ Ahmet Ocak, “Selçuklular”, DİA, XXXVI, s. 375-377.

⁷⁷ <http://www.sufiforum.com/viewtopic.php?f=117&t=4978>, (17.08.2013).

⁷⁸ Ahmet Ocak, “Selçuklular”, DİA, XXXVI, s. 375-377.

Fahredden er-Razi gibi alimler de aynı yolda yürümüştür. Gazzali kelamı felsefe ve mantığa açmıştır. Aynı zamanda Razî, felsefi kelim dönemini başlatmıştır. Bu dönemde Mutezili düşünce kısmende olsa varlığını sürdürmüştür. Bunun sebebi Selçuklular'ın gösterdiği hoşgörüdür.⁷⁹

Tasavvuf, Selçuklularda Kur'an ve Sünnet'e dayalı bir anlayışla devam etmiştir. Tasavvuf İslam düşüncesinin teorik ilimlerine göre ele alınmıştır. Yeni bir tasavvuf anlayışı ortaya çıkmıştır.⁸⁰ Selçuklu sultanları mutasavvıflara büyük saygı göstermişlerdir. Ülkenin çeşitli yerlerinde zâviye ve hankahlar inşa edilerek sufilerin hizmetine sunulmuştur. Ribatlar sufilerin barınma ve eğitim merkezleri olmanın yanında seyahat eden alimler ve talebeler için konaklama ihtiyacını da gidermiştir.⁸¹

Fıkıh alanında temel eserler kaleme alınmıştır. Dinler tarihi açısından bu dönem bir başlangıç olmuştur. Geleneksel İslam tarihçiliği devam etmiştir. Tarih ve tabakat alanında önemli eserler meydana getirilmiştir.⁸²

1. Hicri VI. Asırda Siyasi Hayat

Büyük Selçuklu devletinin kurucusu Dukak Beydir. Selçuklular 24 Oğuz kabilesinden Kınık koluna mensupturlar. Dukak'tan sonra oğlu Selçuk Bey tahta geçmiş Selçuklu imparatorluk ve devletin temelini atıp, yaptığı savaşlarla devleti kuvvetli bir hale getirmiştir. Onun ölümünden sonra Tuğrul Bey (1040-1063) sultan olmuştur. Tuğrul Bey kardeşi Çağrı'yı ve amcasının oğlu Kutulmuş'u yenerek kendi saltanatını sağlamlaştırmıştır. Zamanla güç kazanıp Nişabur'da 1038'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bundan sonra fetih hareketi başlatmış, sınırlarını Trabzon'a kadar genişletmiştir.⁸³ Henüz yeni kurulan devlet kısa zamanda Büveyhiler'in elindeki Bağdat hariç bütün İslam topraklarını ele geçirmiştir. Sultan Tuğrul Büveyhilerin işgalindeki halifelik merkezi olan Bağdat'ı kurtarmıştır. Halifeliği Fatimi saldırılarına karşı

⁷⁹ Ahmet Ocak, "Selçuklular", DİA, XXXVI, s. 375-377.

⁸⁰ Ahmet Yücel, Hadis Tarihi, İFAV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 127-145.

⁸¹ Ahmet Ocak, "Selçuklular", DİA, XXXVI, s. 375-377.

⁸² Dilaver Gürer, Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 48-49.

⁸³ Mustafa Yazıcı, Tarihte Kurulan Türk Devletleri ve Özellikleri, Ankara, 1996, yy. s. 46-47.

korumuştur. Bundan dolayı doğunun ve batının hükümdarı ünvanını almıştır. Tuğrul Bey'den sonra Çağrı Bey'in oğlu Alparslan (1064-1072) Selçuklu sultanı olmuştur.⁸⁴

Alparslan döneminde gerçekleşen Malazgirt zaferiyle Anadolu'nun kapıları Türkler'e açılmış ve Anadolu iskân edilmiştir. İslamlaşması için bütün tedbirler alınmıştır. Sultan Alparslan'dan sonra oğlu Melikşah (1072-1092) başa geçmiştir.⁸⁵ "Sultan Melikşah başa geçince doğuda Gazneliler ve Karahanlılar'ın sınırlara hücumunu karşılamıştır. Batıda ise amcası Kirman Meliki Kavurd'un isyanını bastırdı."⁸⁶ Sultan Melikşah sınırlarını tahkim edip geniş bir fetih politikası başlatmıştır. Bâtınîlerle de mücadele etmiş ve Alamut kalesini ele geçirmiştir. Melikşah dönemi devletin en parlak ve aydın bir devri olmuştur.⁸⁷ Daha sonra tahta geçen Berkyaruk (1094-1104) zamanında da Melikşah'ın eşi Terken hatunun beş yaşındaki oğlunu tahta geçirmesiyle birlikte iç karışıklıklar meydana gelmiştir. Sultan Berkyaruk döneminde Selçuklu Devleti Irak ve Horasan, Suriye, Kirman, Türkiye olmak üzere dörde bölünmüştür. Ayrıca Doğu Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Türkmen beylikleri ve atabeylikler kurulmuştur. Aynı zamanda bu dönemde Haçlılar Suriye'ye girmişlerdir. Berkyaruk onlarla mücadele etmeye çalışmıştır.

Berkyaruk'tan sonra oğlu Muhammed Tapar (1105-1118) devletin başına geçmiştir. Suriye'de devlet kurmaya başlayan Haçlılar'ın üzerine ordu göndermiştir. Kumandanlar arasında uzlaşma sağlanamadığından kesin sonuca gidilememiştir.⁸⁸ Aynı zamanda Şiilikle mücadele etmiş ve Sünnilik'i desteklemiştir.⁸⁹

Büyük Selçuklu'nun son hükümdarı Sultan Sencer'dir (1119-1157). Muhammed Tapar'ın küçük oğlunun sultanlığını kabul etmeyip Save Savaşı'nı kazanarak sultanlığını ilan etmiştir. Sultan Sencer doğu bölgesiyle uğraşmıştır. Gaznelilerle savaşıp Karahanlılar'ı kendine bağlamıştır.⁹⁰ Bu dönemde Selçuklular'ın başında iki

⁸⁴ Adnan Berk vd., Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, I-XX, Milliyet yayınevi, İstanbul, 1986, XX, 10319-10321.

⁸⁵ Türkiye Tarihi I, Ali Sevim, Yaşar Yücel, TürkTarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 61.

⁸⁶ Nesimi Yazıcı, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, s. 223, 226.

⁸⁷ Nesimi Yazıcı, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, s. 223, 226.

⁸⁸ Aytaç Eken vd., "Selçuklular", Yeni Rehber Ansiklopedisi, I-XX, İhlas Yayınevi, İstanbul 1994, XVII, s. 308-309.

⁸⁹ Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, I-II, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1983, II, s. 91.

⁹⁰ Hakkı Dursun Yıldız, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, VII, 171-176.

büyük tehlike vardır. Onlar da Haçlılar ve Karahitaylar'dır. Sultan Sencer Karahitaylarla olan savaşı kaybetmiştir. Bu yenilgiyle Selçuklu Devleti'nde yeni bir devir başlamış ve Selçuklu ülkesi Müslüman olmayan Türk-Moğol birliklerinin istilasına uğramıştır. Bununla birlikte Sultan Sencer Oğuzlarla çıkan bazı emirler arasında çıkan ihtilaflar neticesinde Oğuzlar'ın üzerine yürümüştür. Fakat mağlup olarak esir düşmüştür. Daha sonra da 1157'de 73 yaşında vefat etmiştir. Onun vefatından sonra dört parçaya bölünen devlet bazı Selçuklu hanedan mensupları tarafından XIV. asra kadar idare edilmeye çalışılmıştır.⁹¹

2. Hicri VI. Asırda Hadis İlmî

Takriben hicri beşinci asır sonlarından başlayıp miladi onsekizinci yüzyılın sonlarına kadar devam eden altı asırlık bir süreyi kapsayan bu dönemde hadis alanında çok farklı çalışmalar yapılmıştır. Bir önceki devirde hadis metinlerinin zabta geçirilmesi tamamlanmış, hadisler kitaplardaki yerini almış, kitap dışı bir metin pek bırakılmamıştır. Dolayısıyla bu kitaplarda senediyle yer almayan bir sözün hadis olduğu söylendiğinde, bu söze şüpheyle yaklaşılmıştır. Bu dönemde şerh faaliyetleri başlamış şahıstan değil, kitaptan rivayete geçilmiştir.⁹²

Temel hadis kaynaklarının nakledilmesi, otorite kazanmaları, hadislerin sıhhatini belirlemede esas alınmaları, yapılan çalışmaların genellikle Kütüb-i Sitte merkezli olması, bu dönemin hadis ilmiyle ilgili önemli gelişmelerindendir. Bu dönemde icazet ve vicâde metodunun kullanımı yaygınlaşmıştır.⁹³

Daru'l-hadisler yine bu dönemin medreseye göre yüksek bir seviyede eğitim veren kurumlarıdır. İlk daru'l-hadis hicri VI. asırda Dımeşk atabeği Nureddin ez-Zengî'nin (ö. 566/ 1170) Şam'da kurduğu ve şeyhliğine Şam diyarı muhaddisi Hafız İbn Asâkir'i (ö.571/1175) getirdiği Dâru'l-Hadis en-Nûriyye'dir. Dâru'l-hadisler, ihtisas medreseleri olarak eğitim hayatında yerini bulmuştur. Daru'l-Hadis en-Nûriyye İslam tarihinde o dönemin muhaddislerini yetiştiren ve aynı zamanda şeyhleri ve müderrisleriyle de o dönemde en fazla ilmi canlılığı yaşayan bir medrese olmuştur. Hicri VI. ve VII. asırda yetişen büyük âlimlerin çoğu buradan mezundurlar. Bunların en

⁹¹ İzzet Çıvgın- Remzi Yardımcı, Orta Çağ Tarihi, Maya Akademi Yayınevi, Ankara 2008, s. 683-693.

⁹² Ali Yardım, Hadis II, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1992, s. 99.

⁹³ Ahmet Yücel, Hadis Tarihi, s. 127-145.

meşhurları, İbn Asâkir, İbnu's-Salâh, Ebû Şâme, Nevevî, Birzâlî, İbn Teymiyye, İbn Hacer'dir.⁹⁴

Kütüb-i Sitte bu dönemden itibaren belli bir yetkinliğe sahip olmaya başlamıştır. Kütüb-i Sitte'yle ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlar Kütüb-i Sitte hadislerini cem ve onlardan her biri hakkında yapılan şerh ve zevaid'lerdir. Hadis terimlerinin tanımları yapılmıştır. Hadis usulu sahasında esas kabul edilen eserler yazılmıştır. Ayrıca bu dönemde hadis anlayışında ehl-i hadis yaklaşımı genel kabul görmüş, Mutezile ve ona yakın olan ehl-i rey anlayışı zayıflamıştır.⁹⁵

Şerh ve derlemecilik devri eserleri orijinal değildir, bunların malzemeleri tasnif devri eserlerinden derlenmiştir ve ikinci kaynaklardır. Bu eserlerin önemli özelliklerinden biri de hadislerde senedin kullanılmaması, sadece sahabe ravisinin isminin verilmesiyle yetinilmesidir.⁹⁶

3. Hicri VI. Asırda Va'z ve İrşad

Va'z edebiyatı ilk başta sözlü, hicri II. asrın sonlarına doğru yazılı hale gelmiştir. "Va'z etme işini kolaylaştırmak, düzenli hale getirmek ve vaizlere yardımcı olmak maksadıyla birçok eser telif edilmiştir." "Va'z edebiyatı" tabiri, va'z kitabı olarak te'lif edilen eserleri içerir. Tarihi seyri içerisinde 250 civarında va'z kitabı tesbit edilmiştir. Bu eserler şekil ve muhteva olarak genellikle belli bir üslupla yazılmış eserlerdir. Va'z kitaplarında kullanılan en önemli unsur Kur'an'dır. İkinci sırada Hz. Peygamber'in sözleri yer alır. Daha sonra da sahabe ve tâbiûn sözleri, hikayeler kullanılmıştır. Va'z kitaplarında işlenen hadislerin genellikle uydurma olabileceği üzerinde çok durulmuştur. Fakat uydurma haberlerin yer aldığı eserler olmakla birlikte, çok sağlam bir şekilde dikkatli alimler tarafından yazılan eserlerde vardır. Ayrıca bu kitapları tahrir eden çalışmalarda yapılmıştır.⁹⁷

Va'z edebiyatı alanında yazılan eserlerden hepsi günümüze ulaşmamıştır. Elde edilen mevcut va'z kitaplarında şu muhtevalar işlenmiştir: Genelde mev'ıza'ya dair

⁹⁴ Hikmet Atan, "Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dâru'l-Hadisler, " **Uluslararası Katılımlı Sempozyum**, 30 Nisan-1 Mayıs, Samsun, 2011, s. 5.

⁹⁵ Ahmet Yücel, Hadis Tarihi, s. 127-145.

⁹⁶ Ali Yardım, Hadis II, s. 115.

⁹⁷ Mahmut Yeşil, Va'z Edebiyatında Hadisler, TDV Yayınları, Ankara, 2001, s. 3.

konular, Peygamber hutbeleri, bir kısım Peygamberlerle ilgili haberler, ashab-ı kiram'ın va'zlarından örnekler, şer'i edepler, güzel huylar, ahlak, besmele ile ilgili meclisler, şiirler, şeytanın hileleri, mübarek gün ve geceler, kıssa, Kur'an'ın fazileti, fihhi konular, tasavvuf, irşad ve tebliğ, kıssacı ve vaizlerin tenkidi, sahabenin kıssacılara karşı takındığı tavır, hadis uydurma hareketi vb.

Hicri VI. asırda dini hitabet, büyük bir gelişme kaydetmiştir. Bunun sebebi va'z ve nasihate, önceki dönemlerden daha çok ihtiyaç hissedecek insanların bulunmaları olmuştur. Ayrıca eski kültür ve medeniyetlere sahip milletlerin İslam'a girmeleri dinde laubalilik, haramlara karşı dikkatsizlik, dini otoriteye saygısızlık gibi problemlere yol açmıştır. Bu durum vaizlere olan ihtiyacı bir kat daha arttırmıştır. Bu dönemde vaazlar genelde camilerde yapılıyordu. Daha sonra meydanlarda ve sokaklarda da yapılmaya başlanmıştır. Halk vaiz ve kıssacılara bağlılığını devam ettirmiştir. Onlara itiraz edenlere karşı fikir söyleyenlere de çok sert tepki göstermişlerdir.⁹⁸

4. Hicri VI. Asırdaki Va'z ve İrşad Kitapları

Bu bölümde ön bilgi olması hasebiyle hicri VI. asırda yazılan bazı eserlerin isimleri verilecektir.

1. Ebû Abdillah Muhammed b. Fadl b. Ahmed el-Ferâvî en-Nesâî el-Muhaddis (503/1109).

- el-Mecâlis fi'l-Va'zı ve't-Tezkir.

2. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâli (505/1111).

- Bidâyetü'l-Hidâye fi'l-Mev'ıza.

- Nasîhatü'l-Mülûk.

- Risâle fi'l-Va'zı ve'n-Nasîha.

- Ed-Dürratü'l-Fâhira fi Keşfi'l-Ulûmi ve'l-Ehira.

3. Abdülaziz b. Osman b. İbrahim el-Esedî en-Neseffî (533/1138).

- Ravdatü'n-Nâsîhîn fi Şerhi Hutabi'l-Erbaîn.

⁹⁸ Mahmut Yeşil, Va'z Edebiyatında Hadisler, s. 65-67.

4. Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî (538/1143).
- Nasâihu'l-Kibâr.
  - Nasâihu's-Sığâr.
5. Osman b. İsa el-Mevsilî (559/1163).
- el-Izâtü'l-Mûkızât.
6. Ebu'l-Ferec Abdurraman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî (597/1200).
- Yâkûtetü'l-Mevâız, eser Kâhire'de 1322'de basılmıştır.
  - Mecâlisü Va'ziyye, eser Mısırda 1970'de basılmıştır.
  - Büstânu'l-Vâızîn ve Riyâdü's-Samiîn, eser Kâhire'de 1963'te basılmıştır.
  - Telbisü İblis, eser Beyrut'ta 1983'te basılmıştır.
  - Kitâbu'l-Kussâs ve'l-Müzekkirîn, eser Beyrut'ta 1986'da basılmıştır.⁹⁹

---

⁹⁹ Eserlerle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mahmut Yeşil, Va'z Edebiyatında Hadisler, s. 94-102.

B. ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ'NİN HAYATI

Hicri 470 (1077)'de Hazar denizinin güney batısındaki Gilan eyalet merkezine bağlı Neyf kasabasının Büştir¹⁰⁰ köyünde doğdu.¹⁰¹ Arapça'da "el-Cîlî, el-Cîlânî" Farsça'da "Gîlî, Gilânî" Türkçe'de ise "Geylânî" şeklinde telaffuz edilen nisbetiyle şöhret buldu.¹⁰² Babası Ebu Salih Musa'nın dindar bir kimse olduğu bilinmekte fakat hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Kitaplarda Hz. Ali'ye ulaşan soy şeceresi verilmekte, lakin babasının "Zengi dost"¹⁰³ ünvanıyla tanınması ve kendisinin Bağdatta acemi (arap olmayan, yabancı) olarak bilinmesi gibi hususlar bahis konusu olduğunda bu soy şeceresinin sonradan ortaya konulmuş olduğu ileri sürülmüştür. Devrin tanınmış zahid ve sufilerinden Ebu Abdullah es-Savmai'nin kızı olan annesi ümmü'l-Hayr Emetü'l-Cebbar Fatıma'nın da kadın velilerden olduğu kabul edilir.¹⁰⁴

Geylânî hazretlerinin tam adı Muhyiddin Ebu Muhammed Abdülkâdir b. Ebî Salih Musa ez-Zahid el-Geylânî el-Hanbelî'dir. Küçük yaşta babasını kaybeden Abdülkâdir, annesinin yanında ve dedesi Savmai'nin himayesinde büyüdü. Altı yaşına gelince annesi ona Kur'an-ı Kerim öğretmeye başladı, din kitaplarını okuttu.¹⁰⁵ Kendisi on yaşında mektebe gidip gelirken melekler tarafından korunduğuna inanırdı. Bütün gayesi tahsiline devrin en önemli ilim ve kültür merkezi olan Bağdat'ta devam etmekteydi. On sekiz yaşına gelince annesinden izin alarak bir kabileye katılıp Bağdat'a gitti. Orada Ebu Galib b. Bakıllânî, Ca'fer es-Serrâc, Ebu Bekir Süsen ve Ebu Talib b. Yusuf gibi âlimlerden hadis; Ebu Said el-Muharrimi (Mahzûmî) Ebu Hattâb ve Kâdî Ebu Hüseyin gibi hukukçulardan fıkıh; Zekeriya et-Tebrizî gibi dilcilerden de edebiyat okudu.¹⁰⁶

Dini ilimlerini tamamladıktan sonra riyazet ve mücahedeye başlamıştır. Ancak bu tasavvufi anlamda bir faaliyet değildir. Onun bu hareketi dış dünyanın sıkıntılarından

¹⁰⁰ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân, I, s. 426.

¹⁰¹ Dilaver Gürer, Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, s. 56.

¹⁰² Sem'ânî, Ebû Sad Abdulkerim b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî (562/1166), Kitâbu'l-Ensâb, (thk. Abdurrahman b. Yahya), I-XII, Mektebetü İbn Teymiye, Kahire, 1400 /1980, III, s. 414.

¹⁰³ İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk-i ve'l-Umem, (thk. Muhammed Abdülkâdir Ata vd.), I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1416/1996, XVIII, s. 173.

¹⁰⁴ Süleyman Uludağ, "Abdülkadir Geylanî", DİA, İstanbul, 1988, I, s. 234.

¹⁰⁵ Cemaleddin Server Revnakoğlu, Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü, Kırk Ambar Kitaplığı, İstanbul, 2003, s. 66.

¹⁰⁶ Zehebî, Siyer, XX, s. 443-444; Süleyman Uludağ, "Abdülkadir Geylanî", DİA, I, s. 234.

uzaklaşma, Rabbiyle baş başa kalma arzusudur. Abdülkâdir Geylânî siyasi çekişmeler, dini kavgalar, halkın mali ve ahlaki yoksulluğu gibi Bağdat'ın üzüntü veren durumlarından bunalıp şehri tamamen terk etmeye karar verirdi. Fakat içinden bir ses buna mani olurdu. Yirmi beş yıllık bir zaman boyunca ara ara uzlete çekilirdi. Vaaz meclislerine başlamadan önce sık sık şehir dışına çıkarak, viranelerde kalmış ve yerde biten bitkilerden yiyerek hayatını idame ettirmiştir.¹⁰⁷ Pek de yabancı olmadığı tasavvufî hayatın arayışına ise muhtemelen Hammad ile tanışmasından önce girmiştir. Bu arada ilim tahsilini temel itibariyle tamamlamıştır. Artık kendisini ruhi olgunluğa, kalp safiyetine ulaştıracak bir mürşit aramaya başlamıştır. Ve zamanın önde gelen sufilerinden biri olan Hammad ile tanışır. Onunla sohbet eder ve tarikat ilmini ondan öğrenir. Abdülkâdir Geylânî, Hammad'ın yanında bir süre tarikat ilmi (tasavvuf) ile meşgul olduktan sonra Ebû Sa'd el-Muharrimî'den hırka-i tarikat giyerek, onun tarikat şeceresini devam ettirir.¹⁰⁸ Abdülkâdir Geylânî şeyhi ve üstadı Ebu Said-ül Mübarek'in kendi namını taşıyan Ebu Said medresesinde, onun tensibiyle derse çıkmış, otuz üç sene bu hizmette bulunmuş, bir taraftan da nefisini terbiye ederek maneviyatını yükseltmeye çalışmıştır.¹⁰⁹

Geylânî hazretleri h. 521 yılının Şevval ayında Ebu'l-Sa'd el-Muharrimî'nin Bâbü'l-Ezc'deki medresesinde vaaz meclisi tertip etmeye başlar. Vaazlarını önceleri az sayıda kişi dinlese de kısa zamanda ünü yayılır ve meclisine farklı din mensubu insanlar iştirak etmeye başlar.¹¹⁰ Vaaza başlamasında yedi yıl sonra medrese genişletilmek zorunda kalınır.¹¹¹ Sohbet ve zikir meclislerine geniş halk kitlelerinin yanı sıra, ulema, sûfiyye ve devlet ricalinden pek çok kimse katılmıştır. Vaazını dinleyenlerin sayısının yetmiş bine ulaştığı, bir kerameti olarak da mecliste en uzakta bulunan kişinin en yakındaki gibi onun sesini işittiği rivayet edilir.

Abdülkâdir Geylânî'nin ne zaman, kiminle ve nerede evlendiğine dair yeterli bilgi yoktur. Kendisinin naklettiği sözlerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber'in

¹⁰⁷ Zehebî, Siyer, XX, s. 444. Bkz. Dilaver Gürer, Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, s. 63-73.

¹⁰⁸ Dilaver Gürer, Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, s. 63-73.

¹⁰⁹ Cemaleddin Server Revnakoğlu, Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü, s. 66.

¹¹⁰ Zehebî, Siyer, XX, s. 441. Ayrıca bkz. Dilaver Gürer, Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, s. 63-73.

¹¹¹ İbnü'l-Cevzî, Muntazam, XVIII, s. 173.

manevi emriyle dört hanımla evlenmiştir.¹¹² Rivayetlere göre evliliklerinden yirmi ikisi kız yirmi yedisi erkek olmak üzere kırk dokuz çocuk dünyaya gelmiştir.¹¹³ Çocuklarının sayısının çok olması, bir bakıma tarikatın yayılmasında en önemli unsurlardan biri olmuştur. Onlar babalarının mirasına sahip çıkmışlar ve yayılması için gayret göstermişlerdir.

Abdülkâdir Geylânî, uzun ve verimli geçen hayatının son günlerinde ağır bir hastalığa yakalanmıştır.¹¹⁴ H. 561 yılında vefat etmiştir.¹¹⁵ Kabri medresesi içerisinde olup, sevenleri tarafından ziyaretgâh olarak kullanılmaktadır.¹¹⁶

1. Abdülkâdir Geylânî'nin Hadis İlmindeki Yeri

Abdülkâdir Geylânî pek çok kişiden hadis okumuştur. Bu şahıslardan bazılarının ismi onun senedli olarak okuttuğu ya da eserlerinde kullandığı hadislerde de geçmektedir.¹¹⁷ Kendi isnadıyla rivayet ettiği beş hadis vardır. Bunlardan dördü sahih, biri uydurmadır.¹¹⁸ Ayrıca Geylânî'nin el-Gunye ve el-Fethur-Rabbânî adlı iki eseriyle ilgili İbn Kesîr güzel şeyler olmakla birlikte mevzu ve zayıf hadislerin de kullanıldığını söylemektedir.¹¹⁹ Bununla birlikte “Tabakat ve rical kitapları, genç sayılabilecek bir yaşta Bağdat’a gidip orada hadis dinlediğine işaret etmiştir.”¹²⁰ Şa’ranî ise on üç ilimde söz sahibi olduğunu ve bu ilimlerin arasında hadisin de bulunduğunu söylemiştir.¹²¹ “Hadis dinlediği hocalar ve kendisinden rivayette bulunan talebe listesinin uzunluğu, Abdülkâdir Geylânî'nin hadis ilmiyle ilgisini göstermektedir.”¹²² Hocası Ebu Sa’d

¹¹² Dilaver Gürer, Abdülkâdir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri, s. 63-73.

¹¹³ Zehebî, Siyer, XX, s. 447.

¹¹⁴ Dilaver Gürer, Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, s. 63-73.

¹¹⁵ Zehebî, Siyer, XX, s. 450.

¹¹⁶ Dilaver Gürer, Abdülkâdir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri, s. 63-73.

¹¹⁷ Dilaver Gürer, Abdülkâdir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri, s. 63.

¹¹⁸ Seyfullah Erdoğan, Abdülkâdir Geylânî, Kendi Isnadıyla Rivayet Ettiği Hadisler, Mercan Kitap, İstanbul, 2008, s. 17.

¹¹⁹ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (774/1372), el-Bidâye ve'n-Nihâye, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), I-XXI, Dâru Hicr, Riyâd, 1417 /1997.

¹²⁰ Zehebî, Siyer, XX, s. 440.

¹²¹ Şa’ranî, Abdulvehhâb b. Ahmed b. Ali el-Ensârî, Tabakatü'l-Kübra, (thk. Halil Mansûr), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1997, s. 182.

¹²² Muhittin Uysal, Tasavvuf Kitaplarında Bulunan İhtilaflı Hadisler, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2000, s. 166.

Mübarek el-Muharimî'nin kendisine tahsis ettiği medresede eğitimle ilgilenmiş, idarecilik yapmış, hadis, tefsir, fıkıh, kıraat ve nahv gibi ilimleri okutmuştur.¹²³

2. Eserleri

Abdülkâdir Geylânî'nin eserleri içerisinde ulaşılan kitaplarının burada zikredilmesi uygun görülmüştür. Nitekim ulaşılamayan eserleri de mevcuttur.

- a. el-Gunye li Tâlibî Tarîkı'l-Hak. (Gunyetü't-Tâlibîn)
- b. el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî.
- c. Cilâü'l-Hâtır min Kelâmi'ş-Şeyh Abdilkâdir fi'z-Zâhiri ve'l-Bâtın.
- d. Fütûhu'l-Gayb.
- e. Mektûbât.
- f. Sırru'l-Esrâr ve Mazharu'l-Envâr fî mâ Yahtâcu İleyhi'l-Ebrâr.
- g. es-Sirâcü'l-Vehhâc fî Leyleti'l-Mi'râc.
- h. ed-Dürerü's-Seniyye fi'l-Mevâzı'l-Geylânîyye.
- i. Tenbîhü'l-Gabî fî Ru'yeti'n-Nebî.
- j. el-Muhtasar fî İlmi'd-Dîn.
- k. Usûlü's-Seb'a.
- l. Usûlü'd-Dîn.
- m. Risâle fi't-Tevhîd.
- n. Akîde.¹²⁴

¹²³ Zehebî, Siyer, XX, s. 441.

¹²⁴ Dilâver Gürer, Abdülkâdir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri, s. 110-118.

3. Gunyetü't-Talibin ve Va'z Edebiyatına Tesiri

Gunye'nin va'z edebiyatına tesirine dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Fakat Gunye'nin va'z edebiyatı noktasında Fethu'r-Rabbânî'nin gerisinde kaldığı söylenebilir. Çünkü tasavvuf alanında en önemli eser Fethu'r-Rabbânî kabul edilmiştir.¹²⁵

4. Gunye ve Özellikleri

“Aslında Abdülkâdir Geylânî'ye ait olan yegâne te'lif eserdir. Fıkıh, akaid ve tasavvufla ilgilidir. Klasik bir ilmihâl kitabı olarak tarif edebileceğimiz bu eserde, konular önce bablar halinde işlenir. Bablar da kitaplara, kitaplar da fasıllara ayrılmıştır. Eserde fıkhi konular Hanbeli mezhebine göre açıklanır. Akaidle ilgili konular selefi akide içerisinde “Fi Ma'rifeti's-Sânî” bölümünde, tasavvufla alakalı mevzular ise kitabın sonundaki “Âdabu'l-Müridîn” bölümünde işlenir.¹²⁶

el-Gunye'nin kütüphanelerimizde pek çok yazma nüshası olmakla birlikte bunlardan en eski tarihli olanlar şunlardır: Köprülü ktp., Fazıl Ahmet Paşa, nr.:752, istinsah tarihi: 1002/1593; nr.:753, istinsah tarihi: 1054/1644; İ.Ü. Merkez Ktp., Arapça nr.:992, istinsah tarihi: 1090/1679; Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdaî Efendi, nr.:475, istinsah tarihi: 1110/1698. Süleymaniye kütüphanesi'ndeki bazı nüshaları da şunlardır: Esad Efendi, nr.:825-826, nr.:1592; Şehid Ali Paşa, nr.:1492; Düğümlü Baba, nr.:322.

el-Gunye'nin birçok baskısı olmakla birlikte ilk baskısı 1288/1871'de Kahire'de Bulak Matbaası'nda yapılmıştır. Diğer baskıları: Tunus 1304 h. ; Kahire 1904,1940, 1956; Beyrut 1976; Mekke ts. (el-Matbaatü'l-Miriyye); Bağdat ts. (Mektebetü's-Şarki'l-Cedid Matbaası).

Suriyeli araştırmacılardan Muhammed Gassal Nasuh Azkûl, el-Gunye'nin tahkikine başladığını söylemiştir. el-Gunye bazı dillere tercüme edilmiştir: Farsça terc.: Abdülhakim-i Siyalkutî (v. 1067/1656): Umdetü's-Salihin fi Tercemeti Gunyeti't-Tâlibîn, (Lahor 1282 h., Delhi 1300 h.). Türkçe tercümelere: Süleyman Hasbî: Umdetü's-Salihin fi Tercemeti Gunyeti't-Tâlibîn, (İstanbul 1303 h.); A. Faruk Meyan: Gunyetü't-Tâlibîn İlim Esrar Hazinesi, (İlk baskısı: İstanbul 1971); Abdülkâdir

¹²⁵ Süleyman Uludağ, “Abdülkâdir Geylânî”, DİA, I, s. 236.

¹²⁶ Ali Çınar vd., Klasik Tasavvuf Kaynakları I, Ankara, 2003, s. 159.

Akçiçek: *Gunyetü't-Tâlibîn* (İstanbul 1980).¹²⁷ Ve bu tez yazılırken kullanılan Doç. Dr. Abdülvehhab Öztürk'ün tercüme ettiği *Gunyetü't-Tâlibîn* (İstanbul, 2008) .

a. Gunye'de Hadis

Gunye'deki edeb bölümü hadislerini tahric ederken Ebû Abdurrahman Salah b. Muhammed b. Uveyza'nın tahkik ettiği (1417/1997) tarihli, Beyrut basımlı arapça eserinden ve Abdülvehhab Öztürk'ün tercümesinden faydalanılmıştır. Gunye'de zikredilen hadislerde sened yer almamaktadır. Bunun sebebi Gunye'nin yazıldığı dönemde hadisleri senedleriyle zikretmenin uygulamada terk edilmiş olmasıdır. Eserde hadis nakledilirken bazen ilk ravi olan sahabenin ismi zikredilmiştir, bazen de 'kale Rasülüllah' denilerek doğrudan hadis verilmiştir. "لأنه قال, عن" gibi rivayet lafızları sahih hadislerde yer almıştır. Halbuki bu lafızların rivayet eden ravinin durumuna göre değerlendirilmesi gereği bir yana, sahih hadislerde kullanılması uygun değildir. Ayrıca hadisleri verirken bir rivayete göre gibi belirsiz bir üslup kullanıldığı da görülür. Eda sigaları kullanılmamıştır. Dolayısıyla hadisin kimden alındığı anlaşılmamaktadır.

Gunye'de hem makbul hem merdut hem de uydurma rivayetler vardır. Eserde verilen hadisler genellikle kaynaklardaki şekliyle zikredilmiştir. Bunun yanı sıra hadislerin az bir kısmı 'takti' ile nakledilmiştir. Hadislerin tercemesinden kaynaklanan birtakım eksikliklerden dolayı anlamın tam olarak ifade edilemediği cümleler vardır. Yine tekerrür eden rivayetlere rastlamak mümkündür. Hadisler ayrı bir başlık şeklinde değil, fasıllar halinde işlenmiştir. Kaynak gösterimi noktasında da bazı hadislerin dipnotu verilmiş, bazılarının ise verilmemiştir. Hadislerin fasılları içerisinde konuyla alakası olmayan hadisler de yer almıştır. Gunye'nin edeb bölümünde, hadislerden sonra adaba dair bazı hususlar da anlatılmıştır. Konular hadislerle delillendirilmeye çalışılmıştır. Eserde vaz üslubu kullanılmıştır bundan dolayı da klasik bir tarza sahiptir denilebilir.

¹²⁷ Dilaver Gürer, Abdülkâdir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri, s. 110.

DEĞERLENDİRME

Hicri VI. asır ilim ve kültür hayatının gayet aktif bir şekilde yaşandığı ve pek çok ilmin ciddi mesafe katettiği bir dönemdir. Aynı zamanda birçok değerli âlimin yetiştiği münbit bir zaman dilimini içerir. Bu dönemde hadis ilmi de gelişerek devam eden başlıca önemli ilimler arasında yerini almıştır. Siyasi noktada ise Selçukluların, fetihlerle genişlediği ve İslam dünyasını kuvvetlendirdiği görülmüştür. Siyasi hayat ilim ve kültür hayatını çok olumlu şekilde etkilemiş ve Selçuklu sultanları, ilmi ve kültürel faaliyetler için ellerinden geleni yapmışlardır. Nizamiye medreseleri de gerek eğitimiyle gerekse Şia'ya karşı Sünniliği savunmasıyla çağa damgasını vurmuştur. Yine bu dönemde va'z ve irşadla ilgili eserler yazılmış, va'z ve irşad faaliyetleri gelişerek devam etmiştir. Hicri VI. asırda hadis ilmi nakil devri yaşadığı için hadisler verilirken senede ihtiyaç duyulmamıştır. Abdülkâdir Geylânî de devrinin hadis nakletme metodunu kullanmış ve bu durum bazı problemleri beraberinde getirmiştir. Kitapta senedin yer almaması asılsız ve uydurma rivayetlere yol açmıştır. Bunun sebebi va'z ve nasihat hususunda dinin itikadi meseleleri olmamasından dolayı hadis rivayet ederken daha rahat davranılması olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GUNYE’DEKİ EDEB BÖLÜMÜ HADİSLERİNİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

A. NİKÂH ADABI

Sözlükte “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki” gibi anlamlara gelen nikâh kelimesi fıkıh terminolojisinde, şer’an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder. Ailenin temelini teşkil eden evlilik bütün ilahi dinlerde, kadın ve erkeğin kendilerine özgü bir mahremiyet ve paylaşım alanı oluşturmalarına, insan soyunun devamına katkı sağlamalarına imkân veren yegâne meşru ilişki olarak kabul edilmiştir.¹²⁸ Evlenme ve aileyle ilgili belli başlı hükümleri doğrudan Kur’an-ı Kerim’in belirlemiş olması, Hz. Peygamber’inde genişçe açıklayıp uygulaması, İslam’ın evliliğe verdiği önemi gösterir. Kur’an-ı Kerim’de nikâh kelimesi ve türevleri genellikle evlenme akdini belirlemek üzere on dokuz ayette geçmektedir. Nikâh kelimesi ve türevlerinin hadislerde de “evlenme akdi” anlamında kullanıldığı görülür.

Klasik fıkıh literatüründe nikâh kelimesi, hem evlenme akdini hem bu akidle kurulan evlilik bağı ve eşler arasındaki hukuki ilişkiyi ifade etmek üzere kullanılmıştır. Hanefiler evliliği “bizzat faydalanma mülkiyetini ifade eden bir akittir” şeklinde tarif ederler.¹²⁹ İlk dönem fıkıh kitaplarında nikâhın sosyal ve hukuki bir kurum olarak önem ve mahiyetinden, bir akid türü olarak unsur ve şartlarından, buna bağlanan sonuçlardan ve evliliği sona erdiren durumlardan geniş bir şekilde bahsedilmiştir. Fakat nikâh’ın terim anlamı yapılmamıştır. XII. yüzyıl sonrasına ait eserlerde ise nikâhın terim anlamına açıklık getirilmiş, hukuk tekniği ve mantığı mülahazalarına yer verilmiştir.

¹²⁸ Fahrettin Atar, “Nikah”, DİA, İstanbul, 2007, XXXIII, s. 112. Ayrıca bkz. Vehbe Zuhaylî, İslam Fıkıh Ansiklopedisi, (trc. Ahmet Efe vd.), I-X, Risale Yayınevi, İstanbul, 1994, IX, s. 27.

¹²⁹ Vehbe Zuhaylî, İslam Fıkıh Ansiklopedisi, IX, s. 27.

Gunyetü't-Tâlibîn'de nikâh, ayrı bir başlık altında ele alınmamıştır. Kitabın fasıl olarak verdiği konulardan biridir. Burada ilk önce nikâhla ilgili iki ayet verilmekte, daha sonra hadislere geçilmektedir. Bu bölümde nikâhla ilgili yirmi yedi hadis yer almaktadır. İşlenen hadisler, nikâhın hukuki çerçevesinden ziyade, genelde eşler arasındaki iletişimi, nikâha teşviki, evlenilecek kadında aranan husuları içermektedir. Buna ek olarak evliliğin ve cinsel hayatın işleyişiyle ilgili bazı edepi de anlatan hadisler bulunmaktadır.

1. Nikâh Adabı Hadisleri

1. " تناكحوا تناسلوا فأنى مكاتر بكم الأمم ولو بالقسط "

“Evlenin, çoğalın; ben, siz ümmetlerimin çokluğu ile iftihar ederim, ister ki bir düşük ile olsun.”

Bu hadis elektronik program olarak kullandığımız Şâmîle ve Kütüb-i Tis'a içerisinde bulunmamaktadır. Fakat buna destek olacak rivayetler Abdürrezzak'ın (211/826) Musannefinde¹³⁰ ve İbn Mâce'de (273/886) yer almaktadır.¹³¹ İbn Mâce'de Elbânî'ye göre bir rivayet 'sahih'¹³² bir rivayet 'hasen'dir.¹³³

2. " من تزوج فقد أحرز نصف دينه "

“Kim evlenirse dinin yarısını emniyet altına alır.”

Hadisin metninde Aclunî (1087/1676), Taberânî (360/971) ve İbnü'l-Cevzî'de (597/1201) “Diğer yarısı için Allah'tan korksun” ziyadesi bulunmaktadır. Fakat Hâkim'de (405/1014) geçen metin bunlardan farklıdır. Burada metin “Allah kimi salih bir kadınla rızıklandırırsa dinin yarısında ona yardım etmiş olur.” şeklindedir.

Hadis Taberânî,¹³⁴ Hâkim¹³⁵ ve İbnü'l Cevzî'nin İlel'inde yer almaktadır.¹³⁶ Hadis Enes (ra)'ten merfu olarak rivayet edilmiştir. Aclûnî hadisin benzer örnekleriyle

¹³⁰ Abdurrezzak, Musannef, VI, s. 173.

¹³¹ İbn Mâce, Sünen, Nikâh, 1, 8.

¹³² İbn Mâce, Sünen, Nikâh, 8.

¹³³ İbn Mâce, Sünen, nikâh, 1.

¹³⁴ Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub (360/971), el-Mu'cemü'l-Evsat, (thk. Tarık b. Ardullah b. Muhammed), I-X, Dâru'l Haremeyn, Kahire, 1415/1995, VII, s. 332.

¹³⁵ El-Hâkim en-Neysâbûrî, Muhammed b. Abdillâh (405/1014) el-Müstedrek ale's-Sahihayn, I-V, Dâru'l Haremeyn, Kahire, 1417/1997, II, s. 191.

beraber ‘hasen’ derecesine çıktığını söylemektedir.¹³⁷ Hâkim’de isnad için ‘sahih’ nitelemesi yapılmaktadır.¹³⁸

3. " أفلا بكرًا تلا عيها و تلاعبك "

“Bakireyle evlenseydin ya oynaşırđınız.”

Gunye’de sadece bu ilaveyle geçen hadisin, sebep-i vürudu olarak řu hadise anlatılmaktadır: “Babam Abdullah vefat etti. Arkasında dokuz kız yahud yedi kız bıraktı ben de dul bir kadınla evlendim. Peygamber(sav)’de: Ya Cabir evlendin mi? diye sordu. Ben de evlendim dedim. O, dul mu bakire mi diye sordu. Ben de dulla dedim. Bunun üzerine Peygamber (sav): Bakireyle evlenseydin ya sen onunla oynardın, o seninle oynardı veya gülüşürdünüz, dedi. Ben de onlara kendileri gibi bir kız getirmeyi yahud bir kızla gelmeyi doğru bulmadım dedim. Peygamber (sav)’de Allah sana mübarek eylesin dedi.”¹³⁹

Gunye’deki metinle hadisin kaynaklardaki metni arasında bir değişiklik yoktur. Farklılık olarak Buhârî’de iki yerde gülüşme ifadesi¹⁴⁰ ve yine Buhârî’de iki rivayette bakire kelimesinin yerine cariye ifadesi,¹⁴¹ Müslimde ise gülüşme ve oynaşma ifadeleri¹⁴² kullanılmıştır.

Hadis Ahmed b. Hanbel,¹⁴³ (241/855) Buhârî,¹⁴⁴ (256/869) Müslim,¹⁴⁵ (261/874) İbn Mâce,¹⁴⁶ Ebû Dâvûd,¹⁴⁷ (275/889) Tirmizî,¹⁴⁸ (279/893) Nesâî¹⁴⁹ (303/915) ve Beyhâkî’de¹⁵⁰ (458/1066) tahrir

¹³⁶ İbnü’l Cevzî, İlelü’l-Mütenâhiye, (thk. İrşadü’l-Hak el-Eserî), Dâru’l Kütübü’l-İlmiyye, Beyrût, 1403/1983, II, s. 612.

¹³⁷ Aclûnî, İsmail b. Muhammed (1087/1676), Keşfü’l-Hafâ, (thk. Şeyh Yusuf el-Hac Ahmed), I-II, Mektebet-ü İlmi’l-Hadis, Suriye, “ts.”, II, s. 391.

¹³⁸ Hâkim, Müstedrek, II, s. 191.

¹³⁹ Müslim, Rada, 56.

¹⁴⁰ Buhârî, Da’avât, 53, III, 428, Nafakât, 12.

¹⁴¹ Buhârî, Buyu’, 34; Vekâle, 8.

¹⁴² Müslim, Rada, 54.

¹⁴³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXII, s. 36.

¹⁴⁴ Buhârî, Nikâh, 10.

¹⁴⁵ Müslim, Rada, 56.

¹⁴⁶ İbn Mâce, Nikâh, 7.

¹⁴⁷ Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as b. İshak el-Ezdî es-Sicistanî (275/889), Kitâbü’s-Sünen, (thk. Muhammed Avvame), I-V, Beyrût, 1419/1998, Nikâh, 2.

¹⁴⁸ Tirmizî, Nikâh, 13.

edilmiştir. Hadis Câbir (ra) rivayetiyle gelmiştir. Hadisin isnadı Ahmed b. Hanbel'de¹⁵¹ Şuayb Arnavud'a göre, İbn Mâce,¹⁵² Ebû Dâvûd,¹⁵³ ve Nesâî'de¹⁵⁴ Elbânî'ye göre 'sahih', Beyhakî'de¹⁵⁵ 'sahih'tir. Tirmizî ise hadisi 'hasen sahih' olarak nitelemiştir.

4. " تزوجوا الودود الولود فإني مكاثر بكم "

“Kocasını seven ve doğurgan kadınlarla evlenin, ben sizin çokluğunuzla iftihar ederim.”

Ulaşılan kaynaklarda hadisin metni genelde aynıdır, fakat birtakım ilaveler vardır. Ebû Dâvûd, Nesâî, Beyhakî'de bir adamın Rasûlullah (sav)'e makam ve güzellik sahibi bir kadınla evleneyim mi sorusuna, Peygamberin üç defa nehy'le karşılık vermesi, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân'da ise Peygamberin (sav) nikâhlanmayı emretmesi, bekarlıktan nehyetmesi ve kıyamet günü Nebilere karşı ümmetinin çokluğuyla övüneceğini söylemesi yer alır.

Hadis, Ahmed İbn Hanbel,¹⁵⁶ Ebû Dâvûd,¹⁵⁷ Nesâî'de¹⁵⁸ rivayet edilmiştir. İbn Hibbân'da (354/965) Şuayb Arnavud hadis için 'sahih li ğayrihi' hükmünü vermiştir.¹⁵⁹ Burada seneddeki râvilerden biri olan Halef b. Halife 'saduk'tur. Müslim'in ricâlındendir. Fakat ömrünün sonuna doğru ihtilata maruz kalmıştır. Diğer ricâlin hepsi 'sîka'dır. Bu hadis İbn Hibbân'da bir yerde daha rivayet edilmiştir. Burada Şuayb Arnavud'a göre da isnad kavi, ricâl 'sîka'dır.¹⁶⁰ Ahmed b. Hanbel'de iki rivayet vardır ikisinde de hadisin isnadı kavidir, Şuayb Arnavud hüküm olarak hadise 'sahih li

¹⁴⁹ Nesâî, Ebu Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), Sünen en-Nesâî, (thk. Muhammed Nasiruddin el-Elbanî), Mektebetü'l-Ma'ârif, Riyâd, "ts.", Nikâh, 10.

¹⁵⁰ Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (458/1066), el-Minnetü'l-Kübrâ, (thk. Muhammed Ziyâ'urrahman el-A'zamî), I-IX, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, "ts.", VI, s. 79.

¹⁵¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXII, s. 36, 1 no'lu dipnot.

¹⁵² İbn Mâce, Nikâh, 7 (1860).

¹⁵³ Ebû Dâvûd, Nikâh, 2 (2048).

¹⁵⁴ Nesâî, Nikâh, 10 (3226).

¹⁵⁵ Beyhakî, Minnetü'l-Kübrâ, VI, s. 80, 1 no'lu dipnot.

¹⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XX, s. 63; XXI, s. 191.

¹⁵⁷ Ebû Dâvûd, Nikâh, 4.

¹⁵⁸ Nesâî, Nikâh, 14.

¹⁵⁹ İbn Hibbân, Ebû Hatim Muhammed el-Bustî (354/965), Sahih İbn Hibbân, (thk. Şuayb el-Arnavut), I-XVIII, Müessesetü'r-Risale, Beyrût 1414/1993, IX, s. 338, 1 no'lu dipnot.

¹⁶⁰ İbn Hibbân, Sahih, IX, s. 364, 1, 2 no'lu dipnot.

ğayrihi' demiştir.¹⁶¹ Ebû Dâvûd, Nesâî, Taberânî ve Beyhakî'de hadisin isnadıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

5. " استوصوا بالنساء خيراً فأنهن عوان عندكم "

"Kadınlara iyi davranın, çünkü onlar sizin yanınızda sanki esir gibidirler."

İrvâü'l-Ğalîl'de hadis üç yerde rivayet edilmiştir. Birinde metin diğerlerinden farklı ve şöyledir: "Kadınlar hakkında Allah'tan korkunuz. Onlar yanınızda esir gibidir. Onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Onların namusunu Allah'ın emri ile helal kıldınız. Sizin üzerinize, onların rızık, giyim ve kuşamanın güzellikle yapılması vardır."¹⁶² Bu kaynakta geçen rivayetlerden bir diğerinde metin Gunye'yle aynıdır.¹⁶³ Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, İbn Hibban'da hadisin metni veda hutbesi'nden bir bölüm olarak verilmiştir.

Hadis Müslim,¹⁶⁴ İbn Mâce,¹⁶⁵ Ebû Dâvûd'da¹⁶⁶ yer almıştır. İbn Mâce'de¹⁶⁷ Elbânî'ye göre 'hasen', Ebû Dâvûd'da¹⁶⁸ Elbânî'ye göre 'sahih'tir. İrvâü'l-Ğalîl'de hadis 'hasen'dir, rical 'sîka'dır Süleyman b. Amr hariç rical Buhârî ve Müslim'in ricalidir. İbn Kattan, Süleyman b. Amr'ın 'mechul' olduğunu söylemiştir.¹⁶⁹ İbn Hibbân ise onu Sîkat'ta zikretmiştir.¹⁷⁰ İrvâü'l-Ğalîl'in başka bir rivayetinde ise Elbânî isnadda cehalet olduğunu söylemiştir. Fakat aynı kaynaktaki başka bir hadisi bu hadis için kuvvetli bir şahit kabul etmiştir.¹⁷¹ Aynı kaynakta başka bir yerde hadis Câbir' (ra)'den 'merfu'dur, 'sahih' olarak yer alır.¹⁷² İbn Hibbân'da Şuayb Arnavud'a göre hadis 'sahih'tir, fakat seneddeki Hişam b. Ammâr 'zayıf'tır.¹⁷³

¹⁶¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XX, s. 63, 1 no'lu dipnot; XXI, s. 191, 2 no'lu dipnot.

¹⁶² Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, İrvâü'l-Ğalîl, I-IX, el-Mektebetü'l-İslamî, Beyrût, 1399/1979, VII, s. 227.

¹⁶³ Elbânî, İrvâü'l-Ğalîl, VII, s. 54.

¹⁶⁴ Müslim, Hac, 147.

¹⁶⁵ İbn Mâce, Nikâh, 3; Menâsik, 84.

¹⁶⁶ Ebû Dâvûd, Menâsik, 57.

¹⁶⁷ İbn Mâce, Nikâh, 3 (1851).

¹⁶⁸ Ebû Dâvûd, Menâsik, 57 (1905).

¹⁶⁹ Elbânî, İrvâü'l-Ğalîl, VII, s. 96.

¹⁷⁰ İbn Hibbân, Sahîh, I, s. 70.

¹⁷¹ Elbânî, İrvâü'l-Ğalîl, VII, s. 54.

¹⁷² Elbânî, İrvâü'l-Ğalîl, VII, s. 227.

¹⁷³ İbn Hibbân, Sahîh, IV, s. 313, 1 no'lu dipnot.

6. " ما من مباح أبغض إلى الله تعالى من الطلاق "

“Allah katında boşanmaktan daha sevimsiz mübah bir hareket yoktur.”

Taradığımız kaynaklarda hadisin metninde bir farklılık yoktur.

Hadis Abdürrezzak, (211/826)¹⁷⁴ İbn Ebî Şeybe (235\849)¹⁷⁵ İbn Mâce,¹⁷⁶ Ebû Dâvûd'da¹⁷⁷ rivayet edilmiştir.

İbn Mâce ve Ebû Davûd'da hadisin isnadı Elbânî'ye göre ‘zayıf’¹⁷⁸, Beyhakî'nin rivayeti ‘mürsel’dir.¹⁷⁹

7. إذا قذف الله تعالى في قلب أحدكم خطبة امرأة فلينظر إلى وجهها وكفيها فإنه أحرى أن يؤدم

بينهما "

“Allah birinizin kalbine bir kadını istemeği verirse, onun yüzüne ve ellerine baksın; bu kaynaşmaları için daha iyidir.”

Kaynaklarda bulunan hadisin metni, Gunye'deki metinle aynı değildir. İbn Mâce' de: “Allah bir kadını istemeği kalbine atarsa, evlenmek için ona bakmada bir beis yoktur.” cümlesi yer almaktadır. İbn Hibbân'daki bir rivayet hariç,¹⁸⁰ diğer bütün rivayetler İbn Mâce'deki metinle aynıdır. Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde ise Muhammed b. Mesleme'nin ensardan bir kadını görmek istemesi ve görmesinden dolayı sahabenin: “Sen bunu mu yaptın?” deyince Muhammed b. Mesleme'nin Peygamber'den işittiği: “Allah bir kadınla evlenme isteğini kalbine verirse ona bakmada bir beis yoktur.” hadisini nakletmesi yer alır.

İbn Hibbân'da ise Muğire b. Şûbe'nin evlenmek istemesi, Peygamber (sav)'in ona evleneceği kadına bakmasını söylemesi vardır.

¹⁷⁴ Abdurrezzak, Musannef, VI, s. 390.

¹⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed (235/849), Musannef İbn Ebî Şeybe, (thk. Muhammed Avvame), I-XXVI, Müesseset-ü Ulûmü'l-Kur'ân, Beyrût, 1428/2006, X, s. 190.

¹⁷⁶ İbn Mâce, Talak, 1.

¹⁷⁷ Ebû Dâvûd, Talak, 3.

¹⁷⁸ İbn Mâce, Talak, 1 (2018); Ebû Dâvûd, Talak, 3 (2177).

¹⁷⁹ Beyhakî, Minnetü'l-Kübrâ, VII, s. 322.

¹⁸⁰ İbn Hibbân, Sahîh, IX, s. 351.

Hadis, İbn Ebî Şeybe (235/849)¹⁸¹ Ahmed b. Hanbel,¹⁸² Buhârî,¹⁸³ İbn Mâce'de¹⁸⁴ tahrir edilmiştir.

Ahmed b. Hanbel'de iki rivayet vardır. Birinci rivayetin senesinde yer alan Muhammed b. Süleyman'ın hali 'mechul', İbn Ebî Hasme ve Haccâc 'müdelles'tir, ayrıca hadis 'mu'an'an' ile rivayet edilmiştir. Bundan dolayı isnad Şuayb Arnavud'a göre 'zayıf'tır.¹⁸⁵ İkinci rivayetin senesinde de Basra ehlinden bir adamın ismi verilmediği için muhakkike göre isnad 'zayıf'tır.¹⁸⁶

İbn Mâce'de Elbânî isnadın, Haccâc (İbn Erdâte'l Kûfî)'dan dolayı 'zayıf ve 'müdelles' olduğu söyler. 'Muanan' rivayettir fakat Haccâc 'ferd' kalmamıştır.¹⁸⁷

İbn Hibbân'da iki rivayet bulunmaktadır. Şuayb Arnavud'a göre birinci rivayette isnad 'zayıf'tır. Çünkü Sehl b. Muhammed b. Ebî Hasme ve amcası Süleyman b. Ebî Hasme 'sika' değildir. Seneddeki diğer rical ise Buhârî ve Müslim şartlarına göre 'sahih'tir.¹⁸⁸ İkinci rivayette isnad Müslim'in şartı üzere 'sahih'tir.¹⁸⁹

Beyhakî'de geçen isnad muhtelifdir.¹⁹⁰

8. " إذا خطب أحدكم المرأة فإن استطاع أن ينظر إلى ما يدعوه إلى نكاحها فليفعل "

Biriniz bir kadını istediği zaman, elinden gelirse onu evlenmeğe davet eden kısımlarına (sadece el ve yüzüne) baksın.

Bu hadisle ilgili, kaynaklarda Câbir (ra)'in olayıyla, Muğire b. Şûbe (ra)'nin olayı anlatılmaktadır. Câbir (ra) bir kadınla evlenmek istediğini ve onu gizlice görmeye gittiğini, nikâha davet edecek şekilde ona baktığını ve evlendiğini, bu kızla arasındaki

¹⁸¹ İbn Ebî Şeybe, Musannef, IX, s. 398-400.

¹⁸² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIX, s. 492-501.

¹⁸³ Buhârî, Nikâh, 36.

¹⁸⁴ İbn Mâce, Nikâh, 9.

¹⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIX, s. 492, 2 no'lu dipnot.

¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIX, s. 501, 1 no'lu dipnot.

¹⁸⁷ İbn Mâce, Nikâh, 9 (1864).

¹⁸⁸ İbn Hibbân, Sahîh, IX, s. 350, 3 no'lu dipnot.

¹⁸⁹ İbn Hibbân, Sahîh, IX, s. 351, 1 no'lu dipnot.

¹⁹⁰ Beyhakî, es-Sünenü'l Kübrâ, (thk. Muhammed Abdulkadir Atâ), I-XI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1423/2003, VII, s. 136.

uyumun güzel olduğunu söylemiştir.¹⁹¹ Muğire b. Şube (ra) ile ilgili olarak ise Rasûlullah'a gelip evlenmek istediği bir kızdan bahsettiğini, Hz. Peygamber'in de ona: "Git, onu bir gör! Bu, onunla muhabbet ve ünsiyetinizin devamı için daha uygundur." dediğini ve bundan sonra Muğire'nin ensardan bir kızın yanına gidip onu ebeveyninden istediğini ve Peygamber'in sözünü onlara haber verdiğini anlatır. Bunun üzerine ailenin bundan hoşlanmadığını, kızın ise bu konuşmayı duyup hücrelerinden gelmesi üzerine: "Peygamber söylediye bana bakabilirsin aksi takdirde bana bakamazsın" dediğini ve Muğire (ra)'nin kıza bakıp onunla evlendiğini ve arasındaki uyumdan bahsettiğini anlatan rivayet bulunur.¹⁹²

Hadisin metni Ebû Dâvûd'da Gunye'yle aynı şekildedir. Diğer kaynaklarda da metinde bir farklılık yoktur. Fakat metne ilave edilmiş bir bölüm vardır.

Hadis, İbn Ebî Şeybe,¹⁹³ Ahmed b. Hanbel,¹⁹⁴ Dârimî,¹⁹⁵ Ebû Dâvûd,¹⁹⁶ Tirmizî,¹⁹⁷ ve Hâkim'de¹⁹⁸ yer almıştır.

Ahmed b. Hanbel'in müsnedinde hadis Şuayb Arnavud'a göre 'hasendir'.¹⁹⁹ Dârimî'de Hüseyin Selim Esed'e göre 'sahih',²⁰⁰ Ebû Dâvûd'da²⁰¹ Elbânî'ye göre 'hasen', Tirmizî'ye göre 'hasendir'. Nasbu'r-Râye'de ise Muhammed Avvame seneddeki Vakıd b. Abdurrahman'ın 'mechul' olmasından dolayı hadisin 'sahih' olmadığını belirtmiştir.²⁰² İrvâü'l Ğalîl'de bazısı seneddeki kişiyi Vakıd b. Abdurrahman olarak almıştır ve onun 'mechul' olması sebebiyle hadisin 'sahih' olmadığı söylenmiştir. Seneddeki kişiyi Vakıd b. Amr kabul edenler onun Müslim'in ricalinden olduğunu ve bundan dolayı hadisin Müslim'in şartı üzere 'sahih' olduğunu

¹⁹¹ Ebû Dâvûd, Nikâh, 19.

¹⁹² İbn Mâce, Nikâh, 9; Tirmizî, Nikâh, 5.

¹⁹³ İbn Ebî Şeybe, Musannef, IX, s. 396.

¹⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXII, s. 440.

¹⁹⁵ Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman et-Temimî es-Semerkindî (255/868) Sünen-i Dârimî, (thk. Hüseyin Selim Esed) I-IV, Dâru'l-Muğnî, Suudî Arabistan, 1421/2000, Nikâh, 5.

¹⁹⁶ Ebû Dâvûd, Nikâh, 19.

¹⁹⁷ Tirmizî, Nikâh, 5.

¹⁹⁸ Hâkim, Müstedrek, II, s. 196.

¹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXII, s. 440, 3 no'lu dipnot.

²⁰⁰ Dârimî, Nikâh, 5, 3 no'lu dipnot.

²⁰¹ Ebû Dâvûd, Nikâh, 19 (2082).

²⁰² Zeylâ'î, Abdullah b. Yusuf (762/1360), Nasbu'r-Râye li Ehâdisi'l-Hidâye, (thk. Muhammed Avvame), I-V, Müessesetü'r-Reyyân, Beyrût, 1418/1997, IV, s. 241 (7307).

belirtmişlerdir. Fakat burada hadis ‘hasen’ olarak geçmiştir.²⁰³ Hâkim’de hadis Müslim’in şartı üzere ‘sahih’ tir.²⁰⁴

9. " تنكح المرأة لأربع لمالها ولحسبها ولجمالها ولدينها فانظر بذات الدين تربت يداك "

“Kadın dört şey için; malı, soyu, güzelliği ve dini için nikâhlanır. Sen dindarını yakala, evi yıkılasıca!”

Hadise ulaşılan kaynaklarla Gunye’deki metin arasında bir fark yoktur. Gunye’deki “Evi yıkılasıca” cümlesinin yerine kaynaklarda “Ellerin topraklansın” ibaresi yer almaktadır. Nesâî’de ise hadisin sonu “Hayatın bereketlensin” şeklinde geçmektedir.

Hadis Abdurrezzak,²⁰⁵ Ahmed b. Hanbel,²⁰⁶ Buhârî,²⁰⁷ Müslim,²⁰⁸ İbn Mâce,²⁰⁹ Ebû Dâvûd,²¹⁰ Nesâî’de²¹¹ rivayet edilmiştir.

Ahmed b. Hanbel’de Şuayb Arnavud hadisin Buhârî ve Müslime göre ‘sahih’,²¹² olduğunu söylemiştir. Hadis İbn Mâce’de²¹³ Elbânî’ye göre ve İbn Hibbân’da Şuayb Arnavud’a göre ‘sahih’ tir.²¹⁴ Elbânî’de²¹⁵ alimlerin ittifakı üzere ‘sahih’ tir.

10. " ليس شيء خيراً لامرأة من زوجٍ أو قبر "

“Kadın için kocadan ve kabirden daha hayırlısı yoktur. ”

Hadisin Gunye’deki metniyle, ulaşılan kaynaklardaki metin aynıdır. Sadece ibnü’l-Cevzî’deki rivayet biraz farklıdır ve şöyledir: “Kadın için iki örtü vardır, biri koca, öteki kabirdir. Hangisi daha hayırlıdır diye sorulduğunda kabir daha hayırlıdır denilmektedir.”

²⁰³ Elbânî, İrvâü’l-Ğalîl, VI, s. 200.

²⁰⁴ Hâkim, Müstedrek, II, s. 196 (2753).

²⁰⁵ Abdurrezzak, Musannef, XI, s. 304.

²⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 319.

²⁰⁷ Buhârî, Nikâh, 15.

²⁰⁸ Müslim, Rada, 53.

²⁰⁹ İbn Mâce, Nikâh, 6.

²¹⁰ Ebû Dâvûd, Nikâh, 2.

²¹¹ Nesâî, Nikâh, 11.

²¹² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 319, 2 no’lu dipnot.

²¹³ İbn Mâce, Nikâh, 6 (1858).

²¹⁴ İbn Hibbân, Sahîh, IX, s. 345, 1 no’lu dipnot.

²¹⁵ Elbânî, İrvâü’l-Ğalîl, VI, s. 194.

Hadis Taberânî'nin üç eserinde nakledilmiştir.²¹⁶ Hişam b. Halid 'ferd' kalmıştır.²¹⁷ İbnü'l-Cevzî'de (597/1200) hadisin uydurma olduğu belirtilir ve İbn Adê, seneddeki Halid b. Yezid için sened ve metin olarak hadislerinin hiçbirine tabi olunmayacağını söylemektedir.²¹⁸

11. " لو أن أحدكم إذا أراد أن يأتي أهله قال: "بسم الله جنبنا الشيطان أبداً " "

"Eğer biriniz ailesine gelmek isterse, "Bismillah! Allah'ım bizi şeytandan uzaklaştır, şeytanı da bize nasip edeceğin evlattan uzaklaştır" desin. Sonra bir evlatları olacağı takdir edilirse şeytan ona ebediyen zarar vermez. "

Ulaşılan kaynaklardaki metinle Gunye'deki metin aynıdır.

Hadis Buhârî,²¹⁹ Müslim,²²⁰ İbn Mâce,²²¹ Ebû Dâvûd²²² ve Tirmizî'de²²³ tahrir edilmiştir. İbn Mâce'de Elbânî'ye göre 'sahih',²²⁴ İbn Hibbân'da, Şuayb Arnavud'a göre Buhârî ve Müslim şartı üzere 'sahih'tir.²²⁵ Elbânî'de bütün âlimlerin ittifakıyla 'sahih' olarak yer almıştır.²²⁶

12. " مسكين مسكين مسكين رجل ليس له امرأة، قيل يا رسول الله: وإن كان غنياً من المال؟ قال: وإن كان غنياً من المال. مسكينة مسكينة امرأة ليس لها زوج، قيل يا رسول الله وإن كانت غنية من المال؟ قال رسول الله: وإن كانت غنية من المال " "

H. Peygamber (sav): "Karısı olmayan erkek fakirdir, fakirdir, fakirdir" dedi. Ashap: "Bolca malı olsa da mı? " O'da: "malca zengin olsa da " buyurdu. "Kocası olmayan kadın fakirdir, fakirdir, fakirdir " dedi. Ya Rasûlallah mal itibariyle zengin olsa

²¹⁶ Taberânî, el-Mu'cemi's-Sağîr, (thk. Muhammed Şekur Mahmud el-Hac Emrîr), I-II, Mektebü'l-İslamî, Beyrût, 1405/1985, II, s. 230, (Kitab, muhakkik tarafından Ravdu'd-Dânî ile'l-Mu'cemi's-Sağîr ismiyle yayımlanmıştır.); Mu'cemü'l-Evsat, VIII, s. 151; el-Mu'cemü'l-Kebîr, (thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi), I-XXV, Mektebet-ü İbn Teymiyye, Kahire, "ts.", VIII, s. 123.

²¹⁷ Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, VIII, s. 123.

²¹⁸ İbnü'l-Cevzî, Mevzuât, (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), I-III, Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1386/1966, III, s. 237.

²¹⁹ Buhârî, Tevhid, 13, Da'avât, 54, Bed'ü'l-Hâlk, 11.

²²⁰ Müslim, Nikâh, 116.

²²¹ İbn Mâce, Nikâh, 27.

²²² Ebû Dâvûd, Nikâh, 46.

²²³ Tirmizî, Nikâh, 8.

²²⁴ İbn Mâce, Nikâh, 27 (1919).

²²⁵ İbn Hibbân, Sahîh, III, s. 263, 1 no'lu dipnot.

²²⁶ Elbânî, İrvâü'l-Galil, VII, s. 75.

da mı? O'da: "Mal itibariyle zengin olsa da" buyurdu. Hadisteki zavallı kelimesi miskin şeklinde tercüme edilmiştir fakat doğrusu "fakir" olmalıdır.

Hadise ulaşılan kaynaklarda metinde bir değişiklik yoktur.

Hadis Taberânî²²⁷ Beyhakî²²⁸ ve Heysemî'de²²⁹ (807/1404) bulunmaktadır. Taberânî'de rical 'sika'dır. Hadisi Ebî Necih rivayet etmiştir. Fakat Ebî Necih sahabe değildir.²³⁰ Beyhakî'nin rivayeti 'mürsel'dir, Ebî Necih tabiîndendir ve ismi Yesar'dır.²³¹ Diğer iki kaynakta hadisle ilgili bilgi bulunmamaktadır.

13. " إذا أتى أحدكم أهله فليستتر، فإنه إذا لم يستتر استحيت الملائكة و خرجت و يحضره الشيطان، وإذا كان بينهما ولد كان الشيطان فيه شريكاً "

"Biriniz ailesine geldiği zaman, örtü altına girsin. Eğer örtünmezse melekler ondan utanır ve çıkar, şeytanlar gelir. Eğer bir çocukları olacak olursa şeytan ona ortak olur.

Hadise ulaşılan kaynaklardan İbn Mâce ve Beyhakî haricinde, metin Gunye'deki metinle aynıdır. İbn Mâce ve Beyhakî'de metin: "Sizden biri ailesine geldiği zaman uryanların yaptığı gibi soyunarak gelmesin" şeklindedir.²³²

Hadis Abdürrezzak,²³³ İbn Mâce,²³⁴ Taberânî,²³⁵ Beyhakî,²³⁶ Nasbu'r-Râye'de²³⁷ yer almaktadır.

İbn Mâce'nin rivayeti Elbânî'ye göre 'zayıf'tır.²³⁸

²²⁷ Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat, VI, s. 348.

²²⁸ Beyhakî, el-Câmiu li-Şu'abi'l-İmân, (thk. Muhtâr Ahmed en-Nedvî vd.), I-XIV, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 1423/2003, VII, s. 339.

²²⁹ Heysemî, Nureddin Ebu'l-Hasen Ali (807/1405) Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid, (thk. Abdullah Muhammed Derviş), I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1414/1994, IV, s. 328.

²³⁰ Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat, VI, s. 348.

²³¹ Beyhakî, Şu'abü'l-İmân, VII, s. 338 (5097).

²³² İbn Mâce, Nikâh, 28. Konuyla ilgili İslam alimleri, eşlerin cima esnasında üzerlerinde bir örtü bulundurmalarını adaba uygun görmüşlerdir. Safa Davvi Ahmed el-Adevî, İhdâ'ud-Dibâce bi Şerhi Sünen-i İbn Mâce, I-V, Mektebet-ü Dari'l-Yakin, Bahreyn, 1420/1999, II, s. 579.

²³³ Abdurrezzak, Musannef, VI, s. 194.

²³⁴ İbn Mâce, Nikâh, 28.

²³⁵ Taberânî, Mu'cemü'l Kebîr, XVII, s. 129.

²³⁶ Beyhakî, Sünenü'l Kübrâ, VII, s. 313.

²³⁷ Zeylâ'î, Nasbu'r-Râye, IV, s. 246.

²³⁸ İbn Mâce, Nikâh, 28 (1921).

" خيار الرجال من أمتي خيارهم لنسائهم، و خير النساء من أمتي خيرهن لأزواجهن، يرفع لكل 14. امرأة منهن كل يوم و ليلة أجر ألف شهيد قتلوا في سبيل الله صابرين محتسبين، و تفضل إحداهن على الحور العين كفضل محمد على أدنى رجل منكم، و خير النساء من أمتي من تأتي مسرة زوجها في كل شيء يهواه ما خلا معصية الله تعالى، و خير الرجال من أمتي من يلطف بأهله لطف الوالدة بولدها، يكتب لكل رجل منهم في كل يوم و ليلة أجر مئة شهيد قتلوا في سبيل الله صابرين محتسبين، فقال عمر بن الخطاب: يا رسول الله و كيف يكون للمرأة أجر ألف شهيد و للرجل مئة شهيد؟ قال: أو ما علمت أن المرأة أعظم أجراً من الرجل و أفضل ثواباً فإن الله عز و جل ليرفع للرجل في الجنة درجات فوق درجاته برضا زوجته عنه في الدنيا ودعائها له، أو ما علمت أن أعظم وزر بعد الشرك بالله المرأة إذا عصت زوجها، ألا فاتقوا الله في الضعيفين، فإن الله سائلكم عنهما اليتيم و المرأة، فمن أحسن إليهما فقد بلغ إلى الله عز و جل رضوانه، و من أساء إليهما فقد استوجب من الله سخطه، وحق الزوج كحقي عليكم، فمن ضيع حقي فقد ضيع حق الله، و من ضيع فقد باء بسخط من الله و مأواه جهنم و بنس المصير "

Abbad b. Abdullah el-Ceriri'den o da Peygamber (sav)'in hanımı Meymune'den (r.anha) rivayet etmiştir. Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Erkeklerin en hayırlıları kadınlarına hayırlı olanlardır, kadınların da en hayırlıları kocalarına hayırlı olanlardır. Onlardan her kadın için her gün Allah yolunda sabrederek ve sevabını Allah'tan bekleyerek ölen bin şehit sevabı vardır. Onlardan her birinin hurilere üstünlüğü Muhammed (sav)'in en düşük ümmetine üstünlüğü gibidir. Ümmetinden erkeklerin en hayırlısı annenin çocuğuna nazik davrandığı gibi ailesine nazik davranandır. Onlardan her erkek için günde Allah yolunda sabrederek ve sevabını Allah'tan umarak öldürülene yüz şehit sevabı vardır." Ömer b. Hattab (ra): "Ya Rasulallah, bir kadın için bin şehit sevabı olduğu halde, erkek için yüz şehit sevabı vardır ?" diye sordu. Peygamberimiz (sav) de şöyle dedi: "Bilmez misin ki kadının mükâfatı erkeğinkinden daha büyüktür, sevabı da erkeğinden daha faziletlidir. Şüphesiz aziz ve celil olan Allah erkeği cennette karısının ondan razı olması ve ona dua etmesiyle yüksek derecelere çıkarır. Bilmez misin ki Allah'a şirkten sonra en büyük vebal sahibi, kocasına asi olan kadındır. Sizi ikaz ediyorum. Şu iki zayıf kimse hakkında Allah'tan korkun; çünkü Allah onları size soracaktır; bunlar da; yetim ile kadındır. Kim o ikisine iyilikte bulunursa Allah-ü Tealâ'nın en son rızasına ulaşmış olur. Kocanın hakkı benim size olan hakkım gibidir. Kim de hakkımı zayi ederse, Allah'ın hakkını zayi etmiştir. Kim de Allah'ın hakkını zayi ederse, Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun yeri de cehennemdir, o da ne kötü bir yerdir."

Taranan kaynaklarda hadise bu şekliyle ulaşılamadı. Ancak “Allah’ım! Ben bu iki zayıfın hakkının zayi edilmesinden (insanları) şiddetle sakındırırım: Yetim ve kadın.” metniyle bu rivayet, sahih kaynaklarda nakledilmiştir.²³⁹

15. " مهنة إحداهن في بيتها تدرك بها عمل المجاهدين في سبيل الله "

Sabit’ten Enes (ra)’in şöyle söylediği rivayet edilir: “Kadınlar beni Hz. Peygamber (sav)’e gönderdiler ve: ‘Ya Rasulallah erkekler fazileti ve Allah yolunda cihadı alıp götürdüler; bizim Allah yolunda cihada denk ne amelimiz var?’ dediler. Rasûlullah (sav) da bunun üzerine şöyle buyurdu: ‘Sizden birinizin ev işini yapması, mücahitlerin Allah yolundaki ameline denktir.’ ”

Taranan kaynaklarda hadisın metni Gunye’deki metinle aynıdır.

Hadis, Taberânî,²⁴⁰ (360/971) Ebû Ya’la’da²⁴¹ (458/1066) kaydedilmiştir. Ebû Ya’la’da Hüseyin Selim Esed’e göre isnad ‘zayıf’tır, Ravh b. Müseyyib el Kelbî için, Ebû Hâtim er-Râzi: “O salihdir ama kavi değildir.” demiştir.²⁴² İbn Hibbân ise onu Mecruhîn’de zikretmiştir.²⁴³ Beyhakî’nin senedi Muhtar Ahmed’e göre cidden ‘zayıf’tır, Ravh, ‘ferd’ kalmıştır.²⁴⁴ Hadis Heysemî’de de yer alır fakat burada isnad bilgisi yoktur.²⁴⁵

16. " ملعون من أتى امرأة في دبرها "

“Kadına arkasından yaklaşan mel’undur.”

Hadisin yer aldığı kaynaklarda metinle ilgili lafız farklılıkları mevcuttur. Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân’da metin: “Kadına arkadan yaklaşıp Allah bakmaz.” şeklindedir. Abdürrezzak’ta ise: “Kadına arkadan yaklaşıp Allah kıyamet günü bakmaz.” denilmektedir. İbn Mâce ve Tirmizî’de²⁴⁶ metin: “Kadına hayızlı iken

²³⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 416; İbn Mâce, Edeb, 6.

²⁴⁰ Taberânî, Mu’cemü’l- Evsat, III, s. 162.

²⁴¹ Ebû Ya’la, Ahmed b. Ali, Müsned, (thk. Hüseyin Selim Esed), I-XIV, Dâru’l-Me’mun-i li’t-Turâs, Dımeşk, 1393/1973, VI, s. 140.

²⁴² Ebû Ya’la, Müsned, VI, s. 140.

²⁴³ İbn Hibbân, Kitâbü’l-Mecrûhîn Mine’l-Muhaddisîn, (thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi), I-II, Dâru’l-Sameyî, Riyâd, 1420/2000, I, s. 370.

²⁴⁴ Beyhâki, Şu’abü’l-İmân, XI, s. 176.

²⁴⁵ Heysemî, Mecmeu’z-Zevâid Ve Menbeu’l-Fevâid, IV, s. 400.

²⁴⁶ Tirmizî, Tahâret, 102.

yaklaşan, arkadan yaklaşan, kâhine gidip, dediklerini tasdik eden Muhammed'e indirilene inkar etmiştir." şeklindedir. Ahmed b. Hanbel²⁴⁷ ve Nesâî²⁴⁸ bu hadis için lutilik adlandırmasının yapıldığı rivayetler vardır. Buradaki rivayetlerde kadına arkadan yaklaşanın durumu küçük lutiliğe benzetilmektedir. Fakat şerhlerde bu hadise yapılan küçük lutilik açıklamasıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Hadis, Ahmed b. Hanbel²⁴⁹, İbn Mâce,²⁵⁰ Ebû Dâvûd,²⁵¹ Tirmizî,²⁵² Nesâî,²⁵³ İbn Hibbân,²⁵⁴ Elbânî,²⁵⁵ Beyhakî²⁵⁶ de rivayet edilmiştir.

Hadis Ahmed b. Hanbel'in Müsnedinde yedi tarikle tahrir edilmiştir. Şuayb Arnavud'a göre birinci ve altıncı rivayetler 'hasen'dir.²⁵⁷ İkinci rivayetin ise isnadı 'hasen', Haris b. Muhalled hariç, ricali 'sika'dır ve 'sahih'tir.²⁵⁸ Üçüncü rivayet 'hasen li ğayrihi', Haris b. Muhalled'in cehaleti nedeniyle isnad 'zayıf'tır.²⁵⁹ Dördüncü rivayette Ebû Temime'de 'inkita' olduğu için isnad 'zayıf'tır. Hadisi Ebû Hureyre'den işitmediği söylenmektedir.²⁶⁰ Beşinci rivayette ise hadis 'hasen', rical 'sika'; fakat haris b. Muhalled 'sika' değildir.²⁶¹ Altıncı rivayette ise hadis 'hasen'dir.²⁶² Yedinci rivayette de sened zincirinde Huzeyme'den rivayet eden kişi bilinmiyor ve isnad 'zayıf'tır.²⁶³

Tirmizî'de isnad, 'hasen garib' olarak yer alır.²⁶⁴ İbn Hibbân'da, Şuayb Arnavud'a göre isnad 'hasen', rical 'sika'dır.²⁶⁵

²⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XI, s. 309.

²⁴⁸ Nesâî, İşratü'n-Nisa, 25.

²⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XI, s. 309.

²⁵⁰ İbn Mâce, Tahare, 123.

²⁵¹ Ebû Dâvûd, Nikâh, 45.

²⁵² Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 2.

²⁵³ Nesâî, İşratü'n-Nisa, 25.

²⁵⁴ İbn Hibbân, Sahîh, IX, s. 517.

²⁵⁵ Elbani, İrvâül-Ğalil, VII, 68.

²⁵⁶ Beyhakî, Sünenül-Kübra, VII, 321.

²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XI, s. 309, 1 no'lu dipnot.

²⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIII, s. 111, 3 no'lu dipnot.

²⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIV, s. 214, 1 no'lu dipnot.

²⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 164, 5 no'lu dipnot.

²⁶¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 457, 3 no'lu dipnot.

²⁶² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVI, s. 157, 2 no'lu dipnot.

²⁶³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVI, s. 169, 2 no'lu dipnot.

²⁶⁴ Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 2.

17. " وقد جاء رجل إلى رسول الله فقال: إن لى جارية هى خادمتنا أ طوف عليها، وأنا أكره أن تحمل، قال: اعزل عنها إن شئت فإنه سيأتيها ما قدر لها "

Hız. Peygamber'e bir adam geldi ve şöyle dedi: "Benim bir cariyem vardır, hizmetkârımızdır, ben zaman zaman ona yaklaşıyorum gebe kalmasını da istemiyorum." Bunun üzerine Hız. Peygamber (sav): "İstersen dışarı boşalt takdir neyse o olur."

Ahmed b. Hanbel'deki metinlerde bir adam'ın hizmetçisiyle beraber olduğu ve azil yaptığı halde çocuk olduğunu söylemesi üzerine Hız. Peygamber'in Allah bir nefsin yaratılmasını takdir ederse o olur cevabını vermesi yer almıştır. Diğer kaynaklarda metin Gunyeyle aynıdır.

Hadis İbn Ebî Şeybe,²⁶⁶ Ahmed b. Hanbel,²⁶⁷ İbn Mâce,²⁶⁸ Beyhakî'de²⁶⁹ nakledilmiştir. Ahmed b. Hanbel'de altı tarikle tahrir edilmiştir. Şuayb Arnavud'a göre birinci rivayette hadis 'sahih'tir fakat Ebû Rifâa'dan dolayı isnad 'zayıf'tır. Diğer rical ise 'sîka'dır.²⁷⁰ İkinci rivayette isnad 'zayıf'tır.²⁷¹ Üçüncü rivayette rical 'sîka'dır fakat Ebû Zübeyr 'müdeillis'tir, rivayet 'muanan'dır. Hadis Müslim'in şartı üzere 'sahih'tir.²⁷² Dördüncü ve altıncı rivayette Buhârî ve Müslim'e göre isnad 'sahih'tir.²⁷³ Beşinci rivayette ise Müslim'in şartı üzere isnad 'sahih'tir.²⁷⁴

18. " بارك الله لك، وبارك عليك، وجمع بينكما فى خير وعفية "

"Allah mübarek etsin, ikinizi hayır ve berekette birleştiresin."

Gunye'de yer alan metin Ebû Dâvûd ve Tirmizî'deki metinlerle aynıdır sadece bu kaynaklarda "afiyet" kelimesi yer almamaktadır.

²⁶⁵ İbn Hibbân, Sahîh, IX, s. 517, 1 no'lu dipnot.

²⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, Musannef, IX, s. 185, 187.

²⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXII, s. 262.

²⁶⁸ İbn Mâce, Nikâh, 10.

²⁶⁹ Beyhâki, Sünenü'l-Kübra, VII, s. 373.

²⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVIII, s. 56, 1 no'lu dipnot.

²⁷¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVIII, s. 72, 3 no'lu dipnot.

²⁷² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXII, s. 249, 2 no'lu dipnot.

²⁷³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXII, s. 263, 2 no'lu dipnot; XXIII, s. 361, no'lu dipnot.

²⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIII, s. 342, 3 no'lu dipnot.

Hadis Ebû Dâvûd²⁷⁵ ve Tirmizî'de²⁷⁶ rivayet edilmiştir. Hadis Ebû Dâvud'da Ebû Hureyre tarikiyle nakledilmiştir. Tirmizî'ye göre hadis 'sahih'tir.

19. "إن الألف من الله و الفرق من الشيطان، وإذا دخلت إليك فمرها أن تصلى خلفك ركعتين، وقل: اللهم بارك لي في أهلي، و بارك لأهلي في، اللهم ارزقني منهم، وارزقهم مني، اللهم اجمع بيننا إذا جمعت في خير، و فرق بيننا إذا فرقت إلى خير..."

Hiz. Peygamber (sav)'in yanına bir adam geldi ve: "Ben bir bakire ile evlendim, benden hoşlanmamasından veya benden nefret etmesinden korkuyorum" dedi. Peygamber (sav)'de ona şöyle söyledi: "Ülfet Allah'tan nefret şeytandandır. Onun (karının) yanına girdiğin zaman ona arkanda iki rekat namaz kılmasını söyle ve şöyle de: 'Allah'ım beni aileme, ailemi de bana mübarek eyle. Allah'ım, bana onlardan rızık ver, onlara da benden rızık ver. Allah'ım aramızı birleştirdiğin zaman hayırda birleştir, bizi ayırdığın zaman hayırda ayır'.

Taranan kaynaklarda bu hadise ulaşılamadı.

20. " بسم الله العلي العظيم، اللهم اجعله ذرية طيبة إن قدرت أن تخرج من صلبى، اللهم جنبني الشيطان، و جنب الشيطان ما رزقتني "

"Bismillâhilaliyyülazîm, Allah'ım, eğer sulbümden zürriyet çıkarmayı takdir ettin ise temiz bir zürriyet çıkar. Allah'ım, beni şeytandan uzaklaştır, şeytanı da bana nasip edeceğin evlattan uzaklaştır."

Taranan kaynaklarda böyle bir hadis bulunamadı. Fakat hadisın ikinci cümlesi sahih kaynaklarda yer almıştır ve bu rivayet 11 no'lu hadiste tahrir edilmiştir.

21. " وعن عمران بن حصين قال: سئل رسول الله هل على النساء جهاد؟ فقال: نعم جهادهن الغيرة. يجاهدن أنفسهن، فإن صبرن فهن مجاهدات، فإن رضين فهن مرابطات، ولهن أجران اثنان "

İmran b. Husayn'dan rivayet edildi: "Peygamber (sav)'e kadınlara cihad var mı?" dediler. O da: "Evet onların cihadı kıskançlıktır, kendi nefisleriyle cihad ederler. Eğer sabrederlerse, onlar mücahidedirler. Eğer razı olurlarsa, onlar nöbet bekleyenlerdir ve onlar için iki sevap vardır."

Taranan kaynaklarda bu hadis yer almamaktadır.

²⁷⁵ Ebû Dâvûd, Nikâh, 37.

²⁷⁶ Tirmizî, Nikâh, 7.

22. Gunye’de Hz. Peygamber (sav)’in cünüp olarak uyumadığına dair bir rivayet yer alır. Arapça bir metin olmadığı için Türkçe’siyle iktifa edilmiştir. Bu hadis Peygamber (sav)’in cünüp olarak uyuduğunu bizlere aktaran rivayetlerle çelişmektedir. Hz. Peygamber’in, Hz. Ömer’in: “Cünüp olduğumuz halde uyuyabilir miyiz” sorusuna: “Evet abdest alıp yıkanmak istediğin vakte kadar uyuyabilirsin” cevabını vermesi cünüpken uyunabileceğini göstermektedir.²⁷⁷

23. " إذا رأى أحدكم امرأة تعجبه فليأت أهله، فإن لم يكن له امرأة فإن الشيطان يقبل في صورة امرأة
ويدبر في صورة امرأة "

“Biriniz hoşuna giden bir kadın gördüğü zaman ailesine gelsin; eğer ailesi yoksa şeytan kadın suretinde gelir ve kadın suretinde gider.”

Ulaşılan kaynaklarda hadisin metni Gunye’de geçen metinle aynıdır.

Hadis Câbir (ra)’dan merfudur. Hadisin söylenmesine mesned teşkil eden olayı Câbir (ra) şöyle anlatır: “Hz. Peygamber (sav) bir kadın gördü, Zeynep (ra)’ın yanına girdi, onunla ihtiyacını gördü ve çıktı. Bunun üzerine de bu hadisi zikretti.”

Hadis Müslim,²⁷⁸ Ebû Dâvûd,²⁷⁹ Tirmizî’de²⁸⁰ rivayet edilmiştir. Ebû Dâvûd’da Elbânî’ye göre ‘sahih’,²⁸¹ Tirmizî’ye göre ‘hasen sahih garip’²⁸² tir.

24. " لما روى أبو هريرة في حديث فيه طول عن النبي إلى أن قال: ثم أقبل على الرجال فقال: هل منكم الرجل إذا أتى أهله فأغلق عليه بابه و ألقى عليه ستره، واستتر بستر الله؟ قالوا: نعم، قال: ثم يجلس بعد ذلك فيقول: فعلت كذا، فعلت كذا، قال فسكتوا، قال: فأقبل على النساء، فقال: هل منكن من تحدث؟ فسكتن، فجئت فتاة على إحدى ركبتيها، و تطاولت لرسول الله ليراها و يسمع كلامها، فقالت: يا رسول الله، إنهم ليتحدثون وإنهن ليتحدثن، فقال: هل تدرون ما مثل ذلك؟ إنما مثل ذلك مثل شيطانة لقيت شيطانا في السكة، فقضى منها حاجته، والناس ينظرون إليه، ألا وإن طيب الرجال ما ظهر ريحه ولم يظهر لونه، ألا إن طيب النساء ما ظهر لونه ولم يظهر ريحه "

²⁷⁷ Buhârî, Gusl, 25, 27; Müslim, Hayz, 21, 25; Tirmizî, Tahâret, 87; Ebû Dâvûd, Tahâret, 88.

²⁷⁸ Müslim, Nikâh, 9.

²⁷⁹ Ebû Dâvûd, Nikâh, 44.

²⁸⁰ Tirmizî, Radâ, 9.

²⁸¹ Ebû Dâvûd, Nikâh, 44 (2151).

²⁸² Tirmizî, Radâ, 9.

Ebu Hureyre (ra)'ın uzun uzadıya rivayet ettiği hadis şöyledir: “Hz. Peygamber (sav) erkeklere döndü ve: ‘İçinizde ailesine gelen, kapıyı kapatan ve üzerine Allah’ın örtüsünü atan var mı?’ dedi. Onlar da: ‘Evet’ dediler. Kendisi de: ‘Sonra oturur: ‘Şöyle yaptım, böyle yaptım?’ der dedi. Bunun üzerine sustular. Sonra Hz. Peygamber (sav) kadınlara döndü: ‘İçinizde böyle yapanlar var mı?’ diye sordu. Onlar da sustular. Genç bir kız dizlerinin üzerine çöktü, Rasulullah (sav) onu görsün ve dediklerini duysun diye uzandı ve: ‘Ya Rasulallah, erkekler de konuşuyorlar, kadınlar da konuşuyorlar.’ dedi. Hz. Peygamber (sav) da şöyle dedi: “Bu neye benzer bilir misiniz? Bu, sokakta erkek şeytana rastlayan dişi şeytana benzer ki, erkek şeytan halkın gözü önünde ondan ihtiyacını görür. Bilin ki erkeklerin kokusu, rayihâsı olup da rengi görünmeyendir. Bilin ki kadınların kokusu da rengi görünüp de kokusu duyulmayandır.”

Hadis Ebû Dâvûd’da yer alır²⁸³ ve ‘sahih’dir.²⁸⁴ İrvâü’l-Ğalil’de isnad, Şeyh Tufevî’nin cehaletinden dolayı ‘zayıf’tır.²⁸⁵ Hadis temel kaynakta sahih olarak yer aldığı için hükmü de ‘sahih’dir.

25. " فضلت شهوة النساء على الرجال بتسعت وتسعين، إلا أن الله تعالى ألقى عليهن الحياء "

“Kadının şehveti erkeğin şehvetinden doksan dokuz kat fazladır, ancak Allah onlara haya vermiştir.”

Kadının şehvetinin erkeklerinkinden kat kat fazla olduğunu söyleyen hadisler ‘mevzu’dur.²⁸⁶

Taranan kaynaklarda böyle bir hadise ulaşılamadı.

26. " اقرئ عني النساء السلام وقولي لهن: إن طاعة الزوج والاعتراف بحقه يعدل ما هناك، وقليل منكن يفعله "

Cafer b. Muhammed b. Ali, Cabir b. Abdullah’dan (ra) şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Biz Rasulullah (sav)’in yanındaydık, O da bir grup ashabıyla beraberdi; birden bir kadın çıkageldi, tepesinde durdu ve sonra da şöyle dedi: ‘Esselemü aleyke ya Rasulallah, ben kadınların sana gönderdikleri elçiyim, sana gelmemden de bütün

²⁸³ Ebû Dâvûd, Nikâh, 50.

²⁸⁴ Ebû Dâvûd, Nikâh, 50 (2173).

²⁸⁵ Elbânî, İrvâü’l-Ğalil, VII, s. 73.

²⁸⁶ Enbiya Yıldırım, Hadis Problemleri, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001, s. 173.

kadınlar sevinç içindeler. Ya Rasulallah, şüphesiz ki Allah Teala erkeklerin ve kadınların Rabbidir, Adem erkeklerin ve kadınların babasıdır, Havva da erkeklerin de kadınların da anasıdır. Erkekler savaşa çıkarlar da öldürülürlerse, Allah katında dirilir, rızıklanırlar. Savaşa çıktıkları zaman da bildiğiniz gibi sevap alırlar. Biz kadınlar ise evlerinde bekleriz, onlara hizmet ederiz, bizim için de sevap var mıdır? Efendimiz (sav) şöyle buyurdu: ‘ Benden kadınlara selam söyle ve onlara şöyle de: ‘Kocaya itaat etmek ve hakkını itiraf etmek bunlara denktir. İçinizde bunu yapanlar da azdır.’’

Taranan kaynaklarda bu hadis bulunamadı.

27. "ما من امرأة رفعت من بيت زوجها شيئاً و وضعتة تريد به الإصلاح إلا كتب الله تعالى لها حسنة و 27. ما من امرأة رفعت من بيت زوجها شيئاً و وضعتة تريد به الإصلاح إلا كتب الله تعالى لها حسنة و محاسنها سيئة، و رفع لها درجة، و ما من امرأة حملت من زوجها حين تحمل إلا كان لها من الأجر مثل القائم ليله و الصائم نهاره و الغازی فی سبيل الله، و ما من امرأة يأتيها طلق إلا كان لها بكل طلاقة عتق نسمة، و بكل رضعة عتق رقبة، فإذا فطمت ولدها ناداها مناد من السماء: أيتها المرأة قد كفيت العمل فيما مضى فاستأنفى العمل فيما بقى. قالت عائشة: قد أعطى النساء خيراً كثيراً، فما بالكم يا معشر الرجال فضحك رسول الله ثم قال: ما من رجل أخذ بيد امرأته يراودها إلا كتب الله له حسنة، فإن عانقها فعشر حسنة، فإذا أتاها كان خيراً من الدنيا و ما فيها، فإذا قام ليغتسل، لم يمر الماء على شعرة من جسده إلا تكتب له بكل قطرة حسنة، وتمحى عنه سيئة و ترفع له درجة، و ما يعطى بغسله خير من الدنيا و ما فيها، و أن الله عز وجل يباهى به الملائكة يقول: انظروا إلى عبدى قام فى ليلة قرّة يغتسل من الجنابة، يتيقن بأنى ربه، اشهدوا أبأنى قد غفرت له "

Medine halkından attar Havla denen bir kadın Hz. Aişe (ra)’nın yanına geldi ve: “Ey mü’minlerin annesi, kocam falancadır, ben onun için her gece gelin gibi süsleniyorum. Yatağına girdiği zaman ben de giriyorum, bundan da Allah Tealâ’nın rızasını arıyorum; o ise yüzünü benden çeviriyor, sanırım bana kızmıştır.” dedi. Hz. Aişe (ra) da: “Rasulullah (sav) gelinceye kadar otur.” dedi. Hz. Aişe diyor ki: “Az sonra Rasulullah (sav) içeri girdi: ‘Bu duyduğum koku nedir? Yoksa Havla mı geldi? Ondan bir şeyler mi aldınız?’ dedi. Hz. Aişe (ra) de: ‘Hayır vallahi, Ya Rasulallah’ dedi. Havla da hikâyesini anlattı. Rasulullah (sav) da: ‘Git kocanın sözünü dinle, emrine itaat et’ dedi. O da: ‘Benim için ne ecir var?’ diye sordu. Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: ‘Herhangi bir kadın evinden bir şey kaldırır da düzeltmek için onu bir yere koyarsa Allah ona bir iyilik yazar, ondan bir kötülük siler, derecesini de bir puan arttırır. Herhangi bir kadın kocasından hamile kalırsa, gecesini namaz, gündüzünü oruçla geçiren ve Allah yolunda gaza eden biri gibi sevap kazanır. Herhangi bir kadını doğum

sancısı tutarsa, her sancı karşılığında bir köle azad etmiş gibi, her emzirme karşılığında bir köle azad etmiş gibi olur. Çocuğunu süttten keserse gökten bir tellal: ‘Ey kadın geçen zamanda yetecek kadar amel ettin, gelecek için yeniden başla’ diye seslenir. Bunun üzerine Hz. Aişe (ra): ‘Kadınlara çok hayır verildi, siz erkeklere ne verildi?’ diye sordu. Rasulullah (sav) güldü, sonra da şöyle dedi: ‘Bir erkek karısının elinden tutar da onunla olmak isterse, Allah o erkeğe bir iyilik yazar. Boynuna sarılırsa, on iyilik yazar. Eğer ona gelirse, dünya ve dünyadaki şeylerden daha hayırlı olur. Gusletmek için kalkarsa, suyun değdiği her kıl başına ona bir iyilik yazılır, bir kötülüğü silinir ve derecesi bir puan yükseltilir. Gusletmekle ona dünya ve dünyadaki şeylerden daha hayırlısı verilir. Aziz ve celil olan Allah onunla meleklerle karşı iftihar eder: ‘Kuluma bakın, soğuk gecede cenabetten gusletmek için kalktı; benim Rab olduğuma kesin inandı; siz de şahit olun ki ben de onu bağışladım’ der.’”

Taranan kaynaklarda böyle bir hadise ulaşılamadı.

B. DUA ADABI

Kur'an'daki dua ayetlerinde öncelikle, Allah'ın kullarına yakın olduğu ve dua edenin duasına icabet edeceği bildirilmektedir.²⁸⁷ Duanın keyfiyetiyle alakalı kulların alçak gönüllü bir şekilde,²⁸⁸ Allah'ın rahmetini umarak ve azabından korkarak²⁸⁹ Allah'ın güzel isimleriyle dua etmesinin²⁹⁰ gerekliliği anlatılmaktadır. İnsanın neyin iyi, neyin kötü olacağını bilememesinden hareketle, hayra dua eder gibi şerre dua ettiği bu noktada insanın aceleci davranmaması gerektiği hatırlatılmaktadır.²⁹¹

Hz. Peygamber (sav)'in hadislerinde duanın, ibadetin özü olduğu,²⁹² Allah katında duadan daha şerefli bir şeyin bulunmadığı²⁹³ vurgulanarak duanın önemi üzerinde durulmuştur. Allah'a dua edilmediğinde Allah'ın buna karşı gazabıyla muamele edeceği,²⁹⁴ kazayı sadece duanın geri çevireceği, dolayısıyla musibetlere karşı duanın önemli bir kalkan vazifesi gördüğü²⁹⁵ Hz. Peygamberin hadislerinden anlaşılmaktadır.

Va'z kitapları da halkın duaya olan ihtiyacını dikkate alarak duayla ilgili hadislere değinmişlerdir. Gunye'de ise dua adabıyla ilgili sadece, dua ederken ellerin alacağı şekil Allah'a hamd etme ve Peygamber'e salat etme anlatılmıştır.

1. Dua Adabıyla İlgili Hadis

1. " سلوا الله ببطون أكفكم "

“Allah'a avuçlarınızın içiyle dua edin.”

Taranan kaynaklarda hadisin metni Nasbu'r-Râye ve İrvâü'l-Ğalîl'de şöyledir:

“Allah'a ellerinizin içiyle dua edin dışıyla dua etmeyin ve duayı bitirince de ellerinizi yüzünüze sürün.” İbn Ebî Şeybe ve Heysemî'de ise metinde “Duayı bitirince

²⁸⁷ Bakara, 1/186.

²⁸⁸ A'râf, 7/55.

²⁸⁹ A'râf, 7/56.

²⁹⁰ A'râf, 7/180.

²⁹¹ İsra, 17/11.

²⁹² Tirmîzî, Da'avât, 1.

²⁹³ İbn Mâce, Dua, 1.

²⁹⁴ Tirmîzî, Da'avât, 2.

²⁹⁵ Tirmîzî, Da'avât, 112.

ellerinizi yüzünüze sürün.” cümlesi yer almaz ve bunun haricinde bir farklılık yoktur. Elbânî bu hadisin namaz içinde geçerli olmadığını, namaz dışında böyle dua edilebildiğini söyler.

Hadisi İbn Ebî Şeybe,²⁹⁶ Ebû Dâvûd²⁹⁷ kaydetmiştir.

İbn Ebî Şeybe’de Muhammed Avvame’ye göre hadis ‘mürsel’, rical ‘sîka’dır.²⁹⁸ Heysemî’ye göre rical ‘sîka’dır.²⁹⁹ İrvâü’l-Ğalîl’de isnad ‘zayıf’tır. Ebû Dâvûd seneddeki Abdülmelik’i zayıf kabul etmiştir. Rivayetteki Abdullah b. Yakub’un hocası da ‘mechul’dür.³⁰⁰ Zeylâî’de³⁰¹ de hadis yer alır fakat isnad açıklaması yoktur. Bu bilgilerden hareketle hadis için ‘zayıf’ hükmünün verilmesi uygundur.

C. SELAM ADABI

Kur’an’da selamla ilgili pek çok ayet bulunmaktadır. Kur’an, selamın mü’minler arasında en önemli iletişim kaynağı olduğunu vurgular ve mü’minlerin birbirlerine selamın en güzeliyle karşılık vermeleri gerektiğini söyler.³⁰² Allah, selamın doğru yola uyanlara olduğunu bildirmektedir.³⁰³ Yine Kur’an’da, cennetliklerin esenlik dileklerinin selam olduğu,³⁰⁴ onlara Allah’ın sözünün de selam olacağı, anlatılmaktadır.³⁰⁵

İslam dininde selamın önemini anlatmak için Peygamber (sav), selam vermenin müslümanın müslümana olan beş hakkından biri olduğunu,³⁰⁶ İslamdaki en hayırlı amellerin içinde, tanıdığın tanımadığın herkese selam vermenin bulunduğunu³⁰⁷

²⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, Musannef, XV, s. 211.

²⁹⁷ Ebû Dâvûd, Dua, 357.

²⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, Musannef, XV, s. 211 (30018).

²⁹⁹ Heysemî, Buğyetür-Râid fî Tahkîki Mecmei’z-Zevâid ve Menbei’l-Fevâid, (thk. Abdullah Muhammed Dervîş), I-X, Dâru’l-Fikr, Beyrût, 1414/1994, X, s. 267 (17346).

³⁰⁰ Elbânî, İrvâü’l-Ğalîl, II, s. 180.

³⁰¹ Zeylâî’î, Nasbu’r-Râye, III, s. 52.

³⁰² Nîsa, 4/86.

³⁰³ Taha, 20/47.

³⁰⁴ Yunus, 10/10.

³⁰⁵ Yasin, 36/58.

³⁰⁶ Tirmîzî, Edeb, 1; İbn Mâce, Cenâiz, 1.

³⁰⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 142.

mü'minlere aktarmıştır. Yine Hz. Pegamber eve girerken,³⁰⁸ bir mecliste otururken ve kalkarken,³⁰⁹ selam verilmesini istemiştir. İnsanların en hayırlısının selamı önce veren olduğunu vurgulayarak mü'minleri selamlaşmaya teşvik etmiştir.³¹⁰

Gunye'de selam vermenin faziletinden, kimlere selam verileceğinden bahsedilmiştir. Selam cümlesinin tam olarak içeriği aktarılmıştır.

1. Selamlaşmayla İlgili Hadisler

1. ما روى عن عمران بن الحصين رضى الله تعالى عنهما أنه قال: " جاء رجل أعرابي إلى النبي

(ص) فقال: السلام عليكم، فرد عليه لسلام، ثم جلس، فقال النبي (ص): عشرًا.

ثم جاء آخر فقال: السلام عليكم ورحمة الله، فرد عليه فجلس، فقال النبي (ص): عشرون.

ثم جاء آخر فقال: السلام عليكم ورحمة وبركاته، فرد عليه فجلس، فقال النبي (ص): ثلاثون "، يعنى

ثلاثين حسنة.

İmran b. el-Husayn'dan rivayet edilmiştir ki: "Peygamber'e (sav) bir bedevî geldi: 'Esselemü aleyküm.' dedi, O da selamını aldı. Sonra da adam oturdu. Peygamber (sav): 'On' dedi." "Sonra bir başkası geldi o da: 'Esselemü aleyküm ve rahmetullahi' dedi, oturdu; Peygamber (sav) onun da selamını aldı ve: 'Yirmi' dedi." "Sonra bir başkası geldi: 'Esselemü aleyküm ve rahmetullahi ve beraketühü' dedi. Onun da selamını aldı, o da oturdu. Peygamber (sav) de: 'Otuz' dedi. Yani otuz sevap kazandı demek istedi."

Ebû Dâvûd'da hadisin geçtiği yerde zayıf isnadla bu metine eklenen bir bölümü verilmiştir. Orada eklenen metin şu şekildedir: "Efendimiz'e bir başkası geliyor ve esselemüaleyküm ve rahmetüllahi ve beraketühü ve mağfiratühü diyor. Bunun üzerine Efendimiz (sav): 'Kırk sevap kazandı ve bu en faziletlisi oldu.' buyuruyor."

Hadis Ebû Dâvûd³¹¹ ve Tirmizî'de³¹² tahrir edilmiştir.

Ebû Dâvûd'da Elbânî'ye göre 'sahih'tir.³¹³ Tirmizî'ye göre 'hasen garip'tir.

2. " والسنة أن يسلم الماشى على الجالس، والراكب على الماشى والجالس "

³⁰⁸ Tirmîzî, İsti'zân, 10.

³⁰⁹ Tirmîzî, İsti'zân, 15.

³¹⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 132, 133; Tirmîzî, İsti'zân, 6.

³¹¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 146.

³¹² Tirmîzî, İsti'zân, 2.

³¹³ Ebû Dâvûd, Edeb, 146 (5195).

“Sünnet olan yürüyenin oturana, binekli olanın yaya olana ve oturana selam vermesidir.”

Buhârî’de metin şu şekilde yer alır: “ Binekli olan yürüyene, yürüyen oturana, az çoğa selam versin. ” Hadise ulaşılan kaynaklardaki metinler İbn Hibbân dışında Buhârî’de geçtiği gibidir. Tirmizî’de bu metine “küçüğün büyüğe selam vermesi” ibaresi eklenmiştir.

Hadis Ahmed b. Hanbel,³¹⁴ Buhârî,³¹⁵ Müslim,³¹⁶ Ebû Dâvûd,³¹⁷ Tirmizî,³¹⁸ İbn Hibbân’da³¹⁹ rivayet edilmiştir. Ahmed b. Hanbel’de Şuayb Arnavud’a göre isnad Buhârî ve Müslim şartı üzere ‘sahih’tir.³²⁰ Tirmizî’de de isnad ‘sahih’tir. İbn Hibbân’da ise Şuayb Arnavud Ebû Zübeyr haricinde ricalin ‘sika’olduğunu, Ebû Zübeyr’in ‘müdelis’ olduğunu söylemiştir..³²¹

3. " رد الواحد من الجماعة يجزئ عنهم "

“Bir kişinin selam vermesi de cemaatin selam vermesi yerine geçer.”

Hadisin metninde bir farklılık yoktur. Hadis Buhârî³²² ve Ebû Dâvûd’da³²³ yer alır, ‘sahih’tir.³²⁴

³¹⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIV, s. 63.

³¹⁵ Buhârî, İsti’zân, 4, 5, 6.

³¹⁶ Müslim, Selâm, 1.

³¹⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 148.

³¹⁸ Tirmizî, İsti’zân, 14.

³¹⁹ İbn Hibbân, Sahîh, II, s. 251.

³²⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIV, s. 63, 3 no’lu dipnot.

³²¹ İbn Hibbân, Sahîh, II, s. 251, 1 no’lu dipnot.

³²² Buhârî, İsti’zân, 5.

³²³ Ebû Dâvûd, Edeb, 155.

³²⁴ Ebû Dâvûd, Edeb, 155 (5210).

D. İZİN ADABI

Kur'an-ı Kerim'de izinle ilgili iman edenlerin gittikleri evlerde ev halkına geldiklerini hissettirmeleri ve izin almadan girmemeleri gerektiği bildirilmektedir.³²⁵ Yine başka bir ayette çocukların ailelerinin yanına girerken dikkat etmeleri gereken üç zaman diliminden bahsedilmektedir.³²⁶ Ayetlerden anlaşıldığı üzere Kur'an-ı Kerim, hem sosyal hayatta hem ailevi hayatta mahremiyete önem vermektedir.

Sünnette ise izin adabıyla ilgili pek çok örnek mevcuttur. Hz. Peygamber (sav) izin istemek üzere kapıya geldiği zaman, yüzünü kapıya çevirmemiş izin verilirse girmiş, izin verilmediğinde geri dönmüştür.³²⁷ Eve gelen misafire kimsiniz diye sorulduğunda, tanıtıcı cevap verilmesini istemiştir.³²⁸ Hz. Peygamber'in birisine, kendisini gözetlemesinden dolayı kızması ve gözetlediğini bilseydim gözünü oyardım ifadesini kullanması, izin istemenin evin içerisi görülmesin diye emredildiğini söylemesi,³²⁹ mahremiyet için izin adabının ne derece önemli olduğunu gösterir. Hz. Peygamber (sav)'in bir kimsenin, insanların evine izinsiz bakmasından dolayı, diğer insanların o kişinin gözünü çıkarmalarının helal hale geleceğini bildirmesi,³³⁰ bu işin ahlak dışı bir fiil olduğunu ortaya koyar.

Gunye'de izin adabına yönelik kimlerden izin alınıp alınmayacağına, izin istemenin şekline, aileye gelince selam vermenin önemine değinilmiştir. Misafirlikte ev sahibinin izin verdiği yere oturulması gerektiği anlatılmıştır.

1. İzin İsteme Adabıyla İlgili Hadisler

1. أن رجلا من بنى عامر استأذن على رسول الله (ص) وهو فى بيت، فقال: أأ لج؟ فقال النبى (ص) لخادمه: اخرج إلى هذا وعلمه الاستئذان فقال له: قل السلام عليكم، أأدخل؟ فسمعه الرجل فقال: السلام عليكم، أأدخل؟ فأذن له فدخل.

Amiroğulları'ndan bir adam Rasulullah (sav)'in evine girmek istedi: "Girebilir miyim?" dedi. Peygamber (sav) de hizmetçisine: "Çık şuna, nasıl izin isteneceğini öğret, ona: 'Esselemü aleyküm, girebilir miyim?' demesini söyle" dedi. Adam da bunu işitti: "Esselemü aleyküm, girebilir miyim?" dedi. O da izin verdi, adam da içeri girdi.

³²⁵ Nur 24/27.

³²⁶ Nur 24/58, 59.

³²⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, s. 189.

³²⁸ Buhârî, Rikâk, 13.

³²⁹ Müslim, Adâb, 40, 41.

³³⁰ Müslim, Adâb, 43.

Taranan kaynaklarda metin Gunye'yle aynıdır.

Hadis, Ebû Dâvûd,³³¹ İbn Ebî Şeybe,³³² Beyhakî'de³³³ nakledilmiştir. Ebû Dâvûd'un rivayeti Elbânî'ye göre 'sahih'tir.³³⁴

2. " الاستئذان ثلاث، فإن أذن لك فادخل و إلا فارجع "

Ebû Said el-Hudrî (ra)'in rivayetine göre Peygamber (sav) şöyle demiştir: "İzin üç defa istenir, eğer müsaade ederlerse gir, yoksa dön."

Hadise ulaşılan kaynaklar arasında Tirmizî hariç, metin Gunye'deki gibi kısa değildir. Olayı anlatan uzun bir metin vardır. Said el-Hudrî (ra) anlatıyor: "Ben ensarın bir meclisinde oturuyordum. O sırada Ebû Musa geldi sanki dehşete kapılmıştı ve şöyle dedi: 'Ben Ömer'den izin istedim, bana izin vermedi. Bunun üzerine geri döndüm. Ömer: Neden geri döndün? diye sordu. Ben de üç defa izin istedim bana izin verilmeyince geri döndüm. Ömer Allah'a yemin ederim ki, sen bu hadis için şahit getireceksin yoksa yakamı bırakmam dedi. Bunun için sizden yardım istiyorum. Herhangi biriniz Hz. Peygamber'den bunu işitti mi? 'Bunun üzerine Ubey b. Kâb: 'Allah'a yemin ederim ki en küçüğümüz bile sana şahitlik edebilir' dedi. Oradakilerin en küçüğü ben olduğum için Ebû Musa ile Ömer'in yanına gittim. Ey mü'minlerin emiri, hepimiz bunu Hz. Peygamberden işittik dedim."

Muvatta'da bu uzun metnin yanında Gunye'deki metnin aynısı da yer almaktadır.

Hadis Muvatta,³³⁵ Buhârî,³³⁶ Müslim,³³⁷ İbn Mâce,³³⁸ Tirmizî'de³³⁹ rivayet edilmiştir. Hadisin isnadı İbn Mâce'de Elbânî'ye göre 'sahih'tir.³⁴⁰ Tirmizî'ye göre isnad 'zayıf', metin 'münker'dir.³⁴¹ Fakat burada metnin münkerliğine dair bir bilgi yer almamaktadır.

3. " سألہ رجل هل علی أن أستأذن علی أمی؟ قال: نعم، قال: إني معها فی البيت، قال النبی (ص) "

³³¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 139.

³³² İbn Ebî Şeybe, Musannef, XIII, s. 170.

³³³ Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, VIII, s. 590.

³³⁴ Ebû Dâvûd, Edeb, 139 (5177).

³³⁵ Mâlik b. Enes (179/795), Muvatta', (thk. Ebû Usâme Selîm b. İd el-Hilâlî), I-V, Mecmû'atü'l-Furkân et-Ticâriyye, 1424/2003, İsti'zân, 1, IV, s. 441.

³³⁶ Buhârî, İsti'zân, 13.

³³⁷ Müslim, Edeb, 33.

³³⁸ İbn Mâce, Edeb, 17.

³³⁹ Tirmizî, İsti'zân, 3.

³⁴⁰ İbn Mâce, Edeb, 17 (3706).

³⁴¹ Tirmizî, İsti'zân, 3.

استأذن عليها، قال: إني خادمها، قال: استأذن عليها، أتحب أن تراها عريانة "

Bir adam Hz. Peygamber'e (sav): "Annemin yanına girmek için izin isteyecek miyim?" diye sordu. O da: "Evet" dedi. Adam: "Onunla aynı evde oturuyorum?" dedi. Efendimiz (sav) tekrar: "Ondan izin iste" dedi. Adam: "Ben ona hizmet ediyorum" deyince Efendimiz (sav): "Ondan izin iste, onu çıplak görmek ister misin?" buyurdu.

Hadis Muvatta'da yer alır. Muvatta'da bu metine ek olarak Hz. Peygamber'in onu çıplak olarak görmek ister misin sorusuna, adamın hayır cevabını vermesi ve Hz. Peygamber'in buna karşılık, izin iste demesi aktarılmıştır. İbn Ebî Şeybe'de Gunye metni kısa bir şekilde yer almıştır.

Hadis Muvatta³⁴² ve İbn Ebî Şeybe'de³⁴³ yer alır. İbn Ebî Şeybe'de hadis Muhammed Avvame'ye göre 'mürsel', isnad 'sahih'tir.³⁴⁴

E. YEME-İÇME ADABI

Kuran'da yeme adabıyla ilgili Allah-ü Teala, rızıkların temiz olanlarından yiyip, içmeyi ve şükretmeyi öğütlemektedir.³⁴⁵ Kur'an helal rızkın önemini vurgulamakta ve bunun yanı sıra savurganlıktan men etmektedir.³⁴⁶ Allah'ın adı anılarak kesilen şeylerin yenmesi emredilmektedir.³⁴⁷

Sünnette yemek adabı konusunda Hz. Peygamber yemeğin kenarından yenilmesini istemektedir.³⁴⁸ Dayanarak yemenin uygun olmadığını söyleyerek³⁴⁹ ve yemeğin bereketi için önce ve sonra ellerin yıkanmasını tavsiye etmektedir.³⁵⁰ Yiyeceklerde kurt olma ihtimaline binaen kontrol ederek yemeyi tercih etmekte³⁵¹ ve elinde et kokusu olduğu halde geceleme

³⁴² Mâlik, Muvatta', İsti'zân, 1, IV, s. 439.

³⁴³ İbn Ebî Şeybe, Musannef, IX, s. 463.

³⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, Musannef, IX, s. 463 (17890).

³⁴⁵ Bakara, 1/168-172.

³⁴⁶ En'am, 6/118.

³⁴⁷ En'am, 6/118.

³⁴⁸ Tirmîzî, Et'ime, 12.

³⁴⁹ Buhârî, Et'ime, 13.

³⁵⁰ Tirmîzî, Et'ime, 39.

³⁵¹ Ebû Dâvûd, Et'ime, 43.

uygun görmemektedir.³⁵² Hz. Peygamber hiçbir yemek için olumsuz bir söz kullanmamıştır ve böylece mü'minlere nimetin kadrini bilmeyi öğretmektedir.³⁵³

Gunye'nin yemek adabı bölümünde yemeğe besmeleyle başlamak, sağ elle yemek, çok yemenin zemmedilmesi yer almıştır. Davet edildiğinde icabet etmeyi, davet yemeğinin niteliğini, yemek kablarının cinsinin ne olacağını anlatan hadisler aktarılmıştır.

1. Yeme-İçme Adabıyla İlgili Hadisler

1. روى أن أصحاب النبي (ص) قالوا: " يا رسول الله إنا نأكل ولا نشبع، قال رسول الله (ص): فلعلكم تفترقون؟ قالوا: نعم، قال (ص): فاجتمعوا على طعامكم واذكروا اسم الله تعالى يبارك لكم فيه "

Peygamber (sav)'in ashabı: “Ya Rasulallah, biz yiyoruz, doymuyoruz.” dediler. O da: “Belki de siz ayrı ayrı yiyorsunuz.” dedi. Onlar da: “Evet” deyince: “Yemekte toplanın, Bismillah deyin; bereketli olur.” buyurdu.

Ulaşılan kaynaklardaki metinler yukarıdaki hadisin metniyle aynıdır.

Hadis İbn Mâce,³⁵⁴ Ebû Dâvûd,³⁵⁵ Taberânî'de³⁵⁶ rivayet edilmiştir. Elbânî'ye göre İbn Mâce ve Ebû Dâvûd'un rivayetleri ‘hasen’dir.³⁵⁷

2. وعن جابر بن عبد الله عنه ما أنه سمع النبي (ص) يقول: " إذا دخل الرجل بيته فذكر الله تعالى عند دخوله وعند طعامه قال الشيطان لأولاده لا مبيت لكم ولاعشاء، وإذا دخل فلم يذكر اسم الله عند دخوله قال الشيطان: أدركتم المبيت، فإذا لم يذكر اسم الله عند طعامه قال: أدركتم المبيت والعشاء "

Câbir b. Abdullah (ra) Peygamber (sav)'den şöyle dediğini işitmiştir: “Bir adam evine girer de girerken ve yemek yerken Allah Teâlâ'nın adını anarsa, şeytan evlatlarına: ‘Bu evde sizin için yiyecek bir şey yoktur’ der. Yatağa girer de o anda Allah’ın adını anmazsa, şeytan: ‘Yatacak yer yakaladınız.’ der. Yemek yerken Allah’ın adını anmazsa: ‘Yatacak yer de buldunuz, yiyecek şey de buldunuz.’ der.

Hadise ulaşılan kaynaklarda metin Gunye'deki metinle aynıdır

Hadis Ahmed b. Hanbel,³⁵⁸ Müslim,³⁵⁹ İbn Mâce,³⁶⁰ Ebû Dâvûd'da³⁶¹ kaydedilmiştir. Ahmed b. Hanbel'de hadisle ilgili iki rivayet vardır. Şuayb Arnavud'a göre birinci rivayette

³⁵² Ebû Dâvûd, Et'ime, 54.

³⁵³ Buhârî, Et'ime, 21.

³⁵⁴ İbn Mâce, Et'ime, 17.

³⁵⁵ Ebû Dâvûd, Et'ime, 15.

³⁵⁶ Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr, XXII, s. 139.

³⁵⁷ İbn Mâce, Et'ime, 17 (3286); Ebû Dâvûd, Et'ime, 15 (3764).

hadis ‘sahih’, isnad İbn Lehiya’nın hıfzı kötü olduğu için ‘zayıf’³⁶² tir. İkinci rivayette ise isnad Müslim’in şartı üzere ‘sahih’³⁶³ tir. İbn Mâce,³⁶⁴ Ebû Dâvûd’da³⁶⁵ Elbânî’ye göre ve İbn Hibbân’da da³⁶⁶ Şuayb Arnavud’a göre hadis ‘sahih’³⁶⁷ tir.

3. وعن حذيفة رضي الله عنه أنه قال: " كان إذا حضرنا مع رسول الله طعاماً لم يضع أحدنا يده حتى يبدأ رسول الله (ص)، وإنا حضرنا معه طعاماً فجاء أعرابي كأنما يدفع، فذهب ليضع يده في الطعام، فأخذ رسول الله (ص) بيده، ثم جاءت جارية كأنما تدفع، فذهبت لتضع يدها في الطعام فأخذ رسول الله (ص) بيدها، وقال: إن الشيطان يستحل الطعام الذي لم يذكر اسم الله عليه، وإنه جاء بهذا الأعرابي يستحل به فأخذت بيده، وجاء بهذه الجارية يستحل بها فأخذت بيده، فو الذي نفسى بيده إن يده في يدي مع أيديهما "

Huzeyfe (ra) şöyle demiştir: ‘Biz Rasûlallah (sav) ile bir yemekte bulunduğumuz zaman o başlamadıkça elimizi sürmezdik. Bir gün onunla beraber bir yemekte idik bir bedevi koşarcasına geldi, elini yemeğe sokmaya kalktı; Rasûlullah (sav) elinden tuttu. Sonra bir cariye de koşarcasına geldi; elini sokmaya kalktı; Rasûlullah (sav) onun da elini tuttu ve şöyle dedi: ‘Şeytan Allah’ın adının anılmadığı yemeği kendine helal sayar; o, bu bedevi ile geldi; ben de elini tuttum. Bu cariye ile geldi, yemeği mübah saymak istedi; onun da elini tuttum: Ruhum elinde olan Allah’a yemin ederim ki onun eli bu ikisinin elleriyle birlikte benim elimdedir.’ ”

Taranan kaynaklarda metin Gunye metniyle aynıdır.

Hadis Ahmed b. Hanbel,³⁶⁷ Müslim,³⁶⁸ Ebû Dâvûd’da³⁶⁹ rivayet edilmiştir. Ahmed b. Hanbel’de hadisle ilgili iki rivayet bulunmaktadır. Şuayb Arnavud’a göre birinci rivayette, rical Buhârî ve Müslim’in ricalidir ve ‘sîka’dır. Müslim’in şartı üzere isnad ‘sahih’³⁷⁰ tir. İkinci rivayette ise Ebû Huzeyfe dışında rical Buhârî ve Müslim’in

³⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIII, s. 69; XXIII, s. 325.

³⁵⁹ Müslim, Eşribe, 103.

³⁶⁰ İbn Mâce, Dua, 19.

³⁶¹ Ebû Dâvûd, Et’ime, 16.

³⁶² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIII, s. 69, 2 no’lu dipnot.

³⁶³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIII, s. 325, 2 no’lu dipnot.

³⁶⁴ İbn Mâce, Dua, 19 (3887).

³⁶⁵ Ebû Dâvûd, Et’ime, 16 (3765).

³⁶⁶ İbn Hibbân, Sahîh, III, s. 101, 1 no’lu dipnot.

³⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVIII, s. 285; XXXVIII, s. 391.

³⁶⁸ Müslim, Eşribe, 102.

³⁶⁹ Ebû Dâvûd, Et’ime, 16.

³⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVIII, s. 285, 2 no’lu dipnot.

ricalidir ve ‘sîka’dır. İsnad Müslim’in şartı üzere ‘sahih’tir.³⁷¹ Elbânî Ebû Dâvûd’un rivayeti için ‘sahih’ demiştir.³⁷²

4. " وإن نسي أن يذكر اسم الله تعالى عند أوله فليقل: بسم الله أوله وآخره "

Hız. Aişe (ra) Peygamberden şöyle nakleder: Yemeğin başında “Bismillah” demeyi unutursa: Bismillah evvelehü ve ehirahü (başında da sonunda da bismillah)” desin.

Ulaşılan kaynaklarda hadisin metni aynıdır. Sadece İbn Mâce’de hadisin sebab-i vurudu olarak şu bölüm zikredilir: Hız. Peygamber (sav) ashabından altı kişiyle beraber bir sofradaydı, bir adam geldi ve yemeği iki lokmada yedi, bunun üzerine Hız. Peygamber: “Besmele çekseydi bu yemek hepimize yeterdi” dedi.

Hadis İbn Mâce,³⁷³ Ebû Dâvûd,³⁷⁴ Tirmizî’de³⁷⁵ yer alır. İbn Mâce ve Ebû Dâvûd’da Elbânî’ye göre isnad ‘sahih’tir.³⁷⁶ Tirmizî’ye göre hadis ‘hasen garip’tir.

5. " من شرب في إناء ذهب أو فضة أو إناء فيه شيء من ذلك فإنا ما يجرجر في بطنه نار جهنم "

Peygamberimiz (sav) şöyle buyuruyor: “Kim altın veya gümüş veyahut bunlarla kaplı bir kaptaki bir şey içerirse, karnına cehennem ateşini doldurmuş olur.”

Taranan kaynaklarda hadisin metninde bir farklılık yoktur.

Hadis Ahmed b. Hanbel,³⁷⁷ Buhârî,³⁷⁸ İbn Mâce,³⁷⁹ Taberânî,³⁸⁰ Beyhakî’de³⁸¹ rivayet edilmiştir. İbn Mâce’de Elbânî’ye göre ‘sahih’tir.³⁸² Ahmed b. Hanbel’de hadis iki yerde rivayet edilmiştir. Bu iki rivayet te Ümmü Seleme’ye aittir. Şuayb Arnavud’a göre birinci rivayette isnad Müslim’in şartı üzere ‘sahih’tir ve Abdurrahman Serrac hariç rical Buhârî ve Müslim’in ricalidir.³⁸³ İkinci rivayette hadis ‘sahih’, rical ‘sîka’, Buhârî ve Müslim’in ricalidir. Seneddeki Cerir b. Hazîm

³⁷¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVIII, s. 391, 3 no’lu dipnot.

³⁷² Ebû Dâvûd, Et’ime, 16 (3766).

³⁷³ İbn Mâce, Et’ime, 7.

³⁷⁴ Ebû Dâvûd, Et’ime, 16.

³⁷⁵ Tirmizî, Et’ime, 47.

³⁷⁶ İbn Mâce, Et’ime, 7 (3264); Ebû Dâvûd, Et’ime, 16 (3767).

³⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XLIV, s. 206; XLIV, s. 216.

³⁷⁸ Buhârî, Eşribe, 28

³⁷⁹ İbn Mâce, Eşribe, 17.

³⁸⁰ Taberânî, Mu’cemü’l-Kebîr, XXIII, s. 358.

³⁸¹ Beyhakî, Şu’abü’l-İmân, VIII, s. 379.

³⁸² İbn Mâce, Eşribe, 17 (3413).

³⁸³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XLIV, s. 206, 1 no’lu dipnot.

üzerinde ihtilaf edilmiştir. Abdurrahman Serrac rivayetinde de ziyade vardır; fakat o ‘sahih’ tir.³⁸⁴ Ebû Ya’la’da Hüseyin Selim Esed’e göre isnad ‘sahih’ tir. Burada Cerir için, o Hazim’dir denilmiştir.³⁸⁵

6. " من دعى فليجب فإن شاء طعم وإن شاء ترك "

“Kim davet edilirse icabet etsin; isterse yer, isterse terk eder.”

Hadise ulaşılan kaynaklarda metinde bir farklılık yoktur.

Hadis Ahmed b. Hanbel,³⁸⁶ Müslim,³⁸⁷ Ebû Dâvûd,³⁸⁸ Beyhakî’de³⁸⁹ Câbir (ra) tarikiyle tahric edilmiştir. Ahmed b. Hanbel’de Şuayb Arnavud’a göre isnad Müslim şartı üzere ‘sahih’,³⁹⁰ Ebû Dâvûd’da Elbânî’ye göre hadis ‘sahih’ tir.³⁹¹

7. " وعن عبد الله بن عمر قال: رسول الله (ص): من دعى فلم يُجب فقد عصا الله تعالى ورسوله، ومن دخل على غير دعوة دخل سارقًا وخرج مُغِيرًا "

“Kim davete icabet etmezse, Allah’a ve Rasülü’ne isyan etmiş olur. Kim davetsiz girerse, hırsız olarak girer, yağmacı olarak çıkar.”

Taranan kaynaklarda metin Gunye metniyle aynıdır.

Hadis Ebû Dâvûd,³⁹² Beyhakî,de³⁹³ nakledilmiştir. Elbânî’ye göre Ebû Dâvûd’un rivayeti ‘zayıf’ tir. İsnaddaki Eban b. Tarık’ın ‘mechul’ olduğu söylenmiştir.³⁹⁴ Nasbu’r-Râye’de ise hadis ‘mevkuf’, hükmen ‘merfu’dur. Fakat Bin Ziyad, Eban b. Tarık’ın hadislerini hüccet kabul etmemiştir.³⁹⁵ İrvâû’l-Ğalil’de İbn Adî, hadis için ‘münker’, Eban için de ‘zayıf’ demiştir.³⁹⁶ Verilen bilgilere göre hadis ‘zayıf’ tir.

³⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XLIV, s. 216, 1 no’lu dipnot.

³⁸⁵ Ebû Ya’la, Müsned, XII, s. 345, 1 no’lu dipnot.

³⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIII, s. 386.

³⁸⁷ Müslim, Nikâh, 106; Sıyâm, 28.

³⁸⁸ Ebû Dâvûd, Et’ime, 1; Savm, 76.

³⁸⁹ Beyhakî, Sünenü’l-Kübra, VII, s. 431.

³⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIII, s. 386, 3 no’lu dipnot.

³⁹¹ Ebû Dâvûd, Et’ime, 1 (3740).

³⁹² Ebû Dâvûd, Et’ime, 1.

³⁹³ Beyhakî, Sünenü’l-Kübra, VII, s. 108.

³⁹⁴ Ebû Dâvûd, Et’ime, 1 (3741).

³⁹⁵ Zeylâ’î, Nasbu’r-Râye, IV, s. 221.

³⁹⁶ Elbânî, İrvâ’ül-Ğalil, VII, s. 15.

8. " يمنع منه المحتاج و يحضره المستغنى عنه "

“Muhtaçlar yasaklanıyor, zenginler çağırılıyorsa bu yemek hayırlı bir yemek değildir.”

Hadise ulaşılan kaynaklarda metin şu şekildedir: “Davet yemeklerinin en şerlisi zenginlerin çağırılıp fakirlerin terk edildiği yemektir. Davete icabet etmeyen Allah’a ve Rasülü’ne asi olur.”

Hadis Muvatta,³⁹⁷ Abdürrezzak,³⁹⁸ Buhârî,³⁹⁹ Müslim,⁴⁰⁰ İbn Mâce,⁴⁰¹ Ebû Dâvûd,⁴⁰² Taberânî,⁴⁰³ Beyhakî’de⁴⁰⁴ bulunmaktadır. İbn Mâce⁴⁰⁵ ve Ebû Dâvûd’un rivayetleri Elbânî’ye göre ‘sahih’tir.⁴⁰⁶ Şuayb Arnavud Ahmed b. Hanbel’in dört rivayetinin tahririnde şöyle söylemiştir: Birinci rivayet ‘sahih’, sened Numan b. Raşit’ten dolayı ‘zayıf’tır, geri kalan ricalin hepsi ‘sika’dır ve Buhârî, Müslim’in ravileridir.⁴⁰⁷ Diğer iki rivayette de isnad Buhârî ve Müslim’in şartı üzere ‘sahih’tir.⁴⁰⁸ Dördüncü rivayet ‘sahih’, isnad ‘hasen’, rical ‘sika’dır. Muhammed b. Abdurrahman Tufevî hariç rical Buhârî ve Müslim’indir.⁴⁰⁹ İbn Hibbân’da Şuayb Arnavud’a göre isnad kavi, rical ‘sika’dır.⁴¹⁰

9. " من أكل من هذه البقلة الخبيثة فلا يقربنَّ مصلانا "

“Sarımsak, soğan yiyen mescidimize yaklaşmasın.”

Bu hadisin sebab-i vürûdu ile ilgili Hz. Ömer (ra)’e ait bir olay nakledilir: “Hz. Ömer (ra) Cuma hutbesinde ilk önce ‘Ey insanlar! Bu iki bitkiden uzak durun.’ dedikten sonra, Hz. Peygamber (sav)’in soğan, sarımsak yiyen bir adamın elinden tutup onu

³⁹⁷ Mâlik, Muvatta’, Nikâh, 21, 22, III, s. 227.

³⁹⁸ Abdurrezzak, Musannef, X, s. 447.

³⁹⁹ Buhârî, Nikâh, 72.

⁴⁰⁰ Müslim, Nikâh, 106.

⁴⁰¹ İbn Mâce, Nikâh, 25.

⁴⁰² Ebû Dâvûd, Et’ime, 1.

⁴⁰³ Taberânî, Mu’cemü’l-Kebir, XII, s. 160.

⁴⁰⁴ Beyhakî, Sünenü’l-Kübra, VII, s. 427.

⁴⁰⁵ İbn Mâce, Nikâh, 25 (1913).

⁴⁰⁶ Ebû Dâvûd, Et’ime, 1 (3742).

⁴⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 149, 1 no’lu dipnot.

⁴⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XII, s. 223, 3 no’lu dipnot; XIII, s. 62, 3 no’lu dipnot.

⁴⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVI, s. 260, 1 no’lu dipnot.

⁴¹⁰ İbn Hibbân, Sahîh, XII, s. 119, 3 no’lu dipnot.

Beki' mevkiine çıkarana kadar götürdüğünü anlatıyor ve bunun üzerine: 'Bu iki bitkiyi yerseniz pişirerek yiyin.' diyor.⁴¹¹

Hadisin metninde farklılık olarak Müslim'in bir rivayetinde "Kim pırasa yerse" ifadesi,⁴¹² diğer rivayetinde ise "Melekler rahatsız olur." ifadesi⁴¹³ bulunmaktadır. Ebu Dâvud'da da Gunye metnine ilave olarak: " Evinde otursun." Ziyadesi bulunmaktadır. Tirmizî'nin bir rivayetinde Peygamberimizin bu kokudan hoşlanmadığı, ibaresi vardır.⁴¹⁴ Nesâî'de Hz. Peygamberin: "Soğan ve sarımsağı pişirerek yiyin" tavsiyesiyle birlikte, diğer başka bir rivayette de meleklerle rahatsızlık verileceğinden bahsedilmektedir.

Hadis Ahmed b. Hanbel,⁴¹⁵ Buhârî,⁴¹⁶ Müslim,⁴¹⁷ İbn Mâce,⁴¹⁸ Ebû Dâvûd,⁴¹⁹ Tirmizî,⁴²⁰ Nesâî'de⁴²¹ yer almıştır. Elbânî İbn Mâce ve Nesâî'nin rivayetleri için 'sahih' hükmünü vermiştir.⁴²² Şuayb Arnavud Ahmed b. Hanbel'in rivayetleri için şu hükümleri vermiştir: İsnad birinci rivayette Müslim'in şartı üzere 'sahih'tir.⁴²³ İkinci rivayette hadis 'sahih', İbnü'l-Velid 'müdelles' olduğu ve 'an'an' ile rivayet ettiği için isnad 'zayıf'tır. Kalan rical 'sika'dır.⁴²⁴

10. " ما ملأ ابن آدم و عاء شراً من بطنه "

"Ademoğlu karnından daha şerli bir kap doldurmamıştır."

İbn Hibbân'da metin Gunye metniyle aynıdır. Tirmizî ve İbn Mâce'de metin: "İnsana belini doğrultacak birkaç lokma yeter eğer birkaç lokma yetmeyecekse hiç olmazsa onu üçe ayırsın." şeklindedir.

⁴¹¹ İbn Mâce, Et'ime, 59.

⁴¹² Müslim, Mesâcid, 72.

⁴¹³ Müslim, Mesâcid, 74.

⁴¹⁴ Tirmizî, Et'ime, 13.

⁴¹⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVIII, s. 129; XXIX, s. 277.

⁴¹⁶ Buhârî, Ezân, 160; Et'ime, 49.

⁴¹⁷ Müslim, Mesâcid, 68, 70, 72, 74.

⁴¹⁸ İbn Mâce, Et'ime, 59.

⁴¹⁹ Ebû Dâvûd, Et'ime, 40, 42.

⁴²⁰ Tirmizî, Et'ime, 13.

⁴²¹ Nesâî, Mesâcid, 16, 17.

⁴²² İbn Mâce, Et'ime, 59 (3363); Nesâî, Mesâcid, 16, 17 (707-708).

⁴²³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVIII, s. 129, 1 no'lu dipnot.

⁴²⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIX, s. 277, 4 no'lu dipnot.

Hadis İbn Mâce,⁴²⁵ Tirmizî'de⁴²⁶ bulunmaktadır. İbn Mâce'de⁴²⁷ Elbânî'ye göre, İbn Hibbân'da Şuayb Arnavud'a göre 'sahih'tir.⁴²⁸ Tirmizî hadisin 'hasen sahih' olduğunu söylemiştir.

11. " ما مدح طعاماً ولا نَمَّه "

"Hiçbir yemeği kınamaz ve methetmezdi."

Ulaşılan kaynaklarda hadisin metni gunye metniyle aynı değildir. Bu kaynaklar Hz. Peygamberin iştahı olduğunda yediğini, olmadığında terk ettiğini aktarır.

Hadis Ahmed b. Hanbel,⁴²⁹ Buhârî,⁴³⁰ Müslim,⁴³¹ İbn Mâce,⁴³² Ebû Dâvûd⁴³³ ve Tirmizî'de⁴³⁴ yer almaktadır. Ahmed b Hanbel'de bu hadisle ilgili iki rivayet vardır. Ve hadis Ebû Hureyre tarikiyle gelmiştir. Şuayb Arnavud'a göre birinci rivayet 'sahih', isnad 'hasen', Ebû Yahya Mevlâ Ce'de'nin dışında rical 'sîka' ve Buhârî ve Müslim'in ricalidir.⁴³⁵ İkinci rivayetin isnadı Buhârî ve Müslim'in şartı üzere 'sahih'tir.⁴³⁶ İbn Mâce⁴³⁷ ve Ebû Dâvûd'da Elbânî'ye göre 'sahih',⁴³⁸ Tirmizî'ye göre 'hasen sahih'tir.

12. " إذا وقع الذباب في إناء أحدكم فليغمسه فيه، فإن في أحد جناحيه داء و في الآخر شفاء وأنه يتقى بالذى فيه الداء "

"Birinizin kabına sinek düşerse, onu iyice batırsın; zira onun bir kanadında hastalık, öteki kanadında da şifa vardır. O şifa olan kanadını yukarı kaldırır."

Hadisin metni bütün kaynaklarda Gunye metniyle aynıdır.

⁴²⁵ İbn Mâce, Et'ime, 50.

⁴²⁶ Tirmizî, Zühd, 47.

⁴²⁷ İbn Mâce, Et'ime, 50 (3349).

⁴²⁸ İbn Hibbân, Sahîh, II, s. 449, 1 no'lu dipnot.

⁴²⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, s. 467, 474, 479, 481, 495.

⁴³⁰ Buhârî, Et'ime, 21; Menâkıb, 23.

⁴³¹ Müslim, Eşribe, 187, 188.

⁴³² İbn Mâce, Et'ime, 4.

⁴³³ Ebû Dâvûd, Et'ime, 14.

⁴³⁴ Tirmizî, Birr, 84.

⁴³⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 312, 1 no'lu dipnot.

⁴³⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVI, s. 131, 2 no'lu dipnot.

⁴³⁷ İbn Mâce, Et'ime, 4 (3259).

⁴³⁸ Ebû Dâvûd, Et'ime, 14 (3763).

Hadis Ahmed b. Hanbel,⁴³⁹ Buhârî,⁴⁴⁰ İbn Mâce,⁴⁴¹ Ebû Dâvûd,⁴⁴² Dârimî,⁴⁴³ Nesâî'de⁴⁴⁴ tahrir edilmiştir. Darimî'de Hüseyin Selim Esed'e göre⁴⁴⁵ İbn Mâce⁴⁴⁶ ve Ebû Dâvûd'da Elbânî'ye göre hadis 'sahih'tir.⁴⁴⁷ İbn Hibbân'da⁴⁴⁸ Şuayb Arnavud isnada 'sahih', rical Buhârî ve Müslim'in ricali demiştir. Ahmed b. Hanbel'de ise Şuayb Arnavud'a göre isnad kavî, rical 'sika' ve İbn Aclân hariç rical Buhârî ve Müslim'in ricalidir.⁴⁴⁹

Sinek hadisi tasnif döneminden bugüne kadar üzerinde çok tartışılan bir hadis olmuştur. Tasnif döneminde kelimciler bu hadisi eleştirmişler ve sinekte zehir ve panzehirin bulunamayacağını, kaba düşerken bunları bilerek zehirli kanadını ilk önce batramayacağını söylemişlerdir. İbn Kuteybe (ö.276/889) ise hadisin sahih olduğunu savunmuştur. Orta Çağ'da bu hadis için bilimsel veri ihtiva eden herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bugüne kadar yapılan deneylerde de kesin bilimsel bir sonuca ulaşılamamıştır. Bilimsel olarak sinekte şifa ve panzehir olacak bir durum söz konusu değildir. Özetle söylemek gerekirse sinek hadisinin metin yönünden sahih olduğu kanaatine varmak için daha detaylı çalışmalara ihtiyaç vardır.⁴⁵⁰

13. " نهى أن يرفع الطست حتى يطف، يعنى يمتلىء "

Peygamberimiz (sav) kap doluncaya kadar leğenin kaldırılmasını men etmiştir.

14. " أنا و أتقياء أمتى براء من التكلف "

“Ben ve ümmetimin takva sahipleri tekellüften uzağız.”

13 ve 14 numaralı hadisler herhangi bir kaynakta bulunamamıştır.

⁴³⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XII, s. 46.

⁴⁴⁰ Buhârî, Tıbb, 58; Bed'ül-Hâlk, 16.

⁴⁴¹ İbn Mâce, Tıbb, 31.

⁴⁴² Ebû Dâvûd, Et'ime, 49.

⁴⁴³ Dârimî, Et'ime, 12.

⁴⁴⁴ Nesâî, Fera, 12.

⁴⁴⁵ Dârimî, Et'ime, 12, 3 no'lu dipnot.

⁴⁴⁶ İbn Mâce, Tıbb, 31 (3504).

⁴⁴⁷ Ebû Dâvûd, Et'ime, 49 (3844).

⁴⁴⁸ İbn Hibbân, Sahîh, IV, s. 56, 1 no'lu dipnot.

⁴⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XII, s. 46, 1 no'lu dipnot.

⁴⁵⁰ Osman Oruçhan, Hadis ve Bilim, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 348-353.

F. TEMİZLİK ADABI

İslam dini temizliğe özel bir yer ayırmıştır. Taharet, pislikleri terk etme, onlardan uzak durma manasına gelir. Taharet kelimesi değişik şekilleriyle Kur'an'da otuz bir yerde geçmektedir. Pisliklerden temizlenme bunun yarısını teşkil eder.⁴⁵¹ Kur'an-ı Kerim'de Allah, manevi temizliğe vurgu yaparak temizlenenleri seveceğini söylemekte ve bunun için insanlara tevbeyi örnek vermektedir.⁴⁵² Kalp temizliği ile ilgili olarak da, Allah puta tapan ve yalan söyleyenlerin bundan uzak olacağını bildirmektedir.⁴⁵³ Mala bağımlılıktan kurtulmak da temizlik olarak ele alınmakta, zekat bunun çözümü olarak gösterilmektedir.⁴⁵⁴ Maddi temizlikle ilgili olarak namaza başlarken güzel giysilerinizi giyin öğüdü yer almaktadır.⁴⁵⁵

Hız. Peygamberin sünnetinde temizlik çok yönlü bir şekilde uygulanmıştır. Vücut temizliğinden⁴⁵⁶ başlayarak kıyafet⁴⁵⁷ ve oturuş mekânının temizliğine⁴⁵⁸ kadar hatta özel ihtiyaçların giderilmesinde bile temizliğin vazgeçilmez bir unsur olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.⁴⁵⁹ Hız. Peygamber İbadetlere bir hazırlık olması hasebiyle temizliğin önemi için Allah'ın temizliği ve temiz olanı sevdiğini bildirir.⁴⁶⁰ Hız. Peygamber, hastalıklardan korunmak için gıdaların temizliğine de dikkat edilmesi yönünde müslümanları uyarmıştır.⁴⁶¹

Günye'de temizlikle ilgili sadece tuvalet ve istinca adabı işlenmiş ve bu konuda tuvalete girerken Allah'a sığınma ve çıktuktan sonra hamdetme duası verilmiştir. Bu iki hadisten sonra da uzun bir şekilde tuvalete oturma adabından taharet ve istibra'dan bahsedilmiştir.

⁴⁵¹ www.yeniumit.com.tr/konular/detay/Kuran-ve-hadislerde-temizlik, (11.08.2012).

⁴⁵² Bakara, 2/222.

⁴⁵³ Mâide, 5/41.

⁴⁵⁴ Tevbe, 9/103.

⁴⁵⁵ A'lâ, 87/14, 15.

⁴⁵⁶ Buhârî, Libas, 63; Cuma, 12.

⁴⁵⁷ Ebû Dâvûd, Libas, 14.

⁴⁵⁸ Tirmîzî, Edeb, 41.

⁴⁵⁹ Buhârî, Libas, 63.

⁴⁶⁰ Tirmîzî, Edeb, 41.

⁴⁶¹ Tirmîzî, Edeb, 74.

1. Tuvalet ve İstinca Adabıyla İlgili Hadisler

1. " بسم الله أعوذ بالله من الخبث والخبائث ومن الرجس النجس الشيطان الرجيم "

“Bismillah, bütün pis ve pisliklerden, Allah’ın rahmetinden kovulmuş necis şeytandan Allah’a sığınırım. “

Ulaşılan kaynaklarda metin Gunye metni ile aynı değildir, Araştırılan kaynaklarda, “Allah’ın rahmetinden kovulmuş necis şeytandan sığınırım” cümlesi bulunmamaktadır.

Hadis İbn Ebî Şeybe,⁴⁶² Ahmed b. Hanbel,⁴⁶³ Buhârî,⁴⁶⁴ Müslim,⁴⁶⁵ İbn Mâce,⁴⁶⁶ Ebû Dâvûd,⁴⁶⁷ Tirmizî,⁴⁶⁸ Nesâî’de⁴⁶⁹ nakledilmiştir. Enes b. Malik’ten rivayet edilmiştir. Ahmed b. Hanbel’de Şuayb Arnavud’a göre isnad Buhârî ve Müslim üzere ‘sahih’tir.⁴⁷⁰ İbn Hibbân’da Şuayb Arnavud’a göre isnad Müslim’in şartı üzere ‘sahih’tir.⁴⁷¹ Elbânî’ye göre İbn Mâce ve Ebû Dâvûd’un rivayetleri ‘sahih’tir.⁴⁷² Tirmizî hadis için ‘hasen sahih’ hükmünü vermiştir. Bu hadisin Zeyd b. Erkam’dan gelen bir tarîki de vardır. Fakat bu tarikle gelen hadisin isnadında ‘ıztırab’ vardır. Enes hadisi en ‘sahih’ olanıdır.⁴⁷³

2. " الحمد لله الذى أذهب عنى الأذى و عافانى، غفرانك "

“Eziyet veren şeyi benden uzaklaştıran Allah’a hamdolsun, ya Rabbi, mağfiretini dilerim.”

Hadisin metni İbn Mâce’nin bir rivayetinde ve İbn Ebî Şeybe’de Gunye metniyle aynıdır. Diğer kaynaklarda metin Gunye metninden farklıdır, tuvaletten çıkınca “Ğufraneke” denmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu rivayetler Hz. Aişe tarîkiyle gelmiştir. Diğer iki rivayet de Enes b. Mâlik’ten rivayet edilmiştir.

⁴⁶² İbn Ebî Şeybe, Musannef, I, s. 219.

⁴⁶³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIX, s. 13.

⁴⁶⁴ Buhârî, Vudu, 9.

⁴⁶⁵ Müslim, Hayz, 122.

⁴⁶⁶ İbn Mâce, Tahâret, 9.

⁴⁶⁷ Ebû Dâvûd, Tahâret, 3.

⁴⁶⁸ Tirmizî, Tahâret, 4.

⁴⁶⁹ Nesâî, Tahâret, 15.

⁴⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIX, s. 13, 1 no’lu dipnot.

⁴⁷¹ İbn Hibbân, Sahîh, IV, s. 253, 1 no’lu dipnot.

⁴⁷² İbn Mâce, Tahâret, 9 (296); Ebû Dâvûd, Tahâret, 3 (4).

⁴⁷³ Tirmizî, Tahâret, 4.

Hadis İbn Mâce,⁴⁷⁴ Ebû Dâvûd,⁴⁷⁵ Tirmizî,⁴⁷⁶ İbn Ebî Şeybe'de⁴⁷⁷ tahrir edilmiştir. Elbânî'ye göre İbn Mâce⁴⁷⁸ ve Ebû Dâvûd'un rivayetleri 'sahih'tir.⁴⁷⁹ Tirmizî ise, hadisin 'hasen garip' olduğunu seneddeki Yusuf b. Ebî Bürde'nin bu hadis haricinde bilinmediğini söylemektedir.

G. GİYİM ADABI

Kur'an-ı Kerim'de giyim adabıyla ilgili öncelikle Müslüman hanımlara tesettür emredilmiştir.⁴⁸⁰ Allah insanlara, edeb yerlerini örtecek ve onları süslü kılacak giysiler giymelerini öğretmiştir; fakat bunun yanı sıra takva elbisesi giymenin daha hayırlı olduğunu bildirmiştir.⁴⁸¹

Sünnette giyim adabıyla ilgili Hz. Peygamber'in koyduğu birtakım kurallar bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in yeni elbise giydiğinde dua etmesi,⁴⁸² elbisenin temizliğine çok dikkat etmesi,⁴⁸³ kadın ve erkeğin cinslerine uygun kıyafet kullanmalarının gerektiğini vurgulaması⁴⁸⁴ ve kıyafetin kişiyi kibre sevketmemesinin önemi⁴⁸⁵ sünnetin giyimle ilgili hassas uygulamalar içerdiğini gösterir. Hz. Peygamber (sav) kadınların ince kıyafet giymelerini⁴⁸⁶ ve erkeklerin de ipek giymelerini⁴⁸⁷ yasaklamıştır. Allah'ın verdiği nimetlere karşı şükürün bir neticesi olarak kıyafeti mali duruma uygun giymenin müslümana yakışan tavır olduğundan bahsedilmiştir.⁴⁸⁸

⁴⁷⁴ İbn Mâce, Tahâret, 10.

⁴⁷⁵ Ebû Dâvûd, Tahâret, 18.

⁴⁷⁶ Tirmizî, Tahâret, 5.

⁴⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, Musannef, I, s. 225.

⁴⁷⁸ İbn Mâce, Tahâret, 10 (300).

⁴⁷⁹ Ebû Dâvûd, Tahâret, 18 (30).

⁴⁸⁰ Ahzab, 33/59.

⁴⁸¹ A'râf, 7/26.

⁴⁸² Ebû Dâvûd, Libas, 1; Tirmizî, Libas, 28.

⁴⁸³ Ebû Dâvûd, Libas, 14.

⁴⁸⁴ Ebû Dâvûd, Libas, 31.

⁴⁸⁵ Buhârî, Libas, 1.

⁴⁸⁶ Mâlik, Muvatta', Libas, 4, IV, s. 314.

⁴⁸⁷ Buhârî, Libas, 25.

⁴⁸⁸ Ebû Dâvûd, Libas, 14.

Gunye’de giyim konusunda haram olan kıyafetler, mekruh giyinme tarzı, kadın ve erkeğin cinslerine uygun giyinmeleri gerekliliği anlatılmaktadır. Kadınlar için tesettüre dikkat etme, elbisenin rengi, iç kıyafet giyilmesi tavsiyesi yer almaktadır.

1. Giyim Adabıyla İlgili Hadisler

1. "إزرة المسلم إلى نصف الساق، ولا حرج أولاً جناح فيما بينه وبين الكعبين، ما كان أسفل من الكعبين فهو في النار، من جرّ إزاره بطراً لم ينظر الله إليه "

“Müslümanın eteği bacağın yarısına kadardır. Topuklara kadar inmesinde de bir mahzur yoktur. Topuklardan aşağı olan ateştedir. Kim şımararak eteğini sürüklerse, Allah onun yüzüne bakmaz.”

Hadisin metni ulaşılan kaynaklarda aynıdır.

Hadis Ahmed b. Hanbel,⁴⁸⁹ İbn Mâce,⁴⁹⁰ Ebû Dâvûd,⁴⁹¹ İbn Hibbân’da⁴⁹² rivayet edilmiştir.

Hadisi Said el Hudrî rivayet etmiştir. İsnad Ahmed b. Hanbel’de Şuayb Arnavud’a göre Müslim’in şartı üzere ‘sahih’tir,⁴⁹³ İbn Mâce,⁴⁹⁴ Ebû Dâvûd’da⁴⁹⁵ Elbânî’ye göre, İbn Hibbân’da Şuayb Arnavud’a göre ‘sahih’tir.⁴⁹⁶

2. " السراويل نصف الكسوة "

“Şalvar (don) ne güzel giysidir.” Gunye’de verilen bu tercüme şekli yanlıştır. Aslı şöyledir: “Şalvar kıyafetin yarısıdır”

Hadisin kaynağı bulunamamıştır.

3. " اللهم اغفر للمسرولات "

“Allahım, şalvar giyen kadınları bağışla.”

⁴⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII, s. 486.

⁴⁹⁰ İbn Mâce, Libas, 7.

⁴⁹¹ Ebû Dâvûd, Libas, 30.

⁴⁹² İbn Hibbân, Sahîh, XII, s. 263.

⁴⁹³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII, s. 486, 3 no’lu dipnot.

⁴⁹⁴ İbn Mâce, Libas, 7 (3573).

⁴⁹⁵ Ebû Dâvûd, Libas, 30 (4093).

⁴⁹⁶ İbn Hibbân, Sahîh, XII, s. 264, 1 no’lu dipnot.

Hadis uydurmadır, senedindeki İbrahim b. Zekeriyya'nın hiçbir suretle hadisi alınmaz.⁴⁹⁷

Bu 'mevzu' rivayetin dışında Hz. Peygamber'e, ait muteber hadis kaynaklarında yer alan şalvarla ilgili rivayetler vardır. Onlardan bazıları şunlardır: İbn Abbas (ra) Hz. Peygamber (sav) Veda haccında-Arafatta bizlere hitaben: "İhrama girecek kimse izâr (yani belinden aşağısını örtecek bez, kumaş) bulamadığı zaman şalvar, yani don giysin; iki edik bulamayan da iki mest giysin" buyurdu.⁴⁹⁸

Yine Hz. Peygamber: "İhramlıyken, gömlek giymeyiniz, Pantolon ve şalvar türü şeyler de giymeyiniz"⁴⁹⁹ buyurmuştur.

Ayrıca bir rivayette de Hz. Peygamber'in şalvar satın aldığı yer almıştır.⁵⁰⁰

4. " خير ثيابكم البياض "

"Elbisenin hayırlısı beyaz olandır."

Gunye'de bu hadis ayrı verilmiştir fakat kaynaklarda 5 no'lu hadisin içerisinde yer almaktadır.

5. " ألبسوا من ثيابكم البياض فإنها من خير ثيابكم وكفنوا فيها موتاكم، وإن خير أحوالكم الأثمد يجلو البصر وينبت الشعر "

"Beyaz elbise giyin Elbiselerin en hayırlısı odur. Ölülerinizi de onunla kefenleyin. Sürmelerin en hayırlısı ismed denilen sürme taşıdır. O gözü cilalar, kirpikleri uzatır."

Hadisin metni taranan kaynaklarda genellikle aynıdır. Sadece Tirmizî'nin bir rivayetinde ve Nesâî'de, Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde beyaz elbisenin temiz olma özelliğinden bahsedilmiştir. Diğer rivayetlerin hepsinde de metin Gunye metniyle aynıdır. İbn Mâce'deki iki rivayette Gunye metninin son cümlesi yer almaz.

Hadis Ahmed b. Hanbel,⁵⁰¹ İbn Mâce,⁵⁰² Ebû Dâvûd,⁵⁰³ Tirmizî,⁵⁰⁴ Nesâî,⁵⁰⁵ Beyhakî'de⁵⁰⁶ kaydedilmiştir.

⁴⁹⁷ İbnü'l-Cevzî, Mevzuât, III, s. 45.

⁴⁹⁸ Buhârî, Cezâ'us-Sayd, 16.

⁴⁹⁹ Nesâî, Menâsikü'l-Hacc, 36.

⁵⁰⁰ Nesâî, Buyû', 54.

Ahmed b. Hanbel'in bütün rivayetleri için Şuayb Arnavud şu hükümleri vermiştir: Birinci rivayette isnad kavî, Abdullah b. Osman b. Husaym hariç rical Buhârî ve Müslim'in ricalidir. Bu kişi ise Müslim'in ricalindedir ve 'sâdik'tur.⁵⁰⁷ Ahmed b. Hanbel'in ikinci rivayetinde hadis 'sahih', rical 'sîka' ve Me'mun hariç rical Buhârî ve Müslim'in ricalidir. Me'mun ise Müslim'in ricalidir.⁵⁰⁸ Ahmed b. Hanbel'in üçüncü rivayetinde hadis 'sahih' isnad zayıftır. Çünkü Ali b. Âsım 'ferd' kalmıştır. Abdullah b. Zeyd Cermî hadisi Semure'den işitmemiştir.⁵⁰⁹ Ahmed b. Hanbel'in dördüncü rivayetinde hadis 'sahih', rical 'sîka', Meymun b. ebî Şebib er-Rabîi hariç rical Buhârî ve Müslim'in ricalidir. Bu kişi ise Müslim'in ricalidir.⁵¹⁰ Ahmed b. Hanbel'in beşinci rivayetinde isnad kavî, rical 'sîka'dır. Ebû Kâmil hariç Buhârî ve Müslim'e aittir.⁵¹¹ Ahmed b. Hanbel'in altıncı rivayetinde isnad Müslim'in şartı üzere 'sahih'tir. Rical 'sîka', Abdullah b. Osman b. Husaym hariç rical Buhârî ve Müslim'in ricalidir.⁵¹² Ahmed b. Hanbel'in yedinci, sekizinci ve dokuzuncu rivayetlerinde hadis 'sahih', rical 'sîka'dır.⁵¹³ Elbânî'ye göre İbn Mâce,⁵¹⁴ Ebû Dâvûd,⁵¹⁵ Nesâî'de⁵¹⁶ hadis 'sahih', Tirmizî'ye göre 'hasen sahih' İbn Hibbân'da ise Şuayb Arnavud'a göre Müslim'in şartı üzere 'sahih'tir.⁵¹⁷

⁵⁰¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, s. 282.

⁵⁰² İbn Mâce, Cenâiz, 12; Libas, 5.

⁵⁰³ Ebû Dâvûd, Tıbb, 14.

⁵⁰⁴ Tirmizî, Cenâiz, 18; Edeb, 46; Şemâil, 33.

⁵⁰⁵ Nesâî, Zînet, 98; Cenâiz, 38.

⁵⁰⁶ Beyhakî, Sünen'ül- Kübrâ, V, s. 50.

⁵⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, s. 282, 1 no'lu dipnot.

⁵⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXIII, s. 373, 2 no'lu dipnot.

⁵⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXIII, s. 297, 1 no'lu dipnot.

⁵¹⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXIII, s. 328, 1 no'lu dipnot.

⁵¹¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, s. 398, 1 no'lu dipnot.

⁵¹² Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, s. 161, 2 no'lu dipnot.

⁵¹³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXIII, s. 354, 1 no'lu dipnot; XXXIII, s. 364, 1 no'lu dipnot; IV, s. 94, 1 no'lu dipnot.

⁵¹⁴ İbn Mâce, Cenâiz, 12 (1472); Libas, 5 (3566).

⁵¹⁵ Ebû Dâvûd, Tıbb, 14 (3878).

⁵¹⁶ Nesâî, Zînet, 98 (5322); Cenâiz, 38 (1896).

⁵¹⁷ İbn Hibbân, Sahîh, XII, s. 242, 1 no'lu dipnot.

H. UYKU ADABI

Kur'an'da uykuyla ilgili ayetlerde adaba dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Kur'an'da Allah'ın uykuyu kulları için dinlenme sebebi kıldığından⁵¹⁸ uykuda ruhun tutulmasından,⁵¹⁹ helak olan kavimlere azabın gece uykuda iken geldiğinden bahsedilmektedir.⁵²⁰ Ayrıca insanlara, ibret almaları için Ashab'ı Kehf'in uykusu anlatılmaktadır.⁵²¹

Hz. Peygamber (sav) yatarken abdest alıp dua etmiştir⁵²² ve sağ tarafına dönerek,⁵²³ elini yanağının altına koyarak uyumuştur.⁵²⁴ Yatmadan önce yatağın çırpılmasını tavsiye etmiş⁵²⁵ ve yüzükoyun yatmanın uygun olmadığını söylemiştir.⁵²⁶ Ayrıca yatağa girince okunulması gereken duaları da bildirmiştir.⁵²⁷ Hz. Peygamber uyandığında da dua etmiştir.⁵²⁸

Gunye'de uyku adabında araştırmaya konu olan hadislerin dışında bir bilgi bulunmamaktadır.

1. Uyku Adabıyla İlgili Hadisler

1. "اللهم أسلمت وجهي إليك، وفوضت أمري إليك، وألجأت ظهري إليك، رهبة ورغبة إليك،

لا ملجأ ولا منجأ منك إلا إليك، آمنت بكتابك الذي أنزلت، ونيبك الذي أرسلت "

“Allahım, yüzümü (kendimi) sana teslim ettim, işimi sana ısmarladım belimi sana dayadım, senden korkarak ve senden isteyerek. Sana yine senden başka sığınacak ve varacak yoktur. İndirdiğin kitabına gönderdiğin Peygamberine iman ettim. Eğer ölürsen fitrat üzere ölürsün. Son sözlerin bunlar olsun.”

⁵¹⁸ Nebe, 78/9.

⁵¹⁹ Zümer, 39/42.

⁵²⁰ A'râf, 7/4.

⁵²¹ Kehf, 18/18.

⁵²² Buhârî, Vudû, 75.

⁵²³ Müslim, Zikir, 56.

⁵²⁴ Buhârî, Da'avât, 6, 8, 16.

⁵²⁵ Tirmîzî, Da'avât, 20.

⁵²⁶ Tirmîzî, Edeb, 21.

⁵²⁷ Tirmîzî, Da'avât, 24.

⁵²⁸ Buhârî, Da'avât, 8.

Hız. Peygamber (sav) yatmadan önce namaz abdesti gibi abdest alınmasını ve sağ yan üzerine yatılıp bu duanın okunmasını tavsiye etmiştir.

Taranan kaynaklarda hadisin metni Gunye metniyle aynıdır. Fakat Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde metinde: "Bu şekilde sabaha ulaşırsan birçok hayır isabet eder" ziyadesi vardır. Ahmed b. Hanbel'in diğer rivayetinde ise: "Bu şekilde ölürsen cennette bir ev bina edilir" cümlesi bulunmaktadır.

Hadis, Ahmed b. Hanbel⁵²⁹ Buhârî,⁵³⁰ Müslim,⁵³¹ Ebû Dâvûd,⁵³² Tirmizî,⁵³³ Taberânî'de⁵³⁴ tahrir edilmiştir. Ahmed b. Hanbel'de bulunan altı rivayette Şuayb Arnavud'a göre isnad 'sahih', rical 'sika'dır.⁵³⁵ Bir rivayette ise isnad 'zayıf'tır çünkü Ali b. Asım 'zayıf'tır. Kalan rical 'sika' ve Buhârî ve Müslim'in ricalidir.⁵³⁶ Ebû Dâvûd'da Elbânî'ye göre hadis 'sahih',⁵³⁷ Tirmizî'ye göre 'hasen sahih'tir. İbn Hibbân'da Şuayb Arnavud'a göre birinci rivayette isnad Buhârî ve Müslim şartlarına göre 'sahih'tir.⁵³⁸ İkinci rivayette hadis 'sahih', Muhammed b. Mütevekkil dışındaki bütün rical 'sika'dır rical Buhârî ve Müslim'e aittir.⁵³⁹ Taberânî'de birinci rivayette seneddeki Habîb ve Abdullah b. Muhtardan bu hadis rivayet edilmemiştir.⁵⁴⁰ Taberânî'de ikinci rivayet için, hadisi Eban'dan Seyf b. Umeyra haricinde kimse rivayet etmemiştir denilmektedir.⁵⁴¹

" الرؤيا من الله، والحلم من الشيطان، فإذا رأى أحد منكم شيئاً يكرهه فلينفث عن يساره ثلاث

مرات، ثم ليتعوذ من شرها فإنها لا تضره "

"Rüya Allah'tan, düş şeytandandır; biriniz hoşlanmadığı bir şey görürse, soluna üç defa tükürsün. Sonra da onun şerrinden Allah'a sığınsın; o zaman kendisine zarar vermez."

⁵²⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXX, s. 476.

⁵³⁰ Buhârî, Da'avât, 6; Vudû, 75.

⁵³¹ Müslim, Zikir, 56, 58.

⁵³² Ebû Dâvûd, Edeb, 108.

⁵³³ Tirmizî, Da'avât, 117.

⁵³⁴ Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat, III, 169.

⁵³⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXX, s. 476, 2. dp.; s. 530, 2. dp.; s. 550, 1. dp.; s. 603, 1. dp.; s. 605, 2. dp.; 618, 2.dp.

⁵³⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXX, s. 582, 4 no'lu dipnot.

⁵³⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 108 (5046).

⁵³⁸ İbn Hibbân, Sahîh, XII, s. 337, 2 no'lu dipnot.

⁵³⁹ İbn Hibbân, Sahîh, XII, s. 347, 1 no'lu dipnot.

⁵⁴⁰ Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat, III, s. 169 (2827).

⁵⁴¹ Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat, III, s. 371 (3429).

Hadise ulaşılan kaynaklarda metin Gunye metniyle aynıdır.

Hadis, Abdürrezzak,⁵⁴² Muvatta,⁵⁴³ Ahmed b. Hanbel,⁵⁴⁴ Dârimî,⁵⁴⁵ Buhârî,⁵⁴⁶ Müslim,⁵⁴⁷ İbn Mâce,⁵⁴⁸ Ebû Dâvûd,⁵⁴⁹ Tirmizî'de⁵⁵⁰ rivayet edilmiştir. Bununla ilgili Ahmed b. Hanbel'de beş rivayet vardır. şuayb Arnavud, bunlardan sadece bir rivayette isnadın 'sahih' olmakla birlikte seneddeki Ebû Müğîre'nin zayıf ve hadisinin itibar için alındığını bildirmiştir.⁵⁵¹ Geri kalan rivayetlerde ise isnad Buhârî, Müslim şartı üzere 'sahih'tir.⁵⁵² Dârimî'de hadis "muttefegun aleyh" Hüseyin Selim Esed'e göre isnad 'sahih'tir.⁵⁵³ Elbânî'ye göre İbn Mâce ve Ebû Dâvûd rivayetleri 'sahih'tir.⁵⁵⁴ Tirmizî'nin rivayeti ise 'hasen sahih'tir.

3. " هل رأى أحد منكم الليلة رؤياً؟ ويقول: إنه ليس يبقى بعدى من النبوة إلا الرؤيا الصالحة "

"İçinizden bu gece rüya gören oldu mu? Benden sonra peygamberlikten ancak iyi rüya kaldı."

Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetinde⁵⁵⁵ Muvatta ve Ebû Dâvûd'da metin Gunye'deki gibidir. Diğer kaynaklarda Abdullah b. Abbas (ra) tarihiyle gelen hadiste metin şöyledir: "Rasulullah (sav) vefat etmeden önceki hastalık sırasında evinin perdesini açtı. İnsanlar Hz. Ebu Bekr'in arkasında saf tutmuşlardı. Bunu görünce: Ey insanlar! 'Doğrusu müslümanın göreceği yada ona gösterilecek salih rüyadan başka peygamber müjdecilerinden hiçbir şey kalmamıştır. Dikkat edin ki! Ben rüku ve secde halinde Kur'an okumaktan nehy olundum. Rükuda, Yüce Allah'ı ta'zim edin. Secde halinde ise dua etmeye çalışın. Çünkü secde halinde iken yaptığınız duanızın kabul olması

⁵⁴² Abdurrezzak, Musannef, XI, s. 212.

⁵⁴³ Mâlik, Muvatta', Rüyâ, 1, IV, s. 422.

⁵⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVII, s. 205, 283, 286, 321.

⁵⁴⁵ Dârimî, Rüyâ, 5.

⁵⁴⁶ Buhârî, Tıbb, 39.

⁵⁴⁷ Müslim, Rüyâ, 1.

⁵⁴⁸ İbn Mâce, Ta'birü'r-Rüyâ, 4.

⁵⁴⁹ Ebû Dâvûd, Edeb, 98.

⁵⁵⁰ Tirmizî, Rüyâ, 5.

⁵⁵¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVII, s. 255, 3 no'lu dipnot.

⁵⁵² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVII, s. 205, 1. dp.; s. 283, 2. dp.; s. 286, 1. dp.; s. 321, 2. dp.

⁵⁵³ Dârimî, Rüyâ, 5, 4 no'lu dipnot.

⁵⁵⁴ İbn Mâce, Ta'birü'r-Rüyâ, 4 (3909); Ebû Dâvûd, Edeb, 98 (5021).

⁵⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIV, s. 64.

pek uygundur.’ ” İbn Ebî Şeybe’nin iki rivayetinde ve İbn Mâce’de bu uzun metnin, rüku ve secdeyle ilgili bölümü yer almaz.

Hadis, Ahmed b. Hanbel,⁵⁵⁶ Ebû Ya’la,⁵⁵⁷ Muvatta,⁵⁵⁸ Buhârî,⁵⁵⁹ Dârimî,⁵⁶⁰ İbn Mâce,⁵⁶¹ Ebû Dâvûd’da⁵⁶² nakledilmiştir. Ahmed b. Hanbel’de hadis iki yerde tahrir edilmiştir. Şuayb Arnavud’a göre birinci rivayette isnad Müslim’in şartı üzere ‘sahih’ tir.⁵⁶³ İkinci rivayette isnad ‘sahih’ tir.⁵⁶⁴ Dârimî’de⁵⁶⁵ Hüseyin Selim Esed’e göre İbn Mâce⁵⁶⁶ ve Ebû Dâvûd’da⁵⁶⁷ Elbânî’ye göre isnad ‘sahih’ tir.

Bu hadisle ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. Fakat mesele tam açıklığa kavuşturulmamıştır. Bilindiği üzere Hz. Peygamber’in vefatıyla nübüvvet son bulmuştur. Dolayısıyla rüyanın nübüvvetle olan bağlantısı kesilmiştir. “Nübüvvetin cüzü de nübüvvet olamaz. Netice olarak bu tür hadisleri Hz. Peygamber’in vahiy dönemiyle orantısını kurarak izah etmek en sağlam ve akılcı aynı zamanda nasllara da en uygun izahtır.”⁵⁶⁸

4. " رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوَّةِ "

“Mü’minin rüyası peygamberliğin kırk altıda biridir.”

Araştırılan kaynaklarda metinde bir farklılık yoktur, sadece Buhârî’nin bir rivayetinde metne: “Kim rüyasında beni görürse o benimdir, şeytan benim suretimi alamaz.” ziyadesi bulunur.⁵⁶⁹ Buhârî’nin diğer rivayetinde de: “Güzel rüya salih kişidendir.” ilavesi yer alır.⁵⁷⁰

⁵⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, s. 386.

⁵⁵⁷ Ebu Ya’la, Müsned, IV, s. 275.

⁵⁵⁸ Mâlik, Muvatta’, Rüyâ, 1, IV, s. 421.

⁵⁵⁹ Buhârî, Ta’bîr, 5.

⁵⁶⁰ Dârimî, Salât, 77.

⁵⁶¹ İbn Mâce, Ta’birü’r-Rüyâ, 1.

⁵⁶² Ebû Dâvûd, Edeb, 97.

⁵⁶³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, s. 386, 1 no’lu dipnot.

⁵⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIV, s. 64, 1 no’lu dipnot.

⁵⁶⁵ Dârimî, Salât, 77, 3 no’lu dipnot.

⁵⁶⁶ İbn Mâce, Ta’birü’r-Rüyâ, 1 (3899).

⁵⁶⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 97 (5017).

⁵⁶⁸ Talat Sakallı, Rüyâ ve Hadis Rivayeti, Tokoğlu Ofset, Isparta, 1994, s. 55, 56.

⁵⁶⁹ Buhârî, Ta’bîr, 10.

⁵⁷⁰ Buhârî, Ta’bîr, 2.

Hadis, Muvatta,⁵⁷¹ Dârimî,⁵⁷² Buhârî,⁵⁷³ Müslim,⁵⁷⁴ İbn Mâce,⁵⁷⁵ Ebû Dâvûd⁵⁷⁶ Tirmizî'de⁵⁷⁷ rivayet edilmiştir. Dârimî'de hadis "muttefegun aleyh" isnad 'sahih'tir.⁵⁷⁸ Elbânî'ye göre İbn Mâce,⁵⁷⁹ ve Ebû Dâvûd'da⁵⁸⁰ 'sahih', Tirmizî'ye göre de 'sahih'tir.

5. " اللهم بك نصبح وبك نمسى، وبك نحيا وبك نموت، ويزيد في الصباح: وإليك النشور، وفي

المساء: وإليك المصير "

"Allahım, seninle sabahladım, seninle akşamladım. Seninle yaşar ve seninle ölürüm. Sabahta: "Senin huzurunda toplanacağız. "Akşamda da: "Dönüş yalnız sanadır."

Taranan kaynaklarda metin Gunye metniyle aynıdır.

Hadis, İbn Ebî Şeybe,⁵⁸¹ Ahmed b. Hanbel,⁵⁸² Buhârî,⁵⁸³ İbn Mâce,⁵⁸⁴ Ebû Dâvûd,⁵⁸⁵ Tirmizî,⁵⁸⁶ Nesâî,⁵⁸⁷ İbn Hibbân'da⁵⁸⁸ bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel'de hadis dört yerde rivayet edilmiştir. Şuayb Arnavud'a göre bunlardan üç rivayette isnad Buhârî ve Müslim şartı üzere 'sahih'tir.⁵⁸⁹ Bir rivayette ise hadis 'sahih' fakat seneddeki Şerik için hıfzının kötü olduğu söylenmiştir.⁵⁹⁰ İbn Mâce, Ebû Dâvûd'da Elbânî'ye göre

⁵⁷¹ Mâlik, Muvatta, Rüyâ, 1, IV, s. 422.

⁵⁷² Dârimî, Rüyâ, 2.

⁵⁷³ Buhârî, Ta'bir, 2, 4, 10.

⁵⁷⁴ Müslim, Rüyâ, 6, 8.

⁵⁷⁵ İbn Mâce, Ta'birü'r-Rüyâ, 1.

⁵⁷⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 98.

⁵⁷⁷ Tirmizî, Rüyâ, 1.

⁵⁷⁸ Dârimî, Rüyâ, 2, 1 no'lu dipnot.

⁵⁷⁹ İbn Mâce, Ta'birü'r-Rüyâ, 1 (3897).

⁵⁸⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 98 (5018).

⁵⁸¹ İbn Ebî Şeybe, Musannef, XV, s. 150.

⁵⁸² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXX, s. 566.

⁵⁸³ Buhârî, Da'avât, 8.

⁵⁸⁴ İbn Mâce, Dua, 14.

⁵⁸⁵ Ebû Dâvûd, Edeb, 108.

⁵⁸⁶ Tirmizî, Da'avât, 14.

⁵⁸⁷ Nesâî, A'mâlu'l-Yevm ve'l-Leyl, 177.

⁵⁸⁸ İbn Hibbân, Sahîh, III, s. 244.

⁵⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXX, s. 566, 1 no'lu dipnot; s. 621, 1 no'lu dipnot; XXXVIII, s. 388, 2 no'lu dipnot.

⁵⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXVIII, s. 323, 2 no'lu dipnot.

hadis ‘sahih’,⁵⁹¹ İbn Hibbân’da Şuayb Arnavud’a göre birinci rivayette isnad Buhârî şartı üzere ‘sahih’, rical ‘sîka’, Müsedded b. Müserhed hariç rical Buhârî ve Müslim’e aittir. Bu kişi ise Buhârî ricalindendir.⁵⁹² İbn Hibbân’ın ikinci rivayetinde isnad Buhârî ve Müslim şartı üzere ‘sahih’dir.⁵⁹³ Tirmizî’nin rivayeti ise ‘hasen’dir.⁵⁹⁴

I. YOLCULUK ADABI

Kur’an’da yolculukla ilgili adaba dair bir konu yer almamaktadır. Yolculuk sırasında oruç tutma⁵⁹⁵ ve namaz kılmayla⁵⁹⁶ ilgili fiki hükümler vardır. Allah, kullarını seyahate teşvik ederek⁵⁹⁷ helak olan kavimlerin yurtlarına uğrayıp oralardan ibret almalarını istemektedir.⁵⁹⁸ Kâinata gezip dolaşıp yalanlayanların akibetlerini görüp bundan ders almalarını tavsiye etmektedir.⁵⁹⁹

Hiz. Peygamber yolculuğa çıkarken duayla başlar ve Perşembe günlerini tercih ederdi.⁶⁰⁰ Gece seyahat edilmesini tavsiye eder⁶⁰¹ ve yalnız yolculuk yapmanın uygun olmadığını söylerdi.⁶⁰² Üç kişi yolculuk yapınca birini emir seçme⁶⁰³ dönüşte acele etme,⁶⁰⁴ gibi hususların yanında ailenin yanına gece girmemenin de öneminden bahsederdi.⁶⁰⁵ Hiz. Peygamber yolculuk dönüşü mescide uğrayıp, iki rekat namaz kılarak dua ederdi.⁶⁰⁶

⁵⁹¹ İbn Mâce, Dua, 14 (3868); Ebû Dâvûd, Edeb, 108 (5049).

⁵⁹² İbn Hibbân, Sahîh, XII, s. 342, 1 no’lu dipnot.

⁵⁹³ İbn Hibbân, Sahîh, XII, s. 350, 1 no’lu dipnot.

⁵⁹⁴ Tirmizî, Da’avât, 13.

⁵⁹⁵ Bakara, 2/184.

⁵⁹⁶ Nisa, 4/43.

⁵⁹⁷ Tevbe, 9/112.

⁵⁹⁸ Saffât, 37/137.

⁵⁹⁹ En’am, 6/12.

⁶⁰⁰ Buhârî, Cihad, 103.

⁶⁰¹ Mâlik, Muvatta, İsti’zân, 15, IV, s. 484.

⁶⁰² Tirmizî, Cihad, 4.

⁶⁰³ Ebû Dâvûd, Cihad, 87.

⁶⁰⁴ Buhârî, Umre, 19.

⁶⁰⁵ Buhârî, Nikâh, 12.

⁶⁰⁶ Ebû Dâvûd, Cihad, 178.

Gunye’de yolculuk adabında ilk önce, yol hazırlığı yapma ve ailenin, varsa hasımların rızasını almanın gerekliliği anlatılmıştır. Yola çıkmanın amacı, hayırlı bir iş, ticaret, ilim için, Hz. Peygamber’i veya bir şeyhi ziyaret maksadıyla olmalıdır denilmiştir. Yol boyunca iyi arkadaşlık edilmesi, yol arkadaşına nasıl davranılacağı hususu anlatılmıştır. Birtakım yola ait edepler de işlenmiştir.

1. Yolculuk Ve Arkadaşlık Adabıyla İlgili Hadisler

” اللهم بلغ بلاغاً مبلغ خيراً ومغفرة منك ورضواناً بيدك الخير وأنت على كل شيء قدير، اللهم أنت صاحب في السفر والخليفة في الأهل والمال والولد، اللهم هون علينا السفر واطولنا البعيد، اللهم إني أعوذ بك من وعناء السفر وكآبة المنقلب وسوء المنظر في الأهل والولد والمال ”

“Allahım, beni hayra, senin mağfiretine ve rızana ulaştır. Hayır yalnız senin elindedir ve sen her şeye kadirsin. Allahım, sen yolculukta arkadaş; ailede, malda ve evlatta vekilimizsin. Allahım, yolculuğu bize kolaylaştır, uzağı yakın eyle. Allahım, yolculuğun zorluğundan, dönüşte sukut-u hayale uğramaktan; ailede, evlatta ve malda kötü bir şeyle karşılaşmaktan sana sığınırım.”

Ulaşılan kaynakların hiçbirinde Gunye metninin ilk cümlesi yer almamaktadır. Muvatta, Ahmed b. Hanbel’in bir rivayeti dışında, kaynakların hepsinde Gunye metnine ilave olarak metin şu şekildedir: “Varlıktan sonra yokluktan ve mazlumun ahından sana sığınırım.”

Hadis, Muvatta,⁶⁰⁷ Ahmed b. Hanbel,⁶⁰⁸ Dârimî,⁶⁰⁹ Müslim,⁶¹⁰ İbn Mâce,⁶¹¹ Ebû Dâvûd,⁶¹² Tirmîzî,⁶¹³ Nesâî,⁶¹⁴ İbn Huzeyme,⁶¹⁵ İbn Hibbân’da⁶¹⁶ kaydedilmiştir. Dârimî’de Hüseyin Selim Esed’e göre isnad ‘sahih’,⁶¹⁷ İbn Mâce’de Elbânî’ye göre

⁶⁰⁷ Mâlik, Muvatta’, İsti’zân, 13, IV, s. 476.

⁶⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 367; X, s. 440; XXXIV, s. 370, 371, 372, 374, 376.

⁶⁰⁹ Dârimî, İsti’zân, 42.

⁶¹⁰ Müslim, Hacc, 426.

⁶¹¹ İbn Mâce, Dua, 20.

⁶¹² Ebû Dâvûd, Cihad, 71.

⁶¹³ Tirmîzî, Da’avât, 47.

⁶¹⁴ Nesâî, İstiâze, 43.

⁶¹⁵ İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk (311/924), Sahih İbn Huzeyme, (thk, Muhammed Mustafa el-A’zamî), I-IV, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrût, 1400/1980, IV, s. 138.

⁶¹⁶ İbn Hibbân, Sahîh, VI, s. 413.

⁶¹⁷ Dârimî, İsti’zân, 42, III, s. 1748, 5 no’lu dipnot.

hadis ‘sahih’ tir.⁶¹⁸ Tirmizî hadisin bu vechiyle “hasen garib” olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân’da Şuayb Arnavud’a göre Müslim’in şartı üzere ‘sahih’ tir.⁶¹⁹ Muvatta’da Hilâlî’nin tahkikiyle hadis ‘sahih li ğayrihi’ dir.⁶²⁰ Şuayb Arnavud’a göre Ahmed b. Hanbel’in birinci rivayetinde Ebû Zübeyr dışında rical Buhârî ve Müslim’e aittir.⁶²¹ İkinci rivayette isnad kavî, Muhammed b. Aclân ‘saduk’ tur, hadisi i’tibâr için alınır. Kalan rical ‘sîka’ Buhârî ve Müslim’e aittir.⁶²² Üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci rivayette isnad Müslim’in şartı üzere ‘sahih’ tir.⁶²³

2. " آييون تائبون عابدون لربنا حامدون "

“Dönüyoruz, tövbe ediyoruz, ibadet ediyoruz ve Rabbimize hamd ediyoruz.”

Hz. Peygamber (sav) umre, hac ve gazve dönüşlerinde her tümsekte üçer defa tekbir getirir sonra “La ilahe illallahu vahdehü le şerike leh lehü’l mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve ale külli şey’in kadir” duasını okurdu. Daha sonra da yolculuk duasını eklerdi.⁶²⁴

Taranan kaynaklarda metin aynıdır. Buhârî’de üç yerde, Müslim’de bir yerde, Ebû Dâvûd’da bir yerde “Secde edenleriz” ilavesi, Tirmizî’de ise “Allah rızası için yolculuk yapanlarınız” ziyadesi bulunur.

Hadis, Ahmed b. Hanbel,⁶²⁵ Buhârî,⁶²⁶ Müslim,⁶²⁷ Ebû Ya’la,⁶²⁸ Ebû Dâvûd,⁶²⁹ Tirmizî,⁶³⁰ İbn Huzeyme,⁶³¹ İbn Hibbân,⁶³² Taberânî’de⁶³³ rivayet edilmiştir. Hadis Tirmizî’ye

⁶¹⁸ İbn Mâce, Dua, 20 (3888).

⁶¹⁹ İbn Hibbân, Sahîh, VI, s. 413, 3 no’lu dipnot.

⁶²⁰ Mâlik, Muvatta, İsti’zân, 13, IV, s. 476-477 (1970).

⁶²¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, X, s. 440, 2 no’lu dipnot.

⁶²² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 367, 3 no’lu dipnot.

⁶²³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXIV, s. 370, 1. dp.; s. 371, 1. dp.; s. 372, 1. dp.; s. 374, 2. dp.; 376, 1. dp.

⁶²⁴ Buhârî, Da’avât, 52.

⁶²⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, s. 156; VIII, s. 85, 176; X, s. 395, 440; XXX, s. 426, 517, 592

⁶²⁶ Buhârî, Da’avât, 52

⁶²⁷ Müslim, Hacc, 428.

⁶²⁸ Ebu Ya’la, Müsned, III, s. 227.

⁶²⁹ Ebû Dâvûd, Cihad, 170.

⁶³⁰ Tirmizî, Da’avât, 43, 47.

⁶³¹ İbn Huzeyme, Sahîh, IV, s. 141.

⁶³² İbn Hibbân, Sahîh, VI, s. 412.

⁶³³ Taberânî, Mu’cemü’l- Kebîr, XI, s. 280.

göre 'hasen sahih' Ebû Dâvûd'da Elbânî'ye göre 'sahih'tir.⁶³⁴ Ahmed b. Hanbel'de sekiz yerde tahrir edilmiştir. Şuayb Arnavud'a göre ilk rivayet 'hasen', rical 'sika'dır. Fakat senedde İbn Harb adlı kişide 'ızdırab' vardır.⁶³⁵ Kalan yedi rivayette hadis 'sahih'tir.⁶³⁶

3. "أعوذ بالله وبكلماته التامات التي لا يجاوزهن بر ولا فاجر، وبأسماء الله الحسنى كلها ما علمت منها وما لم أعلم من شر ما خلق وذراً و برأ، ومن شر ما ينزل من السماء وما يعرج فيها، ومن شر ما ذرأ في الأرض ومن شر ما يخرج منها، ومن فتن الليل والنهار، ومن طارق الليل والنهار إلا طارقاً يطرق منك بخير، يا أرحم الراحمين، ومن كل دابة ربي أخذ بناصيتها إن ربي على صراط مستقيم "

“Allah’ın yarattığı, var ettiği ve meydana getirdiği şeylerin şerrinden; gökten inen ve ona çıkan şeylerin şerrinden, yerde yarattığı şeylerin şerrinden, yerden çıkan şeylerin şerrinden, gece ve gündüzün fitnelerinden, hayırla gelenlerin dışında gece ve gündüz bastıran şeylerin şerrinden Allah’ın bildiğim ve bilmediğim bütün güzel isimlerine ve eksiksiz kelimelerine sığınırım. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi! Rabbimin yeelerinden tutacağı bütün canlıların şerrinden sığınırım. Şüphesiz Rabbimin yolu doğrudur.”

Ulaşılan kaynaklardan Ahmed b. Hanbel’in bir rivayetinde metnin son cümlesi farklıdır. Diğer kaynaklarda metin aynıdır.

Hadis, Abdürrezzak,⁶³⁷ Ahmed b. Hanbel,⁶³⁸ İbn Ebî Şeybe,⁶³⁹ Taberânî,⁶⁴⁰ Heysemî’de⁶⁴¹ tahrir edilmiştir. Şuayb Arnavud’a göre Ahmed b. Hanbel’deki iki rivayetten birinde isnad ‘zayıf’tır. Buhârî’den nakille isnadında ‘nazar’ vardır. Cafer b. Süleyman ‘ferd’ kalmıştır. Seyyar b. Hatim de ‘münker’dir. Dolayısıyla rivayet ‘zayıf’tır.⁶⁴² Abdullah b. Mes’ud rivayetiyle gelen isnad ‘sahih’tir.⁶⁴³

4. " إن الملائكة لا تصحب رفقة فيها جرس "

⁶³⁴ Ebû Dâvûd, Cihad, 170 (2770).

⁶³⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, s. 156, 3 nolu dipnot.

⁶³⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, VIII, s. 85, 2. dp., s. 176, 1. dp.; X, s. 395, 2. dp., s. 440, 2. dp.; XXX, s. 426, 1. dp., s. 517, 2. dp., s. 592, 2. dp.

⁶³⁷ Abdurrezzak, Musannef, XI, s. 35.

⁶³⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIV, s. 200, 202

⁶³⁹ İbn Ebî Şeybe, Musannef, XII, s. 109; XV, s. 316.

⁶⁴⁰ Taberânî, Mu’cemü’l- Kebîr, II, s. 376

⁶⁴¹ Heysemî, Buğyetü’r-Râid, X, s. 177.

⁶⁴² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIV, s. 202-203, 1 no’lu dipnot.

⁶⁴³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIV, s. 200, 2 no’lu dipnot.

“Melekler yanlarında çan olan kabileye eşlik etmezler.”

Taranan kaynaklarda Gunye metnine ilave olarak sadece Ahmed b. Hanbel’de “Melekler çan olan eve girmezler cümlesi vardır, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Huzeyme’de metin aynıdır fakat “köpek” kelimesi ziyade edilmiştir.

Hadis Abdürrezzak,⁶⁴⁴ İbn Ebî Şeybe,⁶⁴⁵ Ahmed b. Hanbel,⁶⁴⁶ Buhârî,⁶⁴⁷ Müslim,⁶⁴⁸ Ebû Dâvûd,⁶⁴⁹ Tirmizî,⁶⁵⁰ İbn Huzeyme,⁶⁵¹ Taberânî’de⁶⁵² rivayet edilmiştir. Ahmed b. Hanbel’de Şuayb Arnavud’a göre isnad ‘zayıf’tır. Çünkü seneddeki Abdurrahman b. Hayyan’ın kölesi Bünene bilinmiyor. İbn Cüreyc ‘müdelles’dir. Diğer rical ‘sîka’dır.⁶⁵³ Tirmizî’ye göre hadis ‘hasen sahih’dir.

5. " إنه مع كل جرس شيطان "

“Her çanla birlikte bir şeytan vardır.”

Hadis Ebû Dâvûd’da nakledilmiştir ve Elbânî’ye göre ‘zayıf’tır.⁶⁵⁴ Hadisin çanla ilgili açıklaması için şerhine bakıldığında, Hz. Peygamber’in (sav) düşmana ani baskın yapmak için onlar tarafından bilinmemeyi istediği, çanında çıkardığı ses itibariyle kendisini taşıyanın yerini gösterdiği ve Peygamber’in hayvanlara çan takılmasını hoş karşılamadığı anlaşılır.⁶⁵⁵

İ. BAZI EDEBLERE DAİR HADİSLER

1. " قوموا إلى سيدكم "

“Efendinize ayağa kalkınız.”

⁶⁴⁴ Abdurrezzak, Musannef, X, s. 459.

⁶⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, Musannef, XVII, s. 390.

⁶⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XLIII, s. 174.

⁶⁴⁷ Buhârî, Cihad, 46.

⁶⁴⁸ Müslim, Libas, 27.

⁶⁴⁹ Ebû Dâvûd, Cihad, 46.

⁶⁵⁰ Tirmizî, Cihad, 25.

⁶⁵¹ İbn Huzeyme, Sahih, IV, s. 146.

⁶⁵² Taberânî, Mu’cemü’l-Evsat, V, s. 233.

⁶⁵³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XLIII, s. 174, 1 no’lu dipnot.

⁶⁵⁴ Ebû Dâvûd, Hâtim, 6 (4230).

⁶⁵⁵ Azimâbâdî, Muhammed Şemsülhak (1382/1911), Avnu’l-Ma’bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd, (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), I-XIV, Mektebetü’s-Selefiyye, Medine, 1388/1968, II, s. 292.

Bu hadisin söylenmesine mesned teşkil eden hadise şu şekildedir: “Rasûlullah (sav) Kurayza Yahudileri konusunda Sa’d (ra)’a haber gönderdi. O da beyaz bir merkep üzerinde geldi; Efendimiz (sav) bunun üzerine bu hadisi zikretti.”

Hadise ulaşılan kaynaklardaki metinle Gunye’deki metin arasında herhangi bir fark yoktur. Sadece Ebû Dâvûd’da ve Buhârî’deki iki rivayette “hayriküm” ziyadesi yer almıştır.

Hz. Peygamber’in hadisleri içerisinde, sahabelerin Hz. Peygamber’in hoşuna gitmediğini bildikleri için, Peygamber gelince ayağa kalkmadıklarına dair bir rivayet vardır.⁶⁵⁶ Bu rivayet ise ayağa kalkmanın kerih olduğunu göstermektedir. Araştırmaya konu olan hadiste kastedilen ayağa kalkma fiili ise Hz. Peygamber’in toplumdaki saygın kişilere karşı hürmet gösterdiğini ve bu konuda herhangi bir zorunluluk olmadığını anlatır.

Hadis Ahmed b. Hanbel,⁶⁵⁷ Buhârî,⁶⁵⁸ Müslim,⁶⁵⁹ Ebû Dâvûd’da⁶⁶⁰ kaydedilmiştir.

Hadisin isnadı Ahmed b. Hanbel’de⁶⁶¹ Şuayb Arnavud’a göre ve Ebû Dâvûd’da⁶⁶² Elbânî’ye göre ‘sahih’ tir.

2. "كان رسول الله (ص) إذا دخل على فاطمة رضى الله تعالى عنها قامت إليه فأخذت بيده وقبلته وأجلسته فى مجلسها وإذا دخلت على النبي (ص) قام إليها وأخذ بيدها وقبلها وأجلسها فى موضعه "

Hz. Aişe (ra) rivayet ediyor: “Hz. Peygamber (sav) kızı Fatıma’nın yanına girdiği zaman, Fatıma (ra) ayağa kalkar, babasının elinden tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu. O da Peygamber (sav)’in yanına gittiği zaman Peygamber (sav) ayağa kalkar, elinden tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu.”

Tirmizî’de metin Gunye’deki metinle aynı değildir. Hadis Tirmizî’de rivayet edilmiştir.⁶⁶³ Tirmizî hadisin ‘hasen sahih garib’ olduğunu söylemiştir.

⁶⁵⁶ Tirmizî, Edeb, 13.

⁶⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII, s. 259; XVIII, s. 215.

⁶⁵⁸ Buhârî, İsti’zân, 26; Menâkıbu’l-Ensâr, 12; Megâzi, 30.

⁶⁵⁹ Müslim, Cihad, 64.

⁶⁶⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 158.

⁶⁶¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII, s. 259, 2 no’lu dipnot.

⁶⁶² Ebû Dâvûd, Edeb, 158 (5215).

⁶⁶³ Tirmizî, Menakıb, 60.

3. " و يشمت العاطس ثلاثا، فإن زاد على ذلك فهو مزكوم "

“Aksırana üç defa yerhamükellah denir. Eğer daha fazla aksırırsa o nezledir.”

Metin araştırılan kaynaklarda aynı şekilde yer alır.

Hadis İbn Mâce,⁶⁶⁴ ve Tirmizî’de⁶⁶⁵ tahrir edilmiştir.

Hadis İbn Mâce’de Elbânî’ye göre ‘sahih’,⁶⁶⁶ Tirmizî’ye göre ‘hasen sahih’dir.

4. إن الله تعالى يحب العطاس ويكره التثاؤب، فإذا تتأهب أحدكم فليرده ما استطاع، و لا يقول هاه هاه
فإن ذلك من الشيطان يضحك منه "

“Allah-ü Tealâ aksırmayı sever, esnemeyi sevmez. Biriniz esnediği zaman elinden geldiği kadar önlemeye çalışsın. A! A! demesin, çünkü şeytan buna güler.”

Taranan kaynaklarda metinde herhangi bir farklılık yoktur. Sadece Buhârî, Ahmed b. Hanbel’in bir rivayeti ve İbn Hibbân’ın bir rivayeti “Haşırıldığında Allah’a hamd etme ve bunu işiten her müslümanın “Yerhamükellah” demesi onların üzerine bir haktır.” ziyadesi vardır.

Hadis Buhârî,⁶⁶⁷ Ahmed b. Hanbel,⁶⁶⁸ Tirmizî⁶⁶⁹ ve İbn Hibbân’da⁶⁷⁰ yer almaktadır. Ebû Hureyre rivayetidir. Şuayb Arnavud Ahmed b. Hanbel’in birinci rivayeti için isnadın Buhârî ve Müslim’in şartı üzere ‘sahih’⁶⁷¹ olduğunu, ikinci rivayetinde ise isnadın kavi, ricalin ‘sika’⁶⁷² olduğunu söylemiştir. Tirmizî rivayeti ‘hasen sahih’dir. Şuayb Arnavud’a göre İbn Hibbân’ın birinci rivayetinde isnad Müslim’in şartıyla ‘sahih’dir. Rical ‘sika’, rical Ali b. Haşrem hariç Buhârî ve Müslim’e

⁶⁶⁴ İbn Mâce, Edeb, 20.

⁶⁶⁵ Tirmizî, Edeb, 5.

⁶⁶⁶ İbn Mâce, Edeb, 20 (3714).

⁶⁶⁷ Buhârî, Edeb, 125.

⁶⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 325; XVI, s. 413.

⁶⁶⁹ Tirmizî, Edeb, 7.

⁶⁷⁰ İbn Hibbân, Sahîh, II, s. 359; VI, s. 122.

⁶⁷¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XV, s. 325, 1 no’lu dipnot.

⁶⁷² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVI, s. 413, 2 no’lu dipnot.

aittir. Ali b. Haşrem da Müslim'in ricalindendir.⁶⁷³ İbn Hibbân'da ikinci rivayette ise isnad 'hasen'dir.⁶⁷⁴

5. " إذا تشعب أحدكم فليمسك على فيه فإن الشيطان يدخل مع التثؤب "

“Biriniz esnediği zaman elini ağzına tutsun; çünkü şeytan esnemeyle içeri girer.”

Taranan kaynaklarda hadisin metni aynıdır. Sadece Ahmed b. Hanbel'in iki rivayetinde namazda esnemekten bahsedilmiştir.⁶⁷⁵

Hadis Ahmed b. Hanbel,⁶⁷⁶ Dârimî,⁶⁷⁷ Ebû Dâvûd,⁶⁷⁸ Ebû Ya'la'da⁶⁷⁹ rivayet edilmiştir. Şuayb Arnavud'a göre Ahmed b. Hanbel'in bütün rivayetleri Müslim'in şartı üzere 'sahih'tir. Rical 'sîka'dır ve Buhârî, Müslim'e aittir.⁶⁸⁰ Ebû Ya'la'da Hüseyin Selim Esed'in tahkikiyle birinci rivayette isnad 'sahih'tir.⁶⁸¹ İkinci rivayette isnad 'zayıf'tır. Zayıflık Abdullah b. Ömer Amrî'den dolayıdır.⁶⁸²

6. " إحفوا الشارب و اعفوا اللحى "

“Bıyığı kırpın, sakalı bırakın.”

Hadise ulaşılan kaynaklarda hadisin metni aynıdır. Fakat Ahmed b. Hanbel'in ve Müslim'in bir rivayetinde “Mecusilere muhalefet ediniz.” cümlesi ilave olarak yer alır. Müslim'in diğer bir rivayetinde de “Müşriklere muhalefet ediniz” ziyadesi vardır.

Hadis İbn Ebî Şeybe,⁶⁸³ Ahmed b. Hanbel,⁶⁸⁴ Müslim,⁶⁸⁵ Ebû Dâvûd,⁶⁸⁶ Tirmizî,⁶⁸⁷ Taberânî,⁶⁸⁸ Zeylâî'de⁶⁸⁹ kaydedilmiştir. Tirmizî'ye göre 'sahih', Şuayb

⁶⁷³ İbn Hibbân, Sahîh, II, s. 359, 1 no'lu dipnot.

⁶⁷⁴ İbn Hibbân, Sahîh, VI, s. 122, 1 no'lu dipnot.

⁶⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII, s. 365, 425.

⁶⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII, s. 365, 425; XVIII, s. 387, 408.

⁶⁷⁷ Dârimî, Salât, 106.

⁶⁷⁸ Ebû Dâvûd, Edeb, 89.

⁶⁷⁹ Ebû Ya'la, Müsned, II, s. 390; XII, s. 32.

⁶⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII, s. 365, 2. dp.; s. 425, 1. dp.; XVIII, s. 387, 1. dp.; s. 408, 2.dp.

⁶⁸¹ Ebu Ya'la, Müsned, II, s. 390, 2 no'lu dipnot.

⁶⁸² Ebu Ya'la, Müsned, XII, s. 32, 1 no'lu dipnot.

⁶⁸³ İbn Ebî Şeybe, Musannef, XIII, s. 114.

⁶⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIII, s. 279; XII, s. 34; XIV, s. 385, 390; XV, s. 9.

⁶⁸⁵ Müslim, Tahâre, 52, 53, 54, 55.

⁶⁸⁶ Ebû Dâvûd, Teraccül, 15.

⁶⁸⁷ Tirmizî, Edeb, 18.

Arnavud'un tahkikiyle Ahmed b. Hanbel'in birinci rivayetinde Buhârî ve Müslim'in şartı üzere 'sahih'tir.⁶⁹⁰ İkinci ve beşinci rivayetlerde hadis 'sahih', isnad 'hasen',⁶⁹¹ üçüncü ve dördüncü rivayetlerde isnad Müslim'in şartı üzere 'sahih'tir.⁶⁹² Ebû Dâvûd'da hadis Elbânî'nin tahkikiyle 'sahih'tir.⁶⁹³

7. " ليس منا من حلق "

“Traş eden bizden değildir.”

Gunye'de hadis bu metinle yer almaktadır fakat temel kaynaklarda hadis daha farklı bir şekilde rivayet edilmiştir. Bu rivayet değerlendirilmiştir.

" ليس منا من ضرب الخدود وشق الجيوب ودعا بدعوى الجاهلية "

Araştırılan kaynaklarda metin aynıdır. Sadece diğer kaynaklardan farklı olarak Ebû Dâvûd'da "traş olan" ibaresi vardır.

Hadis Ebû Ya'la,⁶⁹⁴ Ahmed b. Hanbel,⁶⁹⁵ Buhârî,⁶⁹⁶ İbn Mâce,⁶⁹⁷ Ebû Dâvûd,⁶⁹⁸ Tirmizî'de⁶⁹⁹ tahrir edilmiştir.

Hadis Ebu Ya'la'da Hüseyin Selim Esed tahkikiyle 'sahih'tir,⁷⁰⁰ Ahmed b. Hanbel'de beş yerde rivayet edilmiştir. Şuayb Arnavud'a göre bütün rivayetler Buhârî ve Müslim şartı üzere 'sahih'tir.⁷⁰¹ Elbânî'ye göre İbn Mâce⁷⁰² ve Ebû Dâvûd'un⁷⁰³

⁶⁸⁸ Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat, VII, s. 238; IX, s. 162.

⁶⁸⁹ Zeylâ'î, Nasbu'r-Râye, II, s. 458.

⁶⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, VIII, s. 279, 1 no'lu dipnot.

⁶⁹¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XII, s. 34, 2 no'lu dipnot; XV, s. 9, 1 no'lu dipnot.

⁶⁹² Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIV, s. 385, 2 no'lu dipnot; XIV, s. 390, 1 no'lu dipnot.

⁶⁹³ Ebû Dâvûd, Teraccül, 15 (4199).

⁶⁹⁴ Ebû Ya'la, Müsned, IX, s. 127.

⁶⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, s. 172.

⁶⁹⁶ Buhârî, Cenâiz, 35, 38.

⁶⁹⁷ İbn Mâce, Cenâiz, 52.

⁶⁹⁸ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 29.

⁶⁹⁹ Tirmizî, Cenâiz, 22.

⁷⁰⁰ Ebu Ya'la, Müsned, IX, s. 127, 2 no'lu dipnot.

⁷⁰¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, s. 172, 1. dp.; VII, s. 184, 1. dp., s. 262, 2. dp., s. 371, 3. dp., s. 432, 1. dp.

⁷⁰² İbn Mâce, Cenâiz, 52 (1584).

⁷⁰³ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 29 (3130).

rivayetleri ‘sahih’ tir. İbn Hibbân’da Şuayb Arnavud tahkikiyle isnad Buharî şartı üzere ‘sahih’ tir.⁷⁰⁴

8. " أربعين ليلة لا نتجاوزها في قص الشارب وقص الأظفار و نتف الإبط و حلق العانة "

Enes b. Malik (ra): “Rasûlullah (sav) bıyık kırpıda, tırnak kesmede, koltuk altı kıllarını yolmada ve etek traşı olmada bize kırk gün süre tanıdı.”

Taranan kaynaklarda hadisin metninde bir farklılık bulunmamakla birlikte Ahmed b. Hanbel’de “koltuk altı kıllarını yolma” ifadesi yer almaz.

Hadis Ahmed b. Hanbel,⁷⁰⁵ Müslim,⁷⁰⁶ İbn Mâce,⁷⁰⁷ Ebû Dâvûd,⁷⁰⁸ Tirmizî,⁷⁰⁹ Nesâî’de⁷¹⁰ rivayet edilmiştir. Ahmed b. Hanbel’de Şuayb Arnavud’a göre hadis ‘sahih’ fakat bu isnad ‘zayıf’ tır. Buradaki zayıflık Sadaka b. Musa’dan kaynaklanmaktadır.⁷¹¹ İbn Mâce’de⁷¹² Elbânî’ye göre isnad ‘sahih’ tir. Tirmizî de isnada ‘sahih’ demiştir. Ebû Dâvûd seneddeki Sadaka’nın ‘kavî’ olmadığını söylemiştir.⁷¹³

9. " أنه طلى له أبو بكر وتولى هو عانته بيده "

Habib b. Ebî Sabit (ra): “Ebu Bekir (ra) Peygamber (sav)’in vücuduna kireç sürerdi, etek kısmına gelince onu bizzat Peygamberimiz yapardı.

Araştırılan kaynaklarda hadisin metniyle ilgili bir farklılık bulunmamaktadır.

Hadis İbn Mâce’de⁷¹⁴ yer alır ve Elbânî’nin tahkikiyle ‘zayıf’ tır.⁷¹⁵ Abdürrezzak⁷¹⁶ ve Ali el-Muttaki’nin⁷¹⁷ kitaplarında da hadis rivayet edilmiştir. Fakat herhangi bir isnad açıklaması yoktur.

⁷⁰⁴ İbn Hibbân, Sahîh, VII, s. 421, 1 no’lu dipnot.

⁷⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIX, s. 262.

⁷⁰⁶ Müslim, Tahâret, 51.

⁷⁰⁷ İbn Mâce, Tahâret, 8.

⁷⁰⁸ Ebû Dâvûd, Teraccül, 15.

⁷⁰⁹ Tirmizî, Edeb, 15.

⁷¹⁰ Nesâî, Tahâret. 12.

⁷¹¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XIX, s. 262, 2 no’lu dipnot.

⁷¹² İbn Mâce, Tahâret, 8 (295).

⁷¹³ Ebû Dâvûd, Teraccül, 15 (4200).

⁷¹⁴ İbn Mâce, Edeb, 39.

⁷¹⁵ İbn Mâce, Edeb, 39 (3751).

⁷¹⁶ Abdürrezzak, Musannef, I, s. 292.

10. " كان إذا بلغ عانته نورها بنفسه "

Ümmü Seleme (ra): "Peygamber (sav) etek traşını bizzat kendisi yapardı."

Ulaşılan kaynaklarda metinde bir farklılık olmamakla birlikte İbn Mâce'de metin: "Peygamber (sav) hamam otu sürmek istediği zaman avret mahallinden başlayarak oraya hamam otunu kendisi sürerdi. Bedeninin diğer yerlerine ailesi sürerdi." şeklinde yer alır.

Hadis İbn Mâce'de⁷¹⁸ yer almıştır ve Elbânî'ye göre 'zayıf'tır.⁷¹⁹

Hadiste geçen "nure" kelimesinin asıl adı zırnık otudur. Hamam otu ve kireç aynı maddeye verilen isimdir. Bu madde tüylerin giderilmesinde kullanılır.

11. " لم يتنور رسول الله (ص) قط، و كان إذا كثر عليه الشعر حلقه "

Enes b. Malik (ra), Peygamber (sav)'in hiç kireç kullanmadığını, kılları çoğalınca usturayla kestğini rivayet etmiştir.

Hadis bulunamamıştır.

12. " إن النبي (ص) نهى عن نتف الشيب، وقال: إنه نور الإسلام "

Amr b. Şuayb dedesinden rivayet etmiştir. Peygamber (sav) ak saçları yolmayı men etti ve: "O, islamin nurudur." dedi.

Taranan kaynaklarda hadisin metni aynı şekilde yer alır.

Hadis İbn Ebî Şeybe,⁷²⁰ Ahmed b. Hanbel,⁷²¹ İbn Mâce,⁷²² Tirmizî,⁷²³ Nesâî'de⁷²⁴ bulunmaktadır.

⁷¹⁷ Muttaki, Alaaddin Ali (975/1567), Kenzu'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâli ve'l-Ef'âl, (thk. Safvet es-Sekâ vd.), I-XVIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1405/1985, VII, s. 126.

⁷¹⁸ İbn Mâce, Edeb, 39.

⁷¹⁹ İbn Mâce, Edeb, 39 (3752).

⁷²⁰ İbn Ebî Şeybe, Musannef, XIII, s. 259.

⁷²¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XI, s. 568.

⁷²² İbn Mâce, Edeb, 25.

⁷²³ Tirmizî, Edeb, 56.

⁷²⁴ Nesâî, Zînet, 17.

İbn Ebî Şeybe'de Muhammed Avvame'ye göre isnad 'hasen'dir.⁷²⁵ Ahmed b. Hanbel'de Şuayb Arnavud'a göre hadis 'sahih li ğayrihi', isnad 'hasen'dir.⁷²⁶ İbn Mâce'de Elbâni'ye göre hadis 'hasen sahih',⁷²⁷ Tirmizî'ye göre 'hasen'dir.

13. " لا تنتفوا الشيب، ما من مسلم ألبس شبيبة في الإسلام إلا كانت له نوراً يوم القيامة "

“Ak saçları yolmayın; bir müslümanın İslâm'da saçı ağarırsa, mutlaka onun için kıyamet gününde nur olur.”

Hadis İbn Ebî Şeybe,⁷²⁸ Ahmed b. Hanbel,⁷²⁹ Ebû Dâvûd'da⁷³⁰ tahrir edilmiştir.

İbn Ebî Şeybe'de, Muhammed Avvame'ye göre isnad 'mürsel', rical 'sîka'dır.⁷³¹ Ebû Dâvûd'da Elbâni'ye göre hadis 'hasen sahih'tir.⁷³²

14. " إن الله يستحي من ذى الشبيبة "

“Allah ak saçlı kimseden haya eder.”

Taranan kaynaklarda metin biraz farklıdır ve şöyledir: “Allah, sünnete ve İslâm'a sımsıkı sarılan bir yaşlının yaptığı duayı geri çevirmekten haya eder.”

Hadis Taberânî'de⁷³³ yer almıştır. Seneddeki Salih b. Raşid'de zaaf vardır. İbn Hibbân onu 'sîka' olarak saymıştır, senedde yer alan diğer rical 'sîka'dır. Bu hadis ravinin zaafından dolayı 'hasen'dir.

15. " من قص أظفاره مخالفاً لم ير في عينيه رمدا "

“Parmak atlayarak tırnak kesen hiçbir zaman göz ağrısı görmez.”

Araştırılan kaynaklarda bu hadis bulunamamıştır. Bu söz için Sehavî böyle bir hadis bulamadığını söylemektedir.⁷³⁴

⁷²⁵ İbn Ebî Şeybe, XII, s. 259 (26472).

⁷²⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XI, s. 568, 1 no'lu dipnot.

⁷²⁷ İbn Mâce, Edeb, 25 (3721).

⁷²⁸ İbn Ebî Şeybe, Musannef, X, s. 278, 328; XIII, s. 260.

⁷²⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned XXVIII, s. 241, 247.

⁷³⁰ Ebû Dâvûd, Teraccül, 17.

⁷³¹ İbn Ebî Şeybe, Musannef, XIII, s. 260 (26473).

⁷³² Ebû Dâvûd, Teraccül, 17 (4202).

⁷³³ Taberânî, Mu'cemü'l-Evsât, V, s. 270. Ayrıca bkz. Heysemî, Buğyetü'r-Râid, X, s. 225. Muttaki, Kenzü'l-Ummâl, XV, s. 666.

16. " من قص أظفاره يوم الجمعة دخل فيه شفاء و خرج منه داء "

“Kim cuma günü tırnaklarını keserse şifa girer, hastalık çıkar.”

Taranan kaynaklardan İbn Ebî Şeybe’de metin Gunye metniyle aynıdır. Diğerlerinde ise “Kim cuma günü tırnaklarını keserse benzer bütün kötülüklerden korunur.” şeklindedir.

Hadis İbn Ebî Şeybe⁷³⁵ Taberânî⁷³⁶ ve Ali el-Muttaki’de⁷³⁷ rivayet edilmiştir. İlelü’l-Mütenahiye adlı kitapta Dârekutnî, seneddeki Salih b. Beyan’ın teferrüd ettiğini ve onun ‘metruk’ olduğunu bildirmiştir.⁷³⁸ İbn Ebî Şeybe’de, Muhammed Avvame’ye göre Abdurrahman b. Abdullah Mes’udi’nin ihtilatından önce İbn Muaz Anberi bu hadisi ondan rivayet etmiştir. İbn Muaz Anberi ise ‘sîka’dır.⁷³⁹ Taberânî’deki rivayetin senedindeki Ahmed b. Sâbit (Ferhuvye) ‘ferd’ kalmıştır.⁷⁴⁰ Heysemî’de Ferhuvye’nin yalancı olduğunu söylemiştir.⁷⁴¹ İbn Ebî Hatim: “Ferhuvye yalancı” demiştir.⁷⁴² Bütün bu bilgilere dayanarak hadisin sıhhat şartlarını taşımadığı söylenebilir.

17. " يا عائشة إذا أنت قلمت أظفارك فابدئي بالوسطى ثم الخنصر ثم الإبهام ثم البنصر ثم السبابة، "

فإن ذلك يورث الغنى "

“Ey Aişe, tırnaklarını keseceğin zaman orta parmaktan başla, sonra serçe parmağı sonra başparmağı sonra yüzük parmağını sonra da şahadet parmağını kes; bu, insanı zengin eder.”

Hiz. Peygamber’in tırnaklarını sırayla kesmesiyle ilgili sahih bir rivayet yoktur.⁷⁴³

⁷³⁴ Schavî, Şemseddin Ebî’l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman (902/1497), el-Mekâsidü’l-Hasene fi Beyâni Kesîrin Minel-Ehâdisil Müştehera ale’l-Elsine, (thk. Abdullah Muhammed es-Siddık), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1399/1979, s. 424.

⁷³⁵ İbn Ebî Şeybe, Musannef, IV, s. 180.

⁷³⁶ Taberânî, Mu’cemü’l-Evsât, V, s. 85.

⁷³⁷ Muttaki, Kenzu’l-Ummâl, VI, s. 659.

⁷³⁸ İbnü’l-Cevzî, İlelü’l-Mütenâhiye, I, 461.

⁷³⁹ İbn Ebî Şeybe, Musannef, IV, s. 180 (5616).

⁷⁴⁰ Taberânî, Mu’cemü’l-Evsât, V, 85.

⁷⁴¹ Heysemî, Buğyetü’r-Râid, II, 384.

⁷⁴² İbn Ebî Hâtim, Muhammed b. İdrîs (327/938), el-Cerhu ve’t-Ta’dîl, (thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî), I-IX, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrût, 1371/1952, II, s. 44.

⁷⁴³ Enbiya Yıldırım, Hadis Problemleri, s. 152.

18. " لا توضع النواص إلا فى حج أو عمرة "

Câbir b. Abdullah (ra): "Baş, hac veya umre dışında kazınmaz."

Ulaşılan kaynaklarda metin aynıdır.

Hadis Ebû Dâvûd,⁷⁴⁴ Taberânî'de⁷⁴⁵ yer almıştır. Heysemî rivayetinin senedinde yer alan Muhammed b. Süleyman b. Mesmül 'zayıf' tır.⁷⁴⁶

19. " إن فضل دهن البنفسج على سائر الأدهان كفضلى على سائر الناس "

Ebû Hureyre (ra): "Menekşenin diğer yağlara üstünlüğü, benim diğer insanlara üstünlüğüm gibidir."

Metin bundan biraz daha farklı bir şekilde Heysemî'de şöyledir: "Menekşe yağının diğer yağlara olan üstünlüğü, Abdulmuttalib ailesinden birisinin diğer Kureyş kabilelerine üstünlüğü ve İslâm'ın diğer dinlere olan üstünlüğü gibidir."

Heysemî'de seneddeki Erdatü İbn Eş'as'ın uydurma ile ittiham edildiği belirtilmiştir.⁷⁴⁷

İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye bu hadisi, hadisin mevzuluğuna delalet eden delillerden biri olan hadisin anlamında çirkinlik ve alay konusu olacak bir muhteva bulunması başlığı altında zikreder. Hadis 'mevzu'dur.⁷⁴⁸

20. " من تشبه بقوم فهو منهم "

"Kim bir kavme benzerse o, onlardandır."

Bu hadisi Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.⁷⁴⁹ Fakat Said b. Mansur'un Sünen'inde daha uzun bir metinle aktarılmıştır. Hasan el-Basri'den rivayetle Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah beni kıyametten önce kılıcımla cihadla emrolunmuş olarak gönderdi ve rızkımı (başarımı) mızrağımın gölgesinde kıldı. Bana

⁷⁴⁴ Ebû Dâvûd, Teraccül, 16.

⁷⁴⁵ Taberânî, Mu'cemü'l-Evsât, IX, s. 180.

⁷⁴⁶ Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, III, s. 577.

⁷⁴⁷ Heysemî, Buğyetü'r-Râid, V, s. 308.

⁷⁴⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr (751/1350, el-Menâru'l-Munîf fi's-Sahîhi ve'd-Daif, (thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî), Dâru'l-İsâme, Riyâd, 1416/1996, s. 41.

⁷⁴⁹ Ebû Dâvûd, Libas, 5.

muhalefet edenlere de zillet ve alçaklığı takdir etti; kim bir kavme benzerse o da onlardandır.”⁷⁵⁰

Zamanımıza kadar hep eksik metinle rivayet edilen bu hadis Said b. Mansur’un Sünen’inde tam haliyle verilmiştir. Ebû Dâvûd bu hadisi bağlamından koparıp Kitabu’l-Libas’da rivayet etmekle hadisin yanlış anlaşılmasına neden olmuştur.⁷⁵¹

Hz. Peygamber’in (sav) bu hadisi, kesin olmamakla beraber Huneyn dönüşü uğradığı Arap kabilelerine söylediği tahmin edilmektedir. Said b. Mansur’un rivayetinin durumu hakkında kaynaklarımızda bilgi bulunmamaktadır. Fakat bu rivayet Hasan el-Basrî (110/728)’nin mürsellerindendir. Hadisin ravisi Hasan el-Basri çok ‘mürsel’ hadis rivayet etmekle tanınmış bir bilginidir.⁷⁵² Tabiinden olup adalet sahibi ve ‘sika’ olarak bilinir. ‘Mürsel’ rivayetleri ve ‘tedlis’ yapması konusunda tenkid edilmişse de⁷⁵³ güvenilir ve zahid olduğu çok kaynakta ifade edilmektedir.⁷⁵⁴ Hadisin isnadı ‘zayıf’ tır.

Bu hadiste benzemeyle kastedilen şey, Hz. Peygamber (sav)’e muhalefet edenlere, “muhalefet etme hususunda benzeme”dir. Muhalefet etmenin içeriğinde ise İslâm’a karşı olmak ve savaş açmak zelillğine düşmek vardır. Hz. Peygamber (sav)’e muhalefet edenlerin O’nunla savaşarak ve dinini redderek bu muhalefeti gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır.⁷⁵⁵ Hadisteki benzemenin dış görünüşle ilgili bir benzeme olmadığı anlaşılmaktadır. Zira başka din mensuplarının dinlerinin sembolü olmayan giyim kuşamda onlara benzemek yasaklanmış değildir.⁷⁵⁶ Hz. Peygamber (sav) ters tepki olarak nitelenmeyecek şekilde Müslümanları, onlara uyulmaması konusunda uyarmıştır. Peygamber (sav)’in uyarılarının amacı, İslam’ın Yahudi ve Hıristiyanlığı

⁷⁵⁰ Saïd b. Mansûr el-Horasânî, Kitâbü’s-Sünen, (thk. Habîburrahman el-A’zamî), I-III, Dâru’s-Selefiyye, Bombay, 1403/1982, II, s. 177.

⁷⁵¹ Mirza Tokpınar, Hadislere Göre Yahudi ve Hristiyanlara Uymak, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 65, 66.

⁷⁵² el-Hâkim en-Neysâbü’rî, Ma’rifetü Ulûmi’l-Hadîs ve Kemiyeti Ecnâsîh, (thk. Ahmed b. Fâris es-Selûm), Dâru İbn Hazm, Beyrût, 1423/2003, s. 168.

⁷⁵³ İbn Sa’d, Muhammed (230/844), Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr, (thk. Ali Muhammed Ömer), I-XI, Mektebetü’l-Hancî, Kahire, 2001/1421, IX, s. 159; Zehebî, Tezkiratü’l-Huffâz, (thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî), I-IV, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1374, I, s. 72.

⁷⁵⁴ Mizzî, Ebû’l-Haccâc Yusuf b. Abdurrahman (742/1341), Tehzîbü’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl, (thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf), I-XXXV, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1983/1403, VI, 95-126

⁷⁵⁵ Mirza Tokpınar, “Men teşebbehe bi-gavmin fe-hüve minhum” Hadisi Üzerine Bir İnceleme, Hadis Tetkikleri Dergisi, III, S. 2, 2005, s. 103-104.

⁷⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, s. 264, 265.

taklid ihtiyacının olmadığını göstermektir. Ve bir İslam kültürü edinilmesini sağlamaktır. Peygamber (sav) ya benzer davranışta bulunmayarak ya da muhalefet ederek farklılığı emretmiştir.

Netice olarak Hz. Peygamber, Yahudi ve Hıristiyanlara ait dini semboller ve onların dinlerine ait davranış tarzları, genel veya özel dini anlamı bulunan bazı sosyal ilişki biçimleri, ibadetleri gibi konularda benzemeyi yasaklamıştır.⁷⁵⁷

DEĞERLENDİRME

Gunye'deki edeb hadislerinin genelde dua içerikli olduğu söylenebilir. Hadis usülü açısından değerlendirildiğinde ulaşılamayan ve mevzu rivayetler bulunmaktadır. Ulaşılamayan rivayetler için mevzu olduğuna kanaat getirilenler olmakla birlikte mevzu olma ihtimalinden uzak olanları da vardır. Bu rivayetler daha fazla araştırmayı gerektirebilir.

---

⁷⁵⁷ Mirza Tokpınar, Hadislere Göre Yahudi ve Hıristiyanlara Uymak, s. 65, 66.

SONUÇ

İslam dininin anlatılmasında, yayılmasında ve yaşanmasında önemli bir faktör olarak yer alan tebliğ ve irşad yaygın din eğitimi konusunda vazgeçilmez bir unsurdur. Kur'an'da üzerine çok vurgu yapılması Hz. Peygamber'in bu görevle gönderilmesi meselenin ne kadar mühim olduğunu gösterir. Tebliğ ve irşadın halka hitap ederken kullanılan hali ise va'zdır. Va'z vazifesini Hz. Peygamber, sahabeler, tabiin en güzel şekilde ve titizlikle ifa etmişlerdir. Fakat Hz. Peygamber sonrası va'z anlatma işine kıssa da girince meselenin boyutu değişmeye başlamıştır.

Emeviler dönemi va'z ve kıssacılığın geliştiği bir zaman olmakla birlikte va'z'ın siyasete bulaştığı bir dönemdir. Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra ortaya çıkan fitnenin neticesinde bazı gruplar kendi menfaatleri doğrultusunda hadis uydurmaya girişmişlerdir. Tabiin dönemi ise kültürel etkileşimlerle beraber uydurmalar İsrailiyyat'a kapı aralamıştır. İslam'ı tanıtmaya vasıtası olan va'z hatibin elinde yanlış bilgiler yumağına dönmüştür. Kıssacılık bu alanda en büyük tahribatı yapmıştır. Hicrî III. Asrın başlarında ortaya çıkan zühd hareketiyle de uydurma rivayetler devam etmiştir.

Hicrî VI. asırda da va'z gelişme kaydetmiş fakat birtakım problemler ortaya çıkmıştır. Vaiz ve kıssacıların popülerliği iyice artmış, halk onların söylediklerini tenkit etmeden kabul etmiştir. Hicrî VI. asır ve bu asra kadar va'z edebiyatı hakkında pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerde asrın etkisinden dolayı hadisleri naklederken sened kullanılmamıştır. Kitaplara senedlerin alınmamasında bir önceki dönemin hadis açısından altın çağ niteliğinde geçmesi etkilidir. Fakat bu uygulama bazı sorunları ortaya çıkarmıştır. Gunyetü't-Talibîn bu dönemde yazıldığı için bu özellikleri muhtevindir. Hz. Geylânî'nin hadis ilmi noktasında belli bir bilgisi olduğu aşıkardır. Ancak eserinde uydurma rivayetler ve kaynaksız hadisler çok fazla olmamakla birlikte yer almıştır. Aynı zamanda çelişkili rivayetler vardır. Bu durumun açıklaması Geylânî'nin hadis aldığı kaynaklara teslimiyet içerisinde güven duyması olabilir. Nitekim çağdaşı Gazzâlî'de de aynı durum geçerlidir.

Gunye'nin edeb hadislerinden 85 hadis temel kaynaklara gidilerek tahrir ve tenkit edilmiştir. İncelenen hadislerin % 51'i sahih, % 2'si hasen-sahih, % 9'u hasen, %

16'sı zayıf, % 9'u da mevzudur. Ulaşılamayan rivayetlerin oranı ise % 10'dur. 85 hadisten 60'ı Kütüb-ü sittede yer almıştır. Edeb bölümünde mükerrer rivayet yoktur.

Va'z edebiyatı alanında kullanılan hadislerin sıhhatlerinde birtakım sıkıntılar bulunmaktadır. Bu genellikle fezail, terğib ve terhib içerikli hadislerin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu hadislerin konu edilmesinde zayıf hadislerle amel etmenin caiz olması, bazı uydurma rivayetlerin de kitaplara girmesine yol açmıştır. Nitekim Gunye'de de uydurma rivayetler vardır.

Ülkemizde tasavvuf sahasında bu tür tahrir çalışmaları yapılsa da yeterli değildir. Buna en bariz örnek yaygın din eğitimiyle meşgul olanların bu türden rivayetleri kullanmalarıdır. Bu realite, yapılacak çalışmaların önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda günümüz vaizlerinin bilinçlendirilmesi de bu meselenin aydınlanmasında önemli bir faktör olacaktır. Böylece giyim-kuşamda marka takılan modern çağın insanı dinini öğrenirken ve yaşarken de marka takılma zorunluluğunu hissedecektir.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar:

ABDUKÂDİR el-GEYLÂNÎ, **el-Ğunye li Tâlibî Tarîki'l-Hak**, (thk. Ebû Abdurrahman Salah b. Muhammed b. Uveyza), I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1417/1997.

ABDURREZZAK, b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî, (211/826), **Musannef Abdurrezzak**, (thk. Habiburrahman el-A'zamî), I-XII, el Mektebetü'l-İslamî, Beyrût, 1403/1983.

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed (1087/1676), **Keşfü'l-Hafâ**, (thk. Şeyh Yusuf el-Hac Ahmed), I-II, Mektebet-ü İlmi'l-Hadis, Suriye, "ts."

AHMED B. HANBEL (241/855), **el-Müsned**, (thk. Şuayb Arnavud vd.), I-L, Müessesetü'r-Risale, Beyrût, 1418/1997.

ÂSİM EFENDİ, **Kâmus Tercemesi**, I-IV, Cemâl Efendi Matbaası, İstanbul, 1305.

AZİMÂBÂDÎ, Muhammed Şemsülhak (1382/1911), **Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd**, (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), I-XIV, Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1388/1968.

BAĞCI, Musa, **Hadis Tarihi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009.

BEYHAKÎ, Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (458/1066), **el-Minnetü'l-Kübrâ**, (thk. Muhammed Ziyâ'urrahman el-A'zamî), I-IX, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, "ts."

_____, **es-Sünenü'l Kübrâ**, (thk. Muhammed Abdulkadir Atâ), I-XI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1423/2003.

_____, **el-Câmiu li-Şu'abi'l-İmân**, (thk. Muhtâr Ahmed en-Nedvî vd.), I-XIV, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 1423/2003.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), **el-Câmiu's-Sahîh**, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki vd.), I-IV, el-Matba'atü's-Selefiyye, Kahire, 1400.

CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd (398/1007), **Sihâh**, (thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr), I-VI, Dâru'l-İlmi lil-Melâyîn, Beyrût, 1376/1956.

ÇINAR, Ali vd., **Tasavvuf Kaynakları I**, Sûf Yayınları, Ankara, 2003.

ÇIVGIN İzzet - YARDIMCI Remzi, **Orta Çağ Tarihi**, Maya Akademi Yayınevi, Ankara 2008.

DÂRİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman et-Temimî es-Semerkandî (255/868) **Sünen-i Dârimî**, (thk. Hüseyin Selim Esed) I-IV, Dâru'l-Muğnî, Suudî Arabistan, 1421/2000.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistanî (275/889), **Kitâbü's-Sünen**, (thk. Muhammed Avvame), I-V, Beyrût, 1419/1998.

EBÛ YA'LA, Ahmed b. Ali, **Müsned**, (thk. Hüseyin Selim Esed), I-XIV, Dâru'l-Me'mun-i li't-Turâs, Dimeşk, 1393/1973.

ERDOĞMUŞ, Seyfullah, Abdülkâdir **Geylanî, Kendi İsnadıyla Rivayet Ettiği Hadisler**, Mercan Kitap, İstanbul, 2008.

GÜRER, Dilaver, Abdülkâdir **Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009.

HÂKİM en-NEYSÂBÛRÎ, Muhammed b. Abdillah (405/1014) **el-Müstedrek ale's-Sahihayn**, I-V, Dâru'l Hameyn, Kahire, 1417/1997.

_____, **Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadîs ve Kemiyeti Ecnâsîh**, (thk. Ahmed b. Fâris es-Selûm), Dâru İbn Hazm, Beyrût, 1423/2003.

HEYSEMÎ, Nureddin Ebu'l-Hasen Ali (807/1405), **Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid**, (thk. Abdullah Muhammed Dervîş), I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1414/1994.

_____, **Buğyetür-Râid fi Tahkîki Mecmei'z-Zevâid ve Menbei'l-Fevâid**, (thk. Abdullah Muhammed Dervîş), I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1414/1994.

İBN EBÎ HÂTİM, Muhammed b. İdrîs (327/938), **el-Cerhu ve't-Ta'dîl**, (thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî), I-IX, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1371/1952.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed (235/849), **Musannef İbn Ebî Şeybe**, (thk. Muhammed Avvame), I-XXVI, Müesseset-ü Ulûmü'l-Kur'ân, Beyrût, 1428/2006.

İBN HİBBÂN, Ebû Hatim Muhammed el-Bustî (354/965), **Sahih İbn Hibbân**, (thk. Şuayb el-Arnaut), I-XVIII, Müessesetü'r-Risale, Beyrût 1414/1993.

_____, **Kitâbü'l-Mecrûhîn Mine'l-Muhaddisîn**, (thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi), I-II, Dâru'l-Sameyî, Riyâd, 1420/2000.

İBN HUZEYME, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk (311/924), **Sahih İbn Huzeyme**, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), I-IV, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrût, 1400/1980.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (774/1372), **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), I-XXI, Dâru Hicr, Riyâd, 1417 /1997, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Beyrût, 1981.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889), **Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs**, (thk. Muhammed Muhyiddin el-Asfar), el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrût, 1419/1999.

İBN MÂCE, Muhammed b. Yezid (273/886), **es-Sünen**, (thk. Muhammed Nâsiruddin Elbânî), Mektebetü'l-Ma'ârif, Riyâd, "ts."

İBN SA'D, Muhammed (230/844), **Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr**, (thk. Ali Muhammed Ömer), I-XI, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 2001/1421.

İBN-İ MANZÛR, Ebu'l-Fadl Cemâleddin Muhammed b. Mukrim el-Mısırî (711/1311), **Lisânü'l-Arab**, (thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd.), I-VI, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, "ts."

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l Ferec Abdurrahman b. Ali (596/1200), **Mevzuât**, (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), I-III, Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1386/1966.

____, **İlelü'l-Mütenâhiye**, (thk. İrşadü'l-Hak el-Eserî), Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1403/1983.

____, **Kitâbü'l-Kussâsi ve'l-Müzekkirîn**, (thk. Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ), el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1409/1988.

____, **el-Muntazam fi Târîhi'l-Mülûk-i ve'l-Umem**, (thk. Muhammed Abdülkâdir Ata vd.), I-XIV, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1416/1996.

İBN KAYYIM el-CEVZİYYE, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr (751/1350), **el-Menâru'l-Munîf fi's-Sahîhi ve'd-Daîf**, (thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî), Dâru'l-İsâme, Riyâd, 1416/1996.

İBNÜ'L-ESÎR, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1233), **Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe**, (thk. Ali Muhammed Muavvad), I-VIII, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, "ts."

KANDEMİR, Yaşar, **Mevzu Hadisler Menşei, Tanıma Yolları, Tenkidi**, İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) Yayınları, İstanbul, 2009.

KARAMAN, Fikret, **Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet**, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) Yayınları, Ankara, 2007.

MAKRİZÎ, Ahmed b. Ali, **Kitâbu'l-Mevâ'iz ve'l-İ'tibâr bi Zikri'l-Hıtat ve'l-Asâr**, (thk. Muhammed Zeynum), I-III, Mektebetu Medbûlâ, Kahire, 1998.

MÂLİK b. ENES (179/795), **Muvatta'**, (thk. Ebû Usâme Selîm b. İd el-Hilâlî), I-V, Mecmû'atü'l-Furkân et-Ticâriyye, 1424/2003.

MİZZÎ, Ebû'l-Haccâc Yusuf b. Abdurrahman (742/1341), **Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl**, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1983/1403.

MUHAMMED HÜSEYİN ZEHEBÎ, **Tefsir ve Hadiste İsrailiyyât**, (ter. Enbiya Yıldırım), Rağbet Yayınları, İstanbul, 2007.

MUHAMMED NÂSIRUDDİN el-ELBANÎ, **İrvâü'l-Ğalîl**, I-IX, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût, 1399/1979.

MUTTAKÎ, Alaaddin Ali (975/1567), **Kenzu'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâli ve'l-Ef'âl**, (thk. Safvet es-Sekâ vd.), I-XVIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1405/1985.

MÜSLİM, Ebu'l Hüseyin el-Kuşeyrî (261/874), **Sahîh-u Müslim**, (thk. Nazzâr Muhammed Fâribânî), I-II, Dâr-u Tayyibe, Riyâd, 1426.

NESÂÎ, Ebu Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), **Sünen en-Nesâî**, (thk. Muhammed Nasiruddin el-Elbanî), Mektebetü'l-Ma'ârif, Riyâd, "ts."

ORUÇHAN, Osman, **Hadis ve Bilim**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.

ÖZTUNA, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, I-II, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1983.

ÖZTÜRK, Abdulvehhab, **Günyetü't-Tâlibîn**, Saadet Yayınevi, İstanbul, 2008.

REVNAKOĞLU, Cemaleddin Server, **Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü**, Kırk Ambar Kitaplığı, İstanbul, 2003.

SAFA DAVVÎ AHMED el-ADEVÎ, **İhdâ'ud-Dibâce bi Şerhi Sünen-i İbn Mâce**, I-V, Mektebet-ü Dari'l-Yakin, Bahreyn, 1420/1999.

SAÎD b. MANSÛR el-HORASÂNÎ, **Kitâbü's-Sünen**, (thk. Habîburrahman el-A'zamî), I-III, Dâru's-Selefiyye, Bombay, 1403/1982.

SAKALLI, Talat, **Rüyâ ve Hadis Rivayeti**, Tokoğlu Ofset, Isparta, 1994.

SEHAVÎ, Şemseddin Ebî'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman (902/1497), **el-Mekâsidü'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin Minel-Ehâdisi'l-Müştehera ale'l-Elsine**, (thk. Abdullah Muhammed es-Siddîk), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1399/1979.

SEM'ÂNÎ, Ebû Sad Abdulkerim b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî (562/1166), **Kitâbu'l-Ensâb**, (thk. Abdurrahman b. Yahya), I-XII, Mektebetü İbn Teymiye, Kahire, 1400 /1980.

SEVİM Ali, YÜCEL Yaşar, **Türkiye Tarihi I**, TürkTarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

ŞA'RANÎ, Abdulvehhâb b. Ahmed b. Ali el-Ensârî, **Tabakatü'l-Kübra**, (thk. Halil Mansûr), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1418/1997.

ŞENGÛL, İdris, **Kur'an Kıssaları Üzerine**, Işık Yayınları, İzmir, 1994.

TABERÂNÎ, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub (360/971), **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, (thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi), I-XXV, Mektebet-ü İbn Teymiyye, Kahire, "ts."

_____, **el-Mu'cemi's-Sağîr**, (thk. Muhammed Şekur Mahmud el-Hac Emrîr), I-II, Mektebü'l-İslamî, Beyrût, 1405/1985.

_____, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, (thk. Tarık b. Ardullah b. Muhammed), I-X, Dâru'l Harameyn, Kahire, 1415/1995.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa b. Sevre (279/893), **el-Câmiu'l-Kebîr**, (thk. Beşşar Avvâd Ma'ruf), I-VI, Dâru'l Ğarbi'l-İslâm, Beyrût, "ts."

TOKPINAR, Mirza, **Hadislere Göre Yahudi ve Hıristiyanlara Uymak**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

ULUDAĞ, Süleyman, **İslam'da İrşad**, Marifet Yayınları, İstanbul, "ts."

YÂKÛT, Şihabuddin Yakut b. Ahmed el-Hamevî (626/1229), **Mu'cemu'l-Buldân**, I-V, Dâru Sâdir, Beyrut, 1977/1397.

YAZICI, Mustafa, **Tarihte Kurulan Türk Devleti ve Özellikleri**, Ankara, 1996, yy.

YAZICI, Nesimi, **İlk Türk İslam Devletleri Tarihi**, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, Ankara, 2002.

YEŞİL, Mahmut, **Va'z Edebiyatında Hadisler**, TDV Yayınları, Ankara, 2001.

YILDIRIM, Ahmed, **Din, Dünyevileşme ve Zühd**, Araştırma Yayınları, Ankara, 2005.

YILDIRIM, Enbiya, **Hadis Problemleri**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001.

YILDIZ, Hakkı Dursun, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, I-XV, Çağ Yayınları, İstanbul, 1992.

YÜCEL, Ahmet, **Hadis Tarihi**, İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) Yayınları, İstanbul, 2012.

ZEHEBÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed (748/1374), **Siyeru A'lami'n-Nübelâ**, (thk. Şuayb Arnavud vd.), I-XXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1405/1985.

_____, **Tezkiratü'l-Huffâz**, (thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî), I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1374.

ZEYLÂ'Î, Abdullah b. Yusuf (762/1360), **Nasbu'r-Râye li Ehâdisi'l-Hidâye**, (thk. Muhammed Avvame), I-V, Müessesetü'r-Reyyân, Beyrût, 1418/1997.

ZUHAYLÎ, Vehbe, **İslam Fıkıh Ansiklopedisi**, (trc. Ahmet Efe vd.), I-X, Risale Yayınevi, İstanbul, 1994.

Makaleler:

AKINCI, Adem, "Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri" **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (HÜİFD)**, 2004, S. 13, ss. 41-63.

CİRİT, Hasan, Vaiz ve Kıssacıların Hadis İlmiyle Münasebetleri, **Diyanet İlmi Dergi (DİD)**, 2000, XXXVI, S. 1, ss. 19-54.

UĞUR, Mücteba, Va'z Kıssacılık ve Hadiste Kussas, **Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi (AİFD)**, 1986, XXVIII, ss. 291-326.

TOKPINAR, Mirza, "Men teşebbehe bi-gavmin fe-hüve minhum" Hadisi Üzerine Bir İnceleme, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, 2005, III, S. 2, ss. 85-109.

Diğer:

Ansiklopedi Maddeleri:

ATAR, Fahrettin, "Nikâh", **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 2007, XXXIII, ss. 112-117.

BERK, Adnan vd., **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, I-XX, Milliyet Yayınevi, İstanbul, 1986.

EKEN, Aytaç vd. , " Selçuklular", **Yeni Rehber Ansiklopedisi**, I-XX, İhlas Yayınevi, İstanbul, 1994.

KANDEMİR, Yaşar, "Gulamu Halil", **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 1996, XIV, s. 187.

OCAK, Ahmet, “Selçuklular”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 2009, XXXVI, ss. 375-377.

ULUDAĞ, Süleyman, “Abdülkadir Geylanî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 1988, I, ss. 234-239.

Tezler:

UYSAL, Muhittin, **Tasavvuf Kitaplarında Bulunan İhtilafı Hadisler**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2000.

Web Siteleri:

AYDÜZ, Davut, Kur’an ve Hadislerde Temizlik,

<<http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/Kuran-ve-hadislerde-temizlik>,
(11.08.2012).

ARIKAN, Adem, Büyük Selçukluların Hanefilere Destekleri ve Irak Selçukluları Sultanı Mesud’un Faaliyetleri,

< <http://www.sufiforum.com/viewtopic.php?f=117&t=4978>, (17.08.2013).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Saliha KOBAK

Doğum Yeri : Demirci

Doğum Yılı : 1983

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu:

Lise: 1997 - 2000

Lisans: 2002 - 2006

Yüksek Lisans: 2009 - 2013

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi:

Arapça, Orta Düzey

İş Deneyimi:

2007 Kur'an Kursu Öğreticisi